

VIGILIA

SZERKESZTI

JUHÁSZ VILMOS és SÍK SÁNDOR

SÍK SÁNDOR
FÜZESEÉRY KATALIN
HARSÁNYI LAJOS
ROZGONYI IVÁN
JUST BÉLA
ROBERT BOSC
RAINER MARIA RILKE
THOMAS HARDY
GUILLAUME APOLLINAIRE
IVÁNYI SÁNDOR
KÁLNOKY LÁSZLÓ
THURZÓ GÁBOR
DALLOS SÁNDOR
PERNECZKY BÉLA
RÓNAY GYÖRGY
írásai

1947 AUGUSZTUS

8

XII. ÉVFOLYAM

T A R T A L O M

	Oldal
<i>Sík Sándor: A marcali Szűzmária. (Versek)</i>	449
<i>Füzesséry Katalin: Kereszténység és forradalmiság</i>	452
<i>Harsányi Lajos: Nem kötök békét, A feketeruhás férfi. (Versek)</i> ..	459
<i>Rozgonyi Iván: Szavam már nincs</i>	460
<i>Just Béla: Trisztán. (Elbeszélés)</i>	461
<i>Robert Bosc: Katolikus reménységek és aggodalmak</i>	466
<i>Rainer Maria Rilke: A kedves halála. (Vers)</i>	474
<i>Thomas Hardy: Azután. (Vers)</i>	474
<i>Guillaume Apollinaire: Egy csillag bánata, Búcsú. (Versek)</i> ..	475
<i>Iványi Sándor: Domonkos István</i>	476
<i>Kálnoky László: Október, A gyógyulás hegyén. (Versek)</i>	483
<i>Thurzó Gábor: Könnyű ügy. (Elbeszélés)</i>	484

S Z E M L E :

<i>Dallos Sándor: Mert nem lehet méltatlanul élni</i>	489
<i>Perneczky Béla: „Tegnap és holnap között”</i>	492
<i>Rónay György: A teljesség felé?</i>	494

K Ö N Y V E K: <i>Rónay György: A regény és az élet (Makay Gusztáv), J. Dobretsberger: A katolikus szociálpolitika választáson (Brusznjai Árpád), Vas István: Kettős Örvény (Kálnoky László), Somerset Maugham: Borotvaélen (Thurzó Gábor), Hegedüs Zoltán: Meztelen élet (Ignác Rózsa)</i>	501
--	-----

Felelős szerkesztő: *Sík Sándor*. Felelős kiadó: *Juhász Vilmos*.

Szerkesztőbizottság:

Perneczky Béla, Rónay György, Thurzó Gábor, Wolsky Sándor.

Kiadja a Vigilia munkaközösség. Kéziratokat *Doromby Károly* segéd-szerkesztőhöz, Budapest, II., Trombitás-út 37. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 30.

Megjelenik minden hónap elején.

Egyes szám ára: 4 forint. Előfizetés: negyedévre 11 forint, félévre 20 Ft

A lapengedély száma: 2817/1946. T. M.

Stephaneum nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. Felelős: Ketskés János.

A MARCALI SZÜZMÁRIA

*Bevezető a költő «Tizenkétcsillagú
Korona» című versciklusához*

I.

A városból, ahonnan egyre mennék,
Ahol a földet nem öleli ég,
És nincs ahol az angyal megjelenék,
S a Szűzmária árván ácsorog
A kórház előtt, kőbe kötözötte,
Onnan jövök, — és nem hiába jöttem:
Rátok bukkantam, Mennyei Karok.

Most itt vagyok, ahova egyre jönnek,
Itt hallgatom ezernyi hangotok,
Fűben-fában zenélő angyalok,
Akik a búza tempommély csöndjét
S a szőlőfürtök csurranó delét
Zsoltárütemre hangoljátok egybe,
— Itt hangolgattok, a marcali hegyben.

Járom a szőlőt, amerre a bönge
Kakukfűves lankája elgyűrűz,
És a dűlőben szembejön a Szűz.
Körüldongják tücsöknyi angyalok,
Kapa a vállán, fején tarka kendő,
És kék szeméből a Megszületendő
Csillaga mosolyog.

II.

Mi Asszonyunk, te itt lakol!
Az a jó meleg trágyapárás:
A betlehemi csöpp akol.

A félhajas tető alatt,
Ahol harsog a gyaluforgács,
A názáreti Ács farag.

A boglyas Tábor integet
Felhőivel a vízen túlról,
Mint Badacsony és Szigliget.

S a nagy tó: a Tibériás.
A fővenyen hálót egyenget
Tizenkét hallgatag halász.

Ez az a föld, ez az a táj,
Ahol az ég-föld összeérnek,
Ahol az Angyal föl-lejár.

Ez az az áldott levegő,
Ahol elfelejt zakatolni
És fenekedni az idő.

Itt fák és lelkes állatok
Imádkoznak s az ember: ember,
Teremtetett s megváltatott.

Itt édes bort ad innia
S kenyeret tör az embereknek
A Krisztus, az Ember Fia.

És téli estén, fonogatván
Az asszonyok közt ül a padkán
Asszonyunk Szűzmária.

III.

Most itt a dombon megtaláltam,
Otven év bújócskáin át
Az igazi Szűzmáriát,

Kit mostanáig eltakartak
Kontárok és kereskedők,
S a legnagyobb kontár, a góg.

Ismertem jól gyermekkoromban:
Ez ő, ez ő, ráismerek.
Az emlékek özönlenek.

Éppen ilyen szépen mosolygott
Két dundi fej közül reám
Édesanyám ágya falán.

Igy láttam a besnyői dombon,
Hogy félálomban jött felém,
Nagyboldogasszony éjjelén,

Amíg virrasztva énekelnek
— És tűz és angyalszárny suhog —
Sok tízezernyi búcsusok.

E kép elé kísértem egykor
Sok ministrálás reggelen
Imádott első mesterem.

E sokkönyves és sokfiús
Képről szólított maga mellé
A máriás Kalazancius.

Ó, hányszor néztem ezt a képet!
De később minden mást mutat,
Józanná lesz az áhitat.

Ó, józanarcú oktalanság!
Ma már tudom: itt, itt, e kék
Palást alatt a bölcsesség.

Most itt, ezen a régimódi
Elfeketedett nyomaton
A Titkok Titkát kutatom.

E szőlőillatos kezekkel
Lelkemen végigsimogat
A gyerekkori áhitat.

Hadd dúdolok hát újra meglelt
Anyámnak kisiús imát:
Tizenkét-csillag koronát.

IV.

De jaj, ezek a csillagok,
Anyám, ezek nem o l y a n o k!

Nem mint a boldog mennyei
Koszorúd bizodalmas fényei.

Haloványak és betegek,
Ezek a m i csillagaink: sebek.

Ha közel nézed: vörösök,
Mint a megaludt vérrögök.

Jaj, testünk-lelkünk csupa seb:
Üres gyomor, bedőlt ház, pusztá zseb,

És pusztá szív, — romok, romok,
Megfertőztetett templomok,

Oltárokon idegen istenek, —
És azok, akik nincsenek...

De te szívünkben olvasol
És szánva szánsz és nem botránkozol,

Ha mikor ávét rebeg ajakunk,
Akkor is sebeinktől sajogunk.

Te jól tudod, hisz ember vagy te is,
Hogy emberek vagyunk, s tizszerte is,

Százsorta is épp akkor emberek,
Mikor imánk esője megered.

Tudod: míg a tömjén lehelte füst
Fehér felhője égre szállni küzd,

Lenn, a tüzes rácson, a parazsak
Morzsácskái vörösen izzanak.

KERESZTÉNYSÉG ÉS FORRADALMISÁG

(PÉGUY, BLOY ÉS BERNANOS SZOCIÁLIS TANÍTÁSA.)

Amíg az angolszász kereszténység a szociális kérdésben inkább konzervatív álláspontot képvisel, a francia katolikus elit magatartása határozottan forradalmi.

Mi ennek a magyarázata? Talán elsősorban a francia temperamentum: vérük felforr az igazságtalanság láttán. „Már gyermekkoromban találkoztam ezzel a szörnyeteggel és azóta sem tudok napirendre térni felette” — írja Bernanos, de ezt a legtöbb francia katolikus író elmondhatná magáról.

A történelmi tényezők is elősegítették, hogy a francia kereszténység harcos és hősi erényeket fejlesszen ki magában: az egyházüldözés nem engedte, hogy elkényelmesedjenek az államvallás langymeleg légkörében. Az egész francia katolicizmusra jellemző az, amit Maritain a *Humanisme Intégral* előszavában mond: a modern kereszténység a hősi humanizmus jegyében áll, amelyet a szentek és hősök képviselnek s amelynek a polgári humanizmus csak elkorcsosult formája.

Sajnos, a mai átlagkatolikusok azt hiszik, hogy a keresztény civilizációt csak akkor menthetik meg, ha egy „*menschlich, allzu menschlich*” humanizmus karjaiba menekülnek és szembehelyezkednek az emberi lélek mélyén lappangó hősi és forradalmi erőkkel — csupán azért, mert azokat a fascisták és kommunisták a saját céljaikra használták fel. A fentemlített keresztények, akiket a franciák a lefordíthatatlanul ironikus „*bien-pensant*” jelzővel illetnek, ragaszkodnak a kapitalista rendhez, mert csak azt érzik rendnek, márpedig ők elsősorban a rend emberei és ha választani kell az igazságosság és a rend között, okvetlen az utóbbit választják. Attól félnek, hogy másfajta rendre való áttérés az egész európai civilizáció összeomlását vonná maga után — és ez a félelem nem is egészen alaptalan, mert sajnos, a modern keresztény civilizáció nagyon is összeforrott a kapitalizmussal. Ezzel szemben a nagy francia katolikus írók már a múlt század 80-as éveitől hirdették, hogy a kapitalista rend nem az igazságosságon és a szereteten épült, ezért rossz, tehát küzdeni kell ellene. Hősiiesen fel is vették a harcot és egész életüket tették rá.

A francia katolikus megújulás költői számára a kereszténység hősi és forradalmi humanizmust jelent; ebben mind egyetértenek, az eltérés legfeljebb abban van, hogy egyesek, mint Péguy, úgy érzik, hogy a forradalmat, amely az embertelen modern társadalmi rend által megálázott istengyermekek méltóságát rehabilitálni fogja, elsősorban evilági síkon kell megvívni, mások, mint Léon Bloy, azt a forradalmat tartják fontosabbnak, amely természetfölötti síkon megy végbe. Míg a múlt század végén és a századfordulón inkább a liberális-kapitalista renddel fordul szembe a francia katolikus elit, ma sokan, így a nagy regényíró és harcos publicista, Bernanos, a marxista „renddel” szemben hirdeti a kereszténység örök, forradalmi dinamizmusát.

Az alábbiakban megkíséreljük felvázolni a szociális gondolat útját a modern irodalomban. A mai fiatal, harcos katolikus írógeneráció által

vallott szociális eszmék főleg három költő tanítására vezethetők vissza. Ez a három költő: Péguy, Bloy és Bernanos.

A szociális témák ősforrása *Charles Péguy*. A nagy francia költők között ő az első mélyen szociális, modern keresztény. Szociális tanítása misztikus élményből fakad: talán senkinek a lelkében nem visszhangzott olyan szívettépően Krisztus kiáltása a keresztfán, mint az övében. Nem hagyja nyugodni az a gondolat, hogy vannak lelkek, akik elkárhoznak. Vele kezdődik az a modern keresztény áramlat, amely nemcsak azt hirdeti: *Mentsd meg a lelkedet!*, hanem még inkább azt: *Mentsd meg a testvéred lelkét!* — Mindnyájunknak együtt kell üdvözölnünk, — ahogy *Jeanne d'Arc*-jában mondja. Mélységesen megdöbben azon, hogy az önzően individualista modern keresztények mennyire nem gyakorolják a felebaráti szeretetnek ezt az alapvető törvényét. (Ifjúkorában azért is rokonshenzvez a szocializmussal, mert az minden embernek biztosítani akarja legalább a földi üdvösséget.)

Másik nagy megdöbbenése az volt, hogy kortársai mennyire összeegyeztethetőnek tartják a kereszténységet a liberális-kapitalista rendszer igazságtalanságaival. *Jeanne d'Arc*-ja fellázad a farizeizmus ellen, amely a lélek szupremáciájára való hivatkozással az embert kiszolgáltatja a nyomornak. „Ha nincsen meg a mindennapi kenyér, az ember nem vágyik az örök kenyér után sem” — mondja a misztérium hősnője, hiszen a nyomorral folytatott embertelen küzdelem fölemésztí a lélek erőt. Péguy tanításának egyik alapvető tétele az örök üdvösség — a *salut éternel* — és a földi boldogság — a *salut temporel* — szerves összefüggése. Ő is hirdette, amit a pápai enciklikák mondanak, hogy az ember örök üdvébe vesztélyben forog, ha a földön nincs bizonyos minimális jóléte biztosítva.

Péguy *Jeanne d'Arc*-jában azt mondja, hogy kötelességünk embertársaink földi jólétét előmozdítani, ha másképp nem lehet, forradalmi úton. Aki nem tesz semmit a szociális nyomorúság leküzdésére, bűntársa annak, aki a nyomorúságot okozza, sőt, még annál is rosszabb, mert ráadásul gyáva is. Van a nyomorúságnak olyan foka, amellyel szemben az irgalmasság tanácstalanul áll meg: ilyenkor az Igazságosság kardját kell elővenni. Ezt a kardot az ifjú Péguy *Jaurès*, a szocialista vezér kezében látja megvillanni és szinte rajongással fordul felé, — hogy aztán annál nagyobb legyen a kiábrándulása. (Péguy tanubizonyysága éppen azért olyan értékes, mert átélte a szociális kérdéssel szemben lehetséges mindkét magatartást: úgy a szocialistát, mint a keresztényt.) Hamarosan rájön a szocializmus két végzetes ellenmondására. Az egyik az, hogy a kapitalista materializmus ellen egy másfajta materializmussal küzd; a másik az, hogy politikai gépezetének fatalitása folytán tragikus circulus viciosusba kerül: rehabilitálni akarja a kapitalista rend által megalázott emberi méltóságot és a demagógia vak eszközévé alacsonyítja le. Amit a *Notre Jeunesse*-ben a dreyfussizmusról ír, a szocializmusra is alkalmazható: a misztikából táplálkozik és a politikába pusztul bele. Péguy valóban átélte a jóhiszemű és nagylelkű szocialisták drámáját, akiket hibás filozófiájuk zsákutcába vezet. Ha logikusak és őszinték, akkor rá kell döbbernenniük arra, amire Péguy és mások, így *Léon Blum* is rájöttek: hogy a szocializmus csak akkor valósíthatja meg célját: az emberi méltóság rehabilitálását, ha túljut önmagán és a spiritualizmus felé fejlődik. Vagy még inkább, ha természetfölötti gyökérzetet hajt. De akkor már nem szocializmus, hanem — kereszténység.

Péguy ráeszmélt arra, hogy *Jaurès* és ő két különböző lelki race: *Jaurès* a boldogság — a *salut temporel* — embere ő pedig az üdvösség — a *salut éternel* — embere. Ha fel is veszi a harcot a „*salut temporel*”

érdekében, ezt csak azért teszi, hogy az így felszabadult energiák a lelket szolgálják. Nála a szocializmus nem a determinista filozófia folyománya, nem dialektika, hanem lelki életének organikus része, ahogy ő mondja: *misztika*. De nem valami testetlen miszticizmus, hanem a Megtestesülés dogmájának a legteljesebb átélése. Péguy szociális tanításának rúgója a megváltás vágya, ami a szocialistáktól sem idegen, alapja pedig az Incarnatio tana, amit viszont a szocialisták nem ismernek, ezért nem tudják az egész embert megváltani és végeredményben hűtlenek lesznek programjukhoz.

Jaurès szocializmusából kiábrándulva Péguy visszavonul szülőföldjére, Orleansba és nagy földije, Jeanne d'Arc életének tanulmányozásába merül. Három változatban is megírja a szent drámáját és a három változat a költő lelki fejlődésének három korszakát jelzi. A későbbi drámák szerzője nem kevésbé forradalmár, de ez a forradalmiság elmélyül. Az érett Péguy a forradalom szót a legmélyebb, etimológiai értelemben használja: *Revolutio*, annyi, mint visszatérés az eredeti forráshoz (a csillag pályája is „*revolutio*” a latin nyelvekben). Szerinte az igazi forradalom csak azért szakítja meg a fejlődés menetét, hogy a legmélyebb gyökereikig menjen vissza. „A forradalom — mondja — egy kevésbé tökéletes hagyománynak egy tökéletesebb hagyomány felé fordulása, egy kevésbé mély hagyománynak egy mélyebb hagyomány felé fordulása... egyszóval mélységben kell a régin túlhaladni.” Jaurèsnek szemére hányja — és ennél tömörebben nem mondtak kritikát a szocializmusról —, hogy csak a dolgok helyét változtatja és nem az értelmét.

Péguy nem azért tért le a Jaurès-vonalról a Jeanne d'Arc-vonalra, mert a szocialistákat túlságosan forradalmiaknak találta, éppen ellenkezőleg: Jeanne d'Arc nagyobb forradalmár, mert az ő forradalmisága mélyebb. A szent is az igazságosságot követelte, de ez az igazságosság a szeretet igazságossága, a szeretet gesztusa pedig mindig a legforradalmibb gesztus. Péguy óta a francia katolicizmus a hősi humanizmus jegyében áll és véd-szentje Jeanne d'Arc, a forradalmár szent.

* * *

Amíg Péguyben a misztika bizonyos paraszti realizmussal és gyakorlati érzékkel párosul, kortársa, *Léon Bloy*, a francia katolicizmus egy másik arculatát képviseli: az exaltált, spanyolos típust, aki mindent transzcendens szemszögből lát. Világszemlélete apokaliptikus, a társadalmi kérdésnek is eschatologikus magyarázatát adja (ami laicizált formában a marxistáknál szintén megtalálható). Bloy egész szociális tanításának központi gondolata az, hogy az emberiség történelme a Szentlélek uralma felé tart. Korunk kataklizmái, az eljövendő Antikrisztus és előképei mind arra mutatnak, hogy közeledik a korszak, amikor Isten dicsősége teljében megmutatkozik, s e világ urai megaláztatnak, a szegények és elnyomottak pedig teljes elégtételt kapnak. Szerinte az ember feladata e földön az, hogy a szenvedések önkéntes vállalásával kivegye részét a Megváltás művéből és ezzel siettesse a Szentlélek uralmának eljövételét. A 80-as években, amikor Bloy első könyvei megjelentek, a „természet-tudományos gondolkodás” gögijében tobzódó polgári prosperitás fénykorában nagyon „kemény beszédnek” tűntek a modern Savonarola szavai, aki prófétaszemmel előre látta a mai planétáris méretű katasztrófákat és sürgette a metafizikátlan világ Isten felé való fordulását. „*Egy hallatlan dráma prologusánál tartunk, kérek egy kis összeszedettséget*” — írja Naplójában 1902-ben. Másutt azt olvassuk nála: „*Valami isteni megoldás felé tartunk, az bolondította így meg az emberiség iránytűjét...*” Kortársai szemében idegenszerűnek tűnhettek az ilyen kijelentések: „*Minden*

töldi dolog célja és értelme a Fájdalom... A világtörténelem a könnyek özöne... Ami a nagy emberekből megmarad, az nem a hódításuk, hanem a fájdalmuk..."

Valósággal kiszolgáltatta magát a szenvedésnek: ebben látja az ember hivatását. Azzal, hogy nem vállaljuk a szenvedést, megrövidítünk más lelkeket is, akikkel a Szentek Egyességéből kifolyólag titokzatos szolidaritásban vagyunk. Ezért minden egyéni mulasztásnak az egész emberi közösségre kiható végzetes következményei vannak. Bloy szociális tanításának ez a misztérium a tengelye. (A Szentek Egyessége az egész modern francia katolikus irodalom egyik főmotívuma: pl. Claudel egész dramaturgiáját erre építi.)

A megváltó Szenvedés mellett Bloy főtémái közé tartozik a Pénz és a Szegénység. Ady előtt elzengette a *Vér és Arany* misztikus költeményét — mert Bloy elsősorban látnoki költő. — Egyik legjellegzetesebb műve a pénzről szól. Címe: *A Szegény vére*, alcíme ez lehetne: a keresztény és transzcendens *Kapital*. Természetesen nem elvont és tudományosan kifejtett doktrínákról van itt szó, hanem költői víziókról. A modern világ a Szegényből él — mondja Bloy: a Pénzt imádja, ami nem más, mint a Szegény vére. A kapitalista társadalom a Szegény verét issza, mint ahogy Krisztust vesszük az Eucharishtiában. A Pénz egy Isten holtteste, Krisztus profanált jelképe. Mentől inkább elfordul a világ az igazi Istenarctól, annál szenvedélyesebben veti rá magát a jelképre.

Amíg Marxnál a megváltás eszköze a proletariátus, Bloynál a Szegény. A proletárral ellentétben a Szegény nem lázad; nagysága éppen abban áll, hogy vállalja hivatását. „*A Szegény türelme az egettartó Atlasz türelme...*” rajta nyugszik az egész társadalmi egyensúly. „Csak a kereszténység tudta megvalósítani azt a csodát, hogy a túlvilági jutalom reményében a szegény nem lázad fel.” Ezért a liberális-kapitalista rendszer saját maga alatt vágta a fát, amikor a kereszténységet kikezdte. Eljön a nap — jósolja Bloy —, amikor majd a Szegény ezt írja a falakra: „*Kereszténység vagy pokolgép!*” (Ma azt is mondhatnók: atombomba.)

Bloy szemében a szegénység nem annyira szociális probléma, mint misztérium. Kifejti, hogy eddig még semmiféle szociális reformernek nem sikerült a szegénységet megszüntetni. „Szegények mindig lesznek veletek” — idézi Krisztus titokzatos szavait. A szentimentális emberbarátokkal ellentétben hangsúlyozza, hogy a szegénység a kereszténység misztikus alkatrésze és nem valami szégyenletes nyavalya, amelyet megfelelő szociális intézkedésekkel ki lehet irtani. A szegénység az életszentség egyik alacsonyabb formája: a szegény életében mindig van valami úr, amelyet akarva, nem akarva Isten tölt be. A modern társadalom szörnyű csapása az Istent nem ismerő proletariátus, mert Isten nélkül a szegénység maga a pokol. Bloy, aki maga is a legnagyobb szegénységben, sőt nyomorban élt, Jehan Rictus, proletárköltő szemére hányja, hogy a szegénység ábrázolásából kizárta az Istent.

A szocialistákkal ellentétben, akik már e földön igazságot akarnak szolgáltatni, Bloy csak metafizikai bűnhődést ismer. *Jaj annak, akinek már a földön megvan a vigasztalása!* — mondja a föld urainak és felidézi a Szentírás szörnyű vízióját a gazdagról, akit szomjúság gyötör, de hiába könyörög a szegénynek, hogy legalább egy csepp vizet nyújtson feléje az ujjá hegyén. A szegény megtenné, de nem teheti, mert áthidalhatatlan szakadék tátong közöttük...

Ha a szegénység nem is írható ki, a nyomor méltatlan a keresztény társadalomhoz. (Bloy, akár Péguy, különbséget tesz a szegénység és a nyomor között.) Hirdeti, hogy nincs joga birtokolni senkinek, míg egyetlen nyomorgó akad. Szenvedélyesen kikel a modern törvénykönyv ellen,

amelyben „a gazdagsághoz való jog, az Evangélium e tényleges tagadása, a Megváltó kanibáli torzképe benne foglaltatik. Lehetetlen ezt a galand-terget kitépni — mondja — anélkül, hogy vele együtt bensőnkéből is ki ne tépnénk valamit. De a beavatkozás sürgős” — és hozzáteszi: — „Egyéb-ként Isten majd gondoskodik róla”. Tehát ő is látta, hogy a kapitalista rendről más rendre való áttérés életveszélyes operáció, de mégis szükséges. Ha mi nem visszük végbe, Isten majd gondoskodik róla. Prófétaí szemmel előre látta az abszolút háborút, amely az emberiséget a végső nyomorba taszítja és akkor megszűnnek az embereket elválasztó különbségek. „Élő hit hiányában a nyomorúság fogja lesüllyedni kereszténységünket természetfölötti régiókba emelni” — írja Naplójában 1916-ban. A jóslat be is teljesedett: a közös szenvedés sok korlátot ledöntött és a világ a planetáris katasztrófák árnyékában kezdi érezni, hogy egy és oszthatatlan; hogy titokzatos szolidaritás fűz össze minden embert. Bloy a próféták közé tartozik, akik generációkkal előzik meg korukat. A századfordulón nem figyeltek fel szavára, ma viszont annál idősebb: a mi korunkat és problémáit csak apokaliptikus megvilágításban érthetjük meg.

* * *

Napjainkban Georges Bernanos a Bloy-vonal egyenes folytatása. Temperamentumuk is sokban megegyezik: Bernanosban is van spanyol vér, ő is a próféta, a misztikus és forradalmár keveréke. Míg Bloy inkább csak metafizikai magaslatokból szemlélte kora problémáit, Bernanos, bár világszemlélete transzcendens, hozzászól napjaink legkonkrétebb szociális és politikai kérdéseire. Az irodalom kedvelői csak a nagy regényíró látják benne, de szociális tanítását nem veszik komolyan; csodálják pamfletjei verve-jét, mosolyognak túlzásain és elfogultságain — és közben nem veszik észre, hogy kevés ember él ma a világon, aki ilyen prófétaí tisztánlátással mutatna rá a bajok gyökerére, sőt megmutatná a ki-vezető utat is. Ami túlzás van benne, az inkább a prófétaí hevületű stílus velejárója, alapjában véve ritka tárgyilagossággal látja meg úgy a jobb-, mint a baloldali rendszerek hibáit.

Szociális és politikai tanításának forrása szintén egy nagy misztikus élmény, amelyből regényei is születtek: rádöbben a modern világ démonikus jellegére, arra, hogy a Rossz uralkodik a földön. A Rossz pedig félelmetes természetfölötti hatalom, hiszen a Sátán a bukott Angyalok leghatalmasabbika. Másik nagy felfedezése az, hogy a Rossz minden formája szolidáris egymással, tehát a társadalmi igazságtalanság sem választható el a Rossz egyéb megnyilvánulásaitól. A Rossz természetfölötti hatalom lévén, nem küzdhetünk ellene tisztán emberi eszközökkel. A modern világ tragédiája, hogy ezt az igazságot nem ismerte fel. Ezért vezet zsák-utcába a szociális reformerek minden igyekezete.

A másik nagy tévedés — Bernanos szerint az —, hogy csak boldoggá akarják tenni az embert, pedig az többre vágyik: az öröme, Isten gyermekeinek öröme. A mai ember minden szociális reform mellett is boldogtalan, és boldogtalanságának gyökere természetfölötti: elvesztette Isten gyermekeinek szabadságát, ezért ki van szolgáltatva a Rossz titokzatos hatalmainak. A Rettegés és Gyűlölet uralkodik rajtuk. Ahol pedig a Rettegés az úr, a Terror kerekedik felül. (Ez történt Franco Spanyolországában, amely ellen megírta világhírű pamfletjét: *Temetők a holdfényben*.)

A Rettegés és Gyűlölet mellé társul szegődik a Butaság, hogy az emberiség sírját megássa. Huizinga és Ortega mellett Bernanos mutatott rá leghatásosabban a tömegember konformizmusának szörnyű veszedelmére. A különböző diktatúrák és elkorcsosult demokráciák a propaganda

segítségével szinte mesterségesen kitenyésztették az „imbecillisek” különböző válfajait: a „bien-pensant”-októl az „intellektuellekig”, akik Péguy óta a francia katolikus költők támadásainak állandó céltáblái. A konformizmus mérge a kereszténységet is kikezdte, aminek következménye a nyárspolgári keresztények ijesztő elszaporodása. Akárcsak Bloy, Péguy is rajtuk gyakorolja gyilkos szellemességét. Ők a kereszténység legnagyobb botránya, mert a kereszténynek nincs joga közepesnek lenni. Bernanos szerint a keresztény magatartás eminensen forradalmi, nemcsak a lelki élet terén, ahol folytonos küzdelmet és megújulást jelent, hanem a társadalomban is, ahol a kovász szerepét kell betöltenie. A kereszténység elsősorban szabadság és kockázat.

Sajnos, a mai ember mindkettőről leszokott. Az állam gondoskodik róla, tehát nem kell kockáztatnia semmit, ennek fejében viszont örömmel teszi le szabadságát az állam kezébe. Nemcsak a totális államokban nincs szabadság, hanem az ú. n. nyugati demokráciákban sem, ahogy azt egyik legutóbbi könyvében (*Lettre aux Anglais*) kifejti. Mert ott, ahol a Pénz uralkodik, a szabadság tisztára illúzórikus „Az embereknek megadják az általános szavazati jogot, de arról nem gondoskodnak, hogy kenyérük is legyen, így végül szavazati jogukat kell eladniuk, hogy kenyérhez jussanak.”

A kapitalista-liberális korszakban a Tőke ellen kellett harcolni, ma van ennél is nagyobb ellenség: a modern állam, az anonim szörny, monstruózus adminisztrációjával a szabad emberek legnagyobb ellensége. Embertelen hatalmát annak köszönheti, hogy a tömegek nem akarják a szabadsággal járó kockázatot viselni, hanem minden reményüket a bürokráciába helyezik. Azt hiszik, hogy az intézmények jók és nagylelkűek lesznek helyettük. A szabadságot nemcsak a diktatúrák veszélyeztetik, hanem az elkorcsosult demokráciák is, ahol a szabadság nem kockázatot és kötelességet jelent, hanem komfortot és egoizmust. Az anyagi komfortban elkényelmesedett nyárspolgár leszokik arról, hogy szabadságával éljen. „A demokráciák és diktatúrák között csak tempókülönbség van: az utat, amelyet a diktatúrák néhány év alatt futnak be, a demokráciák esetleg száz év alatt teszik meg” — mondja a *Lettre aux Anglais*-ban. Az egész mai szociális és politikai helyzet nem más, mint egyhelyben topogás, szörnyű circulus viciosus. Bernanos is rájött arra, amit előtte már Péguy és Bloy is hangoztatott, hogy nem lehet egyik fajta materializmus ellen egy másik fajta materializmussal harcolni. A modern demokráciák és diktatúrák egyaránt kiküszöbölték a *homo religiosus*t és helyébe a *homo oeconomicus*t tették.

Bernanos, akár Bloy, abban látja a társadalmi bajok gyökerét, hogy a modern emberiség a természetfölöttit ki akarja zárni az életből. „De a természetfölötti, ha elnyomják, szörnyen megbosszulja magát: utat tör ott, ahol a legkevesbé gondolják, megmérgezi az emberiséget”... ahogy új regényében, *M. Ouine*-ban mondja. A mai világ a kereszténység bomlási termékeibe pusztul belé, mert az minden hullámégre nál veszélyesebb. Új könyvében (*La France contre les Robots*) azt írja, hogy a mai jobb- és baloldali rendszerek egyaránt a keresztény eszme monstruózus elferdítései. Rövidesen minden különbség el fog mosódni a különböző politikai rendszerek között: mindenütt egyaránt a technokrácia fog uralkodni, a mérnökök és specialisták. A gazdasági harcban és a folytonos háborúra való készülődésben a szabadság és individualizmus utolsó nyomai is eltűnnek. A specialisták matematikailag kiszámítják, hogy a polgároknak melyik magatartása az egyedüli helyes, aki ezt nem fogadja el, az Állam ellensége, és mint ilyennek nincs joga az élethez. A megdöbbentő kép, amelyet Bernanos a közeljövő társadalmáról fest, nagyon hasonló ahhoz,

amelyet James Burnham, volt marxista amerikai közgazdász rajzol a *The Managerial Revolution* című művében.

Bernanos, mint az utolsó szabad emberek egyike, szenvedélyesen tiltakozik ez ellen a falanszterrendszer ellen és felszólítja a világon szét-szórva élő többi szabad embert, hogy küzdjenek az embertelen modern társadalom ellen, amely többet követel, mint amennyit nyújt. „Ha a világ rendje ilyen marad, Franciaország magatartása forradalmi lesz” — írja *France contre les Robots* előszavában, mert úgy érzi, hogy Franciaországra még nagy szerep vár: ahogyan a XI. században megindította a keresztes-hadjáratokat, ma is meg kellett teremtenie a keresztény lovagi eszmény új formáját és a mesterséges politikai kereteket szétrobbantva egy nagy-szerű kalandban egyesíteni a világ minden jóakarátú emberét. Az új keresztesek felveszik a harcot a Pénz, a modern Állam és a gyilkos Technika ellen és elindulnak a nyolc boldogság országának meghódítására.

Bernanosnál meggyőzőbben kevesen fejezték ki azt a tényt, hogy a modern emberiség homályos vágyódását a megváltás és egység után csak a kereszténység tudja kielégíteni. Ez a vágy megvan a szocializmusban és marxizmusban is, de az ő földi paradicsomuk csak olyan embertelen diszciplinával valósítható meg, amely megöli az emberben az örömet, amely a szabadság velejárója. „A mai világ magát forradalminak mondja — írja a *Robots*-ban Bernanos —, pedig soha korszak nem volt kevésbé forradalmi és kevésbé haladó.” Az „irányított” forradalmak korát éljük. Pedig forradalmat csak szabad emberek tudnak véghezvinni. De hol találunk ilyeneket? Bernanos válasza az, hogy az igazi keresztények között, akikben az evangélium szelleme él „Az evangéliumnak megvannak a maga forradalmi mirigyei” — mondja a *Temetőkben*. Egész oeuvrejének központi gondolata az, hogy csak a megújhodott, az evangéliumi forrásoktól megfiatalodott kereszténységben van meg a forradalmi szikra, amely képes még a szíveket felgyújtani. (Jellemző, hogy regényeiben, a *Falusi Plébánosban* és a *Monsieur Quine*-ben csak egy igazi forradalmár szerepel, és az a fiatal pap.)

Péguy, Bloy és Bernanos egyaránt azt vallják, hogy az emberiséget nem a politikusok és szociális reformerek fogják megváltani, hanem a szentek. Mert — ahogy Bernanos mondja — a szent a legnagyobb forradalmár. Amint láttuk, a három nagy költő tanítása nem egy ponton találkozik a szocializmussal, mégis van közöttük egy alapvető különbség: az hogy a szociális problémák megoldását nem az intézményektől várják, hanem a lelkek forradalmasításától. Ahogy a *Lettre aux Anglais*-ban mondja Bernanos: „Az intézményeket sorra lejárátják, de nem baj: az emberek talán végül rájönnek, hogy ne várjanak tőlük semmit, hanem a saját lelkükkel kössenek paktumot”.

NEM KÖTÖK BÉKÉT

Nekem nem voltak harcaim az Istennel soha.
(Fiú az apja ellen hogyis fogna fegyvert?)
Kedvence voltam mindig s akkor is rajongtam érte,
ha rosszaságomért olykor kegyetlen megvert.

De minden mással nagy csatákat vívtam én.
Minden barátom s minden ellenségem tudja,
hogy fákba rejtett robbanó bombákkal
volt végig rakva életem kegyetlen útja.

A sok-sok harc után rájöttem végre most már:
nem volt ellenségem tulajdonképpen senki,
ajnározott a föld, e mézesmellű barna dajka
s nem néztek engem még a mennyek pitvarából sem ki.

Izenem hát mindenkinek: a földnek és a fának,
a dörgő napnak és a mályvaszínű holdnak,
békét kötök velük és szívből megbocsátok
mindenkinek, kik velem egykor harcban voltak.

Békét kötök nagy ellenséggemmel, a gyors idővel,
ki homlokom virágait kegyetlenül letépte,
ki szeretett, vagy sanda szemmel nézett
s titkon osont mögöttem könnyű macska-lépte.

Békét kötök a széllal és a kénszínű viharral,
a pávakék esttel, mely méla csendet mímel,
a jóval, rosszal, minden széppel, rúttal,
békét kötök baráttal és az ellenségeimmel.

Csak egy valaki aggaszt most is szüntelen még,
ki néha: mint az ördög, néha: mint az angyal
s míg minden fegyverét nem rakja lábaimhoz,
nem kötök addig békét — önmagammal.

Harsányi Lajos

A FEKETERUHÁS FÉRFI

Egyre sűrűbben látom őt, amint nyomon követ.

Régente azt se tudtam, él-e a világon,
de mostanában egyre többször látom.
Komor léptekkel bandukol a nedves, őszi járdán,
az arca jéghideg s kemény, mint ritka márvány.
Gyűrűs kezén felvillan néha egy piros rubintkő,
nincs lény oly ünnepi s titokzatosabb, mint ő.
Először azt gondoltam, hogy bizonynyal orvos,
ki tarsolyában ritka mérget hordoz,
vagy bűvész tán, aki tenyérből jósol
s boldog jövőt csikar ki a mogorva sorstól.

De egyszer este láttam, hogy a sarki boltos,
ki cégérnek gyakran kiáll a cifra bolthoz,
beugrik hirtelen a házba s hátra fut tán,
hogy meg ne lássa őt a vándor künn az utcán,
lehúzza félve a redőnyt s figyel ijedten,
a házörző eb is szüköl az árva kertben.
A házak vén kapuikat mind-mind bezárják,
elnémulnak a tánchelyek, a messze zárdák,
elrejteznek a városok, a megriasztott falvak,
a hold is elbújik, a szél is félve hallgat.

Én szívdobogva állok és a kérdést vállalom:
— Ki vagy te? S ő felel: — Ne félj! A fájdalom.

Harsányi Lajos

SZAVAM MÁR NINCS

Szavam már nincs, — mint halat a halász
a másik ember hálójába ráz.

Halnak halász jut, embernek meg ember
s a gyilkos ég, a víznélküli tenger
néz vissza rám, ha épp szemet nyitok.
Igy élünk együtt, — megnyitott titok
minden s ha vízről álmodnál velem,
sem álmodhatna mást az őselem,
minthogy a szüntelen halál, körül,
mint roncsok laza habban, tömörül.

Szavaknál nagyobb nyíltság sebe kezd
nőni köztünk. Vajjon ki kezdte ezt
a hallgatást? Az egek hallgatását,
a partra vetett halak kapkodását,
amelynek megnyílik a félelem,
mit együtt kell majd átélned velem.

Tüdöm üres, mert régen hallgatok
s ki most nem ért, az is hallgatni fog.
Mit mondjak még? — A száraz eget nézem,
hogy iszonyatát megértsem egészen.
Mit tudom én, hol a reggeli szél,
lehellni sem tud, aki nem beszél.
A mellemet próbálgatom a vállal,
de csak kínlódni érzem, ott, ahol
— mint gondolat és vér — egymásbafoly
a kicsi szív a túlságos halállal.

Rozgonyi Iván

Egy percre megálltak a színház előcsarnokában, tekintetükkel a szobrászt és barátját keresve a tömegben, aztán elindultak a lépcsők felé. „Meg kellett volna mondanom neki, hogy melyik páholyban leszünk. Aurél tudja, hol szoktunk ülni. De hogyan fog megtalálni bennünket, ha egyedül jön?” Ez az aggodalom gyermekes volt — Viviane is érezte —, de mint mindig, amikor számára fontos dologról volt szó, most sem hagyta nyugton. Ha nem lenne feltűnő, a legszívesebben lent maradna, meghúzódv a feljáró melletti oszlop mögött, ahonnan a bejáratot is szemmel tudja tartani. De most már nem fordulhat vissza. És ha nem jön el? Ha hirtelen haza kellett utaznia, vagy ha — mint ő is, tegnap délután — ennek a találkozásnak a következményeire gondolva, és félve az elkerülhetetlen bonyodalmaktól, elhatározta, hogy majd Auréllal kimenteti magát? Nem, erre nincs semmi oka: ha ő, Viviane, vállalja találkozásuk minden következményét, neki is kötelessége, ha másért nem, pusztán szolidaritásból, mindent vállalni. S különben is, mi ez a minden? Nőtlen, független, attól sem kell félnie, hogy — ha egyáltalán valami folytatása lesz ennek a találkozásnak — ő el akarja magát vetetni, vagy akárcsak egy pillanatra is a terhére lesz. Más férfi tétovázás nélkül vállalna bármilyen áldozatot; ez pedig, attól tartva, hogy megzavarhatják nyugalma, gyorsan visszahúzódik a barlangjába.

Felértek az emeletre. Páholyukkal szemben, a vöröstepétás falnak támaszkodva, egy férfi várta őket. Viviane csak akkor ismerte fel, amikor a közelébe értek: a folyosó is homályos volt, és a műtermi találkozástól eltelt másfél nap alatt, mindig világosszürke zakójában, diákos csokornyakkendőjével, látta maga előtt azt, aki a sötétké éltönyben most sokkal magasabbnak és karcsúbbnak tetszett. Valójában egy pillanatra sem gondolt arra, hogy a férfi nem fog eljönni; hirtelen örömeben most mégis elpirult.

A két férfi kezefogott, s Viviane-nak most sikerült elkapnia vendégük nevét.

— A Bethlén-kollégiumban ismertem egy Perczel Miklóst — mondta a közjegyző —, két évvel alattam járt, de az nem te voltál.

— Az unokaöcsém volt. Brassóban orvos. — Majd Viviane felé fordulva: — Aurél nem tud eljönni, valami banketten kell résztvennie.

Viviane örül ezeknek az üres mondatoknak, melyek Mihály élet-
elemét képezik, s a kettejük közötti feszültséget levezetik. Azt sem sajnálja, hogy a szobrász nem jön el: ha nincs is tudomása a műtermi jelenetről, és az utána következő beszélgetésről, jelenléte idegesítené. Azzal nem törődik, hogy távolról mit gondol erről a meghívásról, mely összefügg valamivel, ami a műteremből való távozásuk után történt; de ha itt lenne, egy meggondolatlan kérdés, vagy ártatlannak tetsző — és más helyzetben valóban ártatlan — célzása, vagy csak pusztán tekintete szétszakítaná azt a finom, plazmaszerű anyagot, mely kettőjüket, mint valami láthatatlan és kitapinthatatlan hálót, körülveszi.

A terem már sötét volt, amikor elfoglalták helyüket, de a zenekarból csak a hegedűk ciripelése hallatszott. Viviane szerette ezt a pillanatot, a szélcsend, a lebegés perceit, amikor kapcsolata már megszűnt a világgal, a nélkül, hogy az a másik világ: az álom, a lehetőségek, a beteljesülések világa feltárult volna előtte. Valóban lebegés volt ez, a súlytalanság mámorító, és a zuhanás lehetőségének szívszorító érzésével. És

ha már máskor is, a Carmen vagy a Traviata előtt, hatalmába kerítette ez a különös varázs, most, végtelennek tűnő másodpercekkel a nagy, az egyetlen nyitány előtt, kezét a keblére kellett szorítani, mintha attól tartana, hogy ők ketten: Mihály, a mindig megtagadott jelen, és Perczel Miklós, az ismeretlen jövő, meghallják szívének riadt dobogását. Ez a véget nem érő pillanat annak a két napnak is a jelképe volt, amely szintén levált az időről, s fenyegető mozdulatlansággal lebegett az elmúlt két év és a holnap között: mert a műtermi találkozás óta eltelt órák, egészen addig a percig, amikor a páholyba léptek, nem tartoztak sem a múlthoz, sem a jövőhöz, — időtlen órák voltak.

A jövő most kezdődött el, a másodpercnek abban a töredékében, amikor Viviane — előrehajolva, egész testében megfeszülve, mint a starter lövésébe beleugró versenyző — belevetette magát az előjáték első ütemeinek mély vizébe. Mihály gondolata még a délutáni átruházási szerződés vitás pontjain járt — s az áthidalhatatlan ellentét közte és Viviane között sohasem mutatkozott meg olyan tragikusan, mint ebben a pillanatban —, Perczel Miklóst pedig majd csak később, évekkel később fogja hatalmába keríteni az az érzés, amely most Viviane-t lenyűgözte — egy bécsi Trisztán-előadás harmadik felvonásának a nyitánya alatt, amikor, idegen emberek között ülve, majd egyszerre éli újra ezeket a perceket, és Viviane iránti szerelmének párhuzamos fázisait, a szerelmi varázs visszatérő motívumától kezdve, a végzet fel-felbukkanó szolamán át, a reménytelenségben felcsendülő vágy befejező szolamáig. A zene most csupán tájakat és hangulatokat idéz fel előtte, és magános életének elsüllyedt emlékeit: késő őszi van, hazafele tart az erdőből, s egy tisztásra érve, megpillantja a hegyoldalon legelésző bárányok fehér ködgomolyagját; háton fekszik kertjében, a méhes mellett, egyideig az álmosító zsongást hallgatja, aztán félig ébren, félig álmodva, a kopasz fenyőfa koronájának lassú, nagyon lassú ingását követi tekintetével, és egy sejtelen szorítja össze a szívét; nyári vakáción van, az alkonyatban a Jád-völgyében robotog lefelé a keskenyvágyányú kis pályakocsin, s ő nagynak, erősnek érzi magát, kimondhatatlanul boldognak.

Viviane egy pillantást vet rá, s a nélkül, hogy kiszakítaná magát a varázslatból — a zene a fortisszimóban hullámszik, a viszonzott szerelem viharában —, érzi, hogy a mellette ülő férfi most messze kószál tőle, idegen évek lejtőin, ahová csak akkor akarja majd őt is magával vinni, amikor már késő lesz, amikor az odavezető utat meggondolatlanul, érzéketlenül felperzselte. Amikor a végzet-motívum, intő szózatával először felhangzik, Viviane már tudja, hogy hiába következik a boldog szerelmi bizonyosság szolama, a mélyhegedűk simogató, álomba ringató, megnyugtató hangjaival, kettejük sorsa — árulás, gyilkos, vér és halál nélkül is — éppen olyan szerencsétlen lesz, mint Izolda és a büszke lovag sorsa. Ő nem sejt semmit, nagyszerű kalandra gondol, mely eddig hiányzott életéből, vagy arra, hogy a véletlen elébe hozta azt a nőt, akiről eddig még álmodoznia sem volt szabad, nehogy meggyűlölje nyugalmas magányát. Mindegy, csak reménykedjék, elég ha ő, Viviane, tudja, hogy a szerelmi bizonyosság szolama tévútra akarja vezetni, s csak a másik kettő, a vágy és a varázs motívuma, mely most, a nyitány befejezéseként, újra felcsendül, szomorú reménytelenségben, csak ez a két hang nem hazudik. Esztelenség lenne többet várni; a vágyon és a kéjen kívül, melyek lényegükben hordozzák mulandó voltukat — mint a láng, mely után csak fájó, fekete seb marad —, mást is követelni az élettől, ettől a szeszélyes, kötekedő, néha nagylelkű, a legtöbbször nevetségesen fősvény, saját alkotásait is lenéző Művésztől.

Viviane azelőtt is a Trisztánban összpontosította mindazt, amit lány-

korában a jövőtől várt, mindazt, amit elhibázott házassága megtagadott tőle. A többiek életének, ábrándjainak, gondolatvilágának egy-egy töredékét tükrözték: Carmen, amelyben minden szertelenségét, vélt vagy valódi démoniségának reá is visszaható tragédiáját élte át, Manon, ahol öntudatlan dolorizmusától hajtva, Des Grieux is ő volt, saját tehetetlenségét és romlását siratva a szerencsétlen lovag sorsában, Thaisz, Margit, a szőke hajjal, és a másik Margit, a kaméliával. De életének mély, teljes jelképe a Trisztán volt: a nő örök, meg nem változtatható idegensége, mindaz, ami megfoghatatlan, illanó a lényében, ami felébreszti a birtoklás vágyát a férfi szívében — a birtoklás vágyát, mely nagyobb gyönyört ad minden birtoklásnál —, mindez Viviane volt, a szerencsétlen ír hercegnő énekében és mozdulataiban. S most, amikor a véletlennek ez a különös játéka: a műtermi találkozás és a másnapi Trisztán-előadás, megengedte, hogy — miközben a Kornwall partjaihoz közeledő gályán a két szerelmes örökre egymásra talál — ő, Viviane is maga mellett érezzen valakit, amikor az álom és a vágy kezdett a valóságba áthajlani, teljesen felolvadva a földöntúli zenében — a zenekarból tompán morajlott fel, egymásba fonódva a három nagy motívum: a vágy, a végzet és a halál motívuma —, lent a gályán Izolda vad örömmel emeli a magasba a méregfiolát, és Brangéne felkiált: „Ez a halál!”

Ebben a pillanatban egy kéz ért Viviane jobbkezehez, mely életelenül csüngött le a kis karosszékről. Két ujj átfogta csuklóját, megkapaszkodva a vékony platinaláncba, s egy kemény férfitenyér, óvatosan, csaknem félénken, mintha egy remegő madárkát akarna megvédeni a vihartól, ráhajlott a kézfejére. Minden benne volt ebben a mozdulatban: az örök férfi uralkodásvágya, ellenszegülést nem tűrő parancsoló hajlama, brutalitása — ahogy hirtelen lecsapott a kézre —, de gyengédsége is, félénksége az ismeretlen jövő gondolatára, bizonytalansága, alázatos bocsánatkérése. Lent, a zenekar a végzet szolamát harsogtatta: Brangéne összeborzad, tétovázik, aztán úrnőjének parancsoló mozdulatára hozzáfog az ital elkészítéséhez. A kürtök harsogása még sohasem volt ilyen féktelen: a végzet folytatja megkezdett munkáját. „Hol vagyunk?“, kérdezi Trisztán, sötét merengéséből felriadva. És a halálmotívum dermesztő hangjainál, a méregpohárra célozva, az engesztelhetetlen ír hercegnő így felel: „Közel a célhoz!”

Viviane is tudja, hogy közel vannak a célhoz. Vagy talán már el is érték: mert a férfi abban a pillanatban veszi birtokába örök ellenségét és szövetségesét, amikor keze megragadja azt a másik kezét, mely „minden jóra képes, és minden rossz forrása”, és az nem lázad fel rabsága ellen. A többi csupán következménye az első, a végzetes mozdulatnak, és csak kiegészíti, mint az enyészet a halált. Ó, hogy várta ezt a pillanatot: nem másfél nap, nem is két év óta, — egy régen elmerült délutántól kezdve, amikor a Szent Szív-zárda tanulótermében, lecke helyett a Tó úrnőjének történetét olvasta, azét a másik Viviane-ét, aki egyidőben élt Trisztánnal, nem messze Kareol partjaitól. Nem meri megmozdítani az ujjait, a férfi talán félreértene a mozdulatot, és elengedné a kezét. A partot ért gályán a varázssítal bevégezte munkáját: a szerelmi varázs és a vágy szolamainak folyton erősödő és végül viharban kitörő fortisszimójánál, a diadalmas szenvedély ellenállhatatlan erővel taszítja őket egymás karjába. A fedélzet megtelik lovagokkal és hajósokkal, akik ujjongva integetnek a part felé; de Izolda minderről nem vesz tudomást: az arca lángol, teste remeg a szenvedély földöntúli varázsától, s szemét nem tudja levenni hősének arcáról. Viviane is a férfira emeli tekintetét: boldogan és szorongva,

* * *

Három évvel később, 1939 szeptemberében, Perczel Miklós, aki egy hosszú és eredménytelen utazás után hazatérőben megállt Bécsben — kényszerből, mert a német-lengyel háború kitörésekor néhány napra még a nemzetközi vonatokat is leállították, — az első estén az Opera környékére tévedt. Amióta Lengyel Mihály és felesége társaságában meghallgatta a Trisztánt, ösztönös védekezésképen elkerülte a dalszínházakat és a hangversenytermeket; lassan behegesedő sebeket szakított volna fel bármilyen zene. Azon a koraőszí estén sem gondolt arra, hogy a bécsi Opera előadását meghallgassa, annál kevésbé, mert tíz óra is elmúlt, amikor a Ringre vetődött. Megállt a feljárat mellett, s tekintete egy plakátra tévedt: Otto Egloff vendégszereplését hirdette a Trisztánban. Talán arra gondolt, hogy a véletlen, mely Viviane-t azon az estén kötötte hozzá, megint csodát tesz s újra összehozza itt, a bécsi Operaházban, nyomtalanul eltűnt s megtalálhatatlan szerelmesével. Vagy talán nem is gondolt semmire, s éppen olyan gépiesen, csaknem félálomban küldte a portást a lezárt ablakú pénztárhoz, ahogyan távoli bolyongásai közben, minden ok nélkül, még mindig bizva megzavarodott ösztönében, leszállt egy-egy nagyobb állomáson, s jegyet váltott valamelyik mellékvonalra: Halls és Innsbruck között, egy havasi szállodában, vagy a szavonai öböl valamelyik halászfalujában éppen úgy nyomára bukkanhat Viviane-nak, mint Salzburgban, Laussanne-ban vagy Viareggio-ban.

Négy-öt perc óta szemlélte az előcsarnokban és az emeleti nagy dohányzóban hullámzó tömeget: egyetlenegy arcot keresve, — nem is arcot, csak széles hullámokban leomló gesztenyebarna hajat, amikor a harmadik felvonás kezdetét jelző csengők megszólaltak. Engedte, hogy az áradat besodorja a terembe, leült az útjába akadt első üres székbe, és tekintetével azt a páholyt kezdte keresni, amelyben ott, a kolozsvári Nemzeti Színházban, Viviane mellett, ugyanezt az operát, ugyanezzel az énekessel meghallgatta, egy, a maihoz hasonló, szeptemberi estén. Perczel Miklós, aki valamikor éppen úgy nem tudta megérteni a babonás embereket, mint azokat a férfiakat, akik egy nőért gyilkolni tudnak — vagy magukat emésztik el —, most babonásan hiszi, hogy ennek a hármas egyezésnek mágikus módon folytatódnia kell, s itt az Operában, vagy Bécsben, vagy hazafelé menet, Budapesten, megtalálja eltűnt kedvesét. S a gondolat olyan boldogsággal tölti el, hogy amikor a csillárok kialszanak, és a harmadik felvonás nyitánya a halálkínok motívumával elkezdődik, két meleg könnycsepp gördül végig az arcán.

Azon a másik Trisztán-előadáson, amíg Viviane valósággal átélte a két halhatatlan szerelmes minden vívódását, kinszenvedését és gyönyörét, egyetlenegy estébe sűrítve — mintegy előjátékként — kettőjük történetének összes későbbi fázisait, addig ő, magárahagyva jövődő kedvesét, s inkább csak elérzékenyülve, mintsem lenyűgözve a zenétől, mely ifjúságának és akkori életének a hangulatait idézte fel, a tájak, évszakok, emlékek illatát élvezte. De, ijesztően emlékeztetve a gyönyörű kaland két periódusára: amikor ő kínzott, és amikor ő kínlódott, — most, társtalanságában ezer ember között, ugyanazok az érzések kerítették hatalmukba, mint akkor, ott, Viviane-t, a harmadik felvonás alatt. Így kellett adóznia mindazért, amit valamikor nem tudott vagy nem akart vállalni.

A Todesscherzen-Motiv most az ő torkát szorongatta, ő volt a halálos sebből vérző Trisztán, a kareoli hársfa árnyékába helyezett nyugágyon ő feküdt mozdulatlanul, mint akiben már nincs élet. És a táj is: a magas várkastély, gyermekkorának fájó emlékeivel, az őrterronnyal szegett bástyafal, és távolabb, a szelíden hullámzó rétek —, a táj is kísértetiesen emlékeztet arra a tájra, mely csak az ő lelkében őrzi Viviane nyomát. A várkertet gyom, burján verte fel: Kareol éppen olyan elhanya-

golt, mint egy másik birtok, az Izvor alatt. És a pásztor sípja, ez az évszázadok óta változatlan hang, a barátкаи hegyek között is csak azt jelzi epedő dallamával, hogy akit ő gyötrődve vár, nem akar feltűnni. Trisztán feleszmél, és moccanás nélkül, tompa hangon mereng:

*A régi dallam,
Mit ébreszt föl...*

Lassan mindenre emlékezni kezd, — s miközben a zenekarban felmorajlik a türelmetlenség szólama — ő sóhajtozva szólítja kedvesét. Lázálmában már látja a hajót, mely Izoldát hozza, izgatottan a bástya fokára küldi szolgáját, kémlelni a tengert. De újra felhangzik, közel, majd távolabb, a pásztor méla sípja, Trisztán víziója szétfoszlik, a szomorú valóság tudatára ébred:

*Hát erről adsz te hírt,
Te ódon, bánatos dal?
Ezért panaszkodol?
Igy szállt az alkony
Sóhaján,
Atyám elhűnytát
Gyermekfülembé sírva...*

Perczel Miklós is végigéli egész életét, de most mindenre, még a legtávolabbi évekre is Viviane árnyéka nehezül: szerelmese lakott két hónapig abban a szobában, ahol anyja meghalt, a gyermekkori kedvenc méhes mellett Viviane-t lepte meg egy koratavaszi délután, amint fejét karjára hajtva, hangtalanul sirt, és azok a fiatal fűzfák, a vizesés alatt, ahol pisztránggra szokott halászni, az eltűnt kedves testének színét és illatát itták be magukba. A zenekar hatalmas krescsendókban kíséri a szelimidézést, s a vihar zúgásával tör ki az utolsó átokszavaknál:

Megátkoz ajkam, nedű...

És miközben szolgája csillapítani próbálja Trisztánt, hirtelen felhangzik a pásztor vidám tárogatója: a várvavárt gálya feltűnt a látóhatáron. Perczel Miklóst ebben a pillanatban üti szíven a valóság: Izolda követi Trisztánt, hogy szerelmesének holtteste mellett lehellje ki lelkét, de Viviane soha, soha nem fog visszatérni hozzá. Ők ketten nem egymásnak fognak meghalni, — egymás számára haltak meg, az utolsó, mindkettőjükre tragikus éjszakán. Nem, nincs ereje Trisztán végső boldogságát látni, és a szerelmi vágy még egyszer felhangzó dallamát hallani. Feláll, s mint az álmában járó, imbolyogva, ólmos lábakkal, kimenekül.

* * *

Szóttalanul tették meg a szeptemberi éjszakában a hazafelé vezető utat. A kijáráshoz érve, Lengyel Mihály belekarolt feleségébe, de Viviane néhány lépés után kihúzza a karját, s néma maradt a Szentegyház-utcai ház kapujáig. Ott, amikor Perczel Miklós, megköszönve az estét, kezecskölt neki, megszólalt:

— Örülök, hogy jól érezte magát. Ha legközelebb Kolozsvárra jön, telefonáljon. És ne felejtse el a gránitmintát. — Néhány másodpercnyi szünetet tartott, aztán: — Mi a címe? Ha esetleg a gránitot választjuk, majd megkérem, hogy rendelje meg.

— Perczel Miklós, Izvor-szállás, utolsó posta Barátka — válaszolta a férfi, és nyugodtan Viviane szemébe nézett.

KATOLIKUS REMÉNYSÉGEK ÉS AGGODALMAK

Az U. N. E. S. C. O.

(United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation)

Amint gazdasági és politikai téren a világ az egységesülés felé halad, úgy szeretnének a művészek, tudósok, nevelők egy szellemi egységet létrehozni, hogy végre kihangsúlyozzák a tudományos antropológia nagy igazságát: nincsenek fajok, csak egy faj van: az emberi faj.

Nyilvánvaló, hogy az egység, nem jelenthet ukár „alulról bemagarázott”, akár „fölülről lefelé diktált” valamely egyetlen doktrína alapján való elhelyezkedést; színeknek kell lenniük a világkultúrában. De mégis csak lenne egység, amely meggátolná a világsszellem eltévelyedéseit. Igenis lenne egy józan ellenőrzés, amely beleszólna akár a kínai fallal körülvett szellemi szuverénításba, és a békeesség kedvéért, a köz nyugalmaért kiírtaná a nyilvánvaló rossz, hibás és félrevezető hajtásait. Ugyanakkor anyagi, erkölcsi erővel támogatná a finomító, magasrendűvé alakító kultúra minden igazi megnyilvánulását. Erre lenne hivatott az EGYESÜLT NEMZETEK-nek, az emberiség legújabb komoly politikai, gazdasági stb. összefogásának kulturális szerve, az U. N. E. S. C. O.

A szerv meglehetősen önállósággal rendelkezik. Nem Amerikában, hanem Párizsban székel a Majestic-szállóban (Kléber-avenue 19.), viszont üléseit évenként más-más államban tartja. Bár emlekeztet ezzel az ülés helyváltoztatással is a Népszövetség Coopération Intellectuelle-jére — melynek egyik utolsó ülését P. Valéry vezette Budapesten —, annál mégis sokkal erősebb és hatékonyabb szervezetnek látszik. Már első ülészakájában, melyet Párizsban tartottak, megindultak részben az eszmei alapok körül, részben a technikai, jogköri kérdések körül a csatározások, hogy a szervezet ne essen a Coopération Intellectuelle tehetetlenségének bűnébe.

Ezek előrebocsátása után talán nem lesz érdektelen, ha főbb részeiben közreadjuk a következő cikket.

Az Egyesült Nemzetek nevelésügyi tudományos és művészeti szervezete tanácskozásainak első ülészakája 1946 novemberében és decemberében zajlott le Párizsban, a közönség szinte teljes részvétlensége mellett. Látogatták ugyan az U. N. E. S. C. O. által rendezett kiállításokat, eljöttek az emberek a zenei ünnepségekre és a színházi előadásokra, de a tanácskozások irányában érdektelenekként viselkedtek. Az újságírók udvarias cikkeket írtak, de cseppet sem lelkesedtek, sőt delegátusok szájából is lehetett olyasmit hallani, hogy nem hisznek az intézményben. Már pedig a közönségnek ez a közömbössége igazságtalan — márcsak

azért is, mert mindnyájan befizetünk az U. N. E. S. C. O. pénztárába és így érdekelték vagyunk szolgáltatásainak gazdaságosságában. Bizonyos, hogy az U. N. E. S. C. O. elégtelen anyagi eszközök fölött rendelkezik csak, annyija azonban mindenesetre van, amennyi elegendő hozzá, hogy komoly hozzájárulással segítse a népeket békés kulturális és nevelésügyi együttműködésükben: működésének első évére költségvetése már hatmillió dollár. Ezenfelül pedig nagyjelentőségű tény az, amit Moniz de Arago brazil kiküldött így fejezett ki: „Talán először történik a történelemben, hogy a nemzetközi rendet tisztán politikai szempontoktól eltekintve teszik vizsgálat tárgyává és hogy elsőrendű fontosságot tulajdonítanak a szellemi öröknek, melyek egyetemességüknél fogva képesek az igazság, törvény és emberi jogok tiszteltetését és az alapvető szabadságjogokat mindenki számára biztosítani.” Ezzel szemben nem alaptalanok azok az aggodalmak sem, melyeket a konferencia egyesekben keltett. Így az a helyzet, hogy aki csak kötetlenül gondolkozik, különösképpen pedig a keresztény ember, várakozással figyeli a szervezet alakuló fejlődését. Egyelőre hát csak mérjük le a remélt eredményeket és a jogos aggodalmat keltő pontokat.

Elért — és remélt eredmények.

Jól dolgoztak a Majestic-szállóban a konferenciák három hete alatt, sőt majdnem túlságosan jól. A záróülés előadója határozottan zavarban volt, hogy a különféle albizottságok javaslatai közül kiválassza azokat a legsürgősebbeket, melyek megvalósítására 1947-ben kerülne sor. Végül is legelsősorba az ú j j á é p í t é s i m u n k á k a t helyezték; a kiadások legnagyobb részét erre fogják fordítani. Az U. N. E. S. C. O. a háborúsújtotta országokban „minden iskolát és szellemi központot el fog látni mindazokkal az eszközökkel, melyekre szüksége van.”

Ösztöndíjak, oktató személyzet segítése, gondoskodás elhagyott és bűnöző gyermekekről, laboratóriumok és könyvtárak helyreállítása — minderről szó van. A tervezet hatalmas arányú, de világos, hasznos és gyakorlati jellegű. Görög, norvég és lengyel tanítók közreműködésével ki is adott már az U. N. E. S. C. O. egy figyelemreméltó kis füzetet: „The Teacher and the Postwar Child in war-devastated Countries” (Tanító és háború utáni gyermek a háborúsújtotta országokban). Ez a kis füzet még nagy szolgálatokat tehet a mostani háborúutáni években minden nevelőnek.

Az újjáépítés támogatása után egyike a legfontosabb terveknek, az egyes államok nevelésügyének felülvizsgálata a nemzetközi közmegegyezés szempontjából. Arról van szó, hogy átvizsgálják az egyes országok történeti, földrajzi és állampolgári ismereteket oktató tankönyveit és olyan javításokat, kiegészítéseket ajánlanak majd, melyek tárgyilagosan igazságosak.

Ezenkívül az U. N. E. S. C. O. tanárok, diákok és gyermekek tájékoztatás és válogató (clearing-house) csereszolgálati központja is akar lenni. Továbbá próbaképen 1947-ben három rövid tanfolyamot fog rendezni; ezek előkészítői lesznek egy Nemzetközi Tanulmányok Központja felállításának és egyúttal gyakorlóidőt jelentenek majd a Központ tanártestülete számára.

Végül a természettudományi osztály is tervez két nagyszabású akciót. Már homályosabbak azok a tervek, melyek a művészeti törekvések (színház) nemzetközi összehangolására, vagy a propagandaeszközök (sajtó, mozi) egyeztetésére, egy Világ-rádióegyetem felállítására, egy Világ-Béke nap intézményesítésére stb. vonatkoznak.

Mikor a szervezet igazgatójának megválasztására került sor, Julien Huxley, aki „végrehajtó titkár”-i minőségben nagy lelkiismeretességgel készítette elő a konferenciát, éppen nem a legsimábban került az igazgatói székbe. Ellenvetések hangzottak el nemzeti és pénzügyi szempontból. Egyesek félték attól, hogy Huxley brit alattvaló lévén, túlságos bőkezűen bánik majd a dollárokkal. Viszont sok delegátus szemében Huxley gondolkozása és bölcséleti iránya, amelybe az U. N. E. S. C. O.-t akarja beállítani, alapos okot szolgáltat az ellenvéleményre. Végül is megválasztották Huxleyt főigazgatónak (vezérigazgatónak) — de az előirányzott hat év helyett csak kettőre, és egy társigazgatót rendeltek melléje dr. Walter H. C. Laves amerikai delegátus személyében. Julien Huxley már nem fiatal ember. A pozitív tudományokban hívó (scientiste) nemzedékhez tartozik, mely a XIX. század végén alakult ki. 1887-ben született. Thomas Huxley unokája, aki Darwinnal a XIX. századi tudományos gondolkodás atyja. Két 1944-ben kiadott esszéje közül (*On living in a Revolution — Forradalomban élünk* c. kötetben) az egyiket nagyapja emlékének szenteli, a másikat a darwinizmus védelmének. Anyai ágon viszont dédunokája Thomas Arnoldnak, a nagy nevelőnek és második unokaöccse Matthew Arnoldnak, a költőnek. Így a tudományos munka és az irodalom légkörében nőtt fel. Gondolkodásának alaptalaját mai napig a XIX. század végének liberális hagyományai adják.

Állattanprofesszor, aki szociológussá, pedagógussá válva, milyen következményeket von le az emberi társadalom számára abból, ami első pillanatra csupán természettudományos érdekességnek tűnik. Huxley szeretne vezérkedni. Egyébként a BBC agytrösztjének tagja és bölcséleti munkákat ír.

Huxley bölcseleete.

Huxley bölcsellete alapján véve igen egyszerű:

A biológiai fejlődés mindent megmagyaráz és amint a pozitív tudomány elterjed lassanként az emberi társadalom még „sötét” területeire, eljut elmaradott és vallási előítéleteknek áldozatul esett népekhez, képes lesz biztosítani, csakúgy egymagában, az emberiség boldogságát.

Az ember nem egyéb, mint vak erők működésének automatikus eredménye; a legalkalmasabbnak megismétlődése, változata, továbbélése. Newton egyetemes vonzási törvénye lehetővé tette, hogy a csillagokat irányító-, Darwin természetes kiválasztódási törvénye pedig, hogy az élet evolúciós haladását irányító- Isten eszméjét kikapcsoljuk a gondolkozásból; végül a modern pszichológia és összehasonlító vallástörténet törvényei lehetővé teszik, hogy mellőzzük az emberi fajt kinyilatkoztatás-, vagy sugalmazás által irányító Isten eszméjét. (*Philosophy in a world of war — Bölcsélet egy háborús világban* c. tanulmány az „*On living in a Revolution*” c. kötetben 62. old.)

Evolucionista szempontból mind az egyéni etikai értékek, mind a vallásos és erkölcsstani rendszerek nem egyebek biológiai alaptényekhez való idomulásnál, melyek lehetővé teszik, hogy az emberi élet különösebb bizonytalansági állandó, vagy belső összeütközések nélkül haladjon tovább... Az erkölcsi értékek csak látszólag abszolútak... Az erkölcs nem más, mint a társadalomhoz való idomulás... nem egyszerű képmutatás, korántsem, hanem inkább egyszerű önvédelmi módszer a kemény és súlyos valósággal szemben... A tudomány már megtanulta kínos útjain, hogy egy irracionális és türelmetlen „Biztonság” semmiképpen nem kívánatos; jól fontolóra kell venni hát az ilyen tanulságokat

az erkölcsi téren is, ha ki akarunk emelkedni lélektani barbárságunkból. Hozzáakaszzkodni a „Biztonsághoz”, annyi mint egy gyermekes visszahatás életét a szükségességnél jóval hosszabbra nyújtani. Ahhoz, hogy valóban felnőttekké legyünk, meg kell tanulnunk a *bizonytalanság* terhét viselni. (Philosophy in a world of war. On living... 56. o.) Nyilvánvaló tehát, hogy az általános embernevelés főadata mi lesz! Miután abszolút eszme nincsen, sem pedig erkölcsi bizonyosság, a nevelő feladata az, hogy minden egyes fejlődési szakaszban olyan automatikus reflexeket fejlesszen ki a gyermekben az elfojtás és szublimálás mechanizmusa szerint, melyek alkalmassá teszik arra, hogy a lehető legjobban lássa el a folytonosan fejlődésben levő emberi társadalom által eléje tárt feladatokat. „A társadalomnak racionálisan ki kell használnia egy irracionális (belső) mechanizmust, hogy megteremthesse azt a (külső) értékrendszert, amire szüksége van”. (U. o. 58. o.) A pedagógia látnivalóan előrehaladt J. J. Rousseau ideje óta, amikor Rousseau Emile-jénél egy egész sereg mesterségesen elrendezett kaland által akar altruista reflexeket előidézni. Most a „nevelők a gyermekek belső mechanizmusát helyezvén üzembe, irányíthatják vagy gyorsíthatják a gyermekekben az erkölcsi értékek kialakulását”. (U. o. 59. o.)

Ezeknek a fejtegetéseknek olvasása önkénytelenül is azt a ragyogó szatírárt juttatja eszünkbe, amit Julien testvére, Aldous Huxley írt meg a „Szép új világ”-ban, a tökéletesen és tudományos alapokon megszervezett társadalomról. A nevelés tudományos fejlettségének hála, minden egyes egyén oda kerül, ahová való és a lehető legboldogabb állapotban, a legnagyobb munkateljesítménnyel fog dolgozni. Az Aldous utopiájában, ahol nincs többé nemzet, az α emberek kormányoznak Julian módjára, míg az ϵ emberek abban a munkában lelik legnagyobb örömeiket, amelyre a társadalom olyan tökéletes módon kinevelte (kondicionálta) őket, (vannak β -k, γ -k és δ -k is, akik a közbeeső technikai és az alacsonyabbrendű feladatokat látják el), Aldous kedvesen gúnyolódik Julien-en? Lehet. Tény azonban, hogy kitűnően meglátta a rendszer íjesztő köznevelési következményeit. Nincs zsarnok, aki korlátlanabb uralomra tört volna a lelkiismeretek fölött, mint ez a rendszer. Ha pedig Gobineau és az öreg Chamberlain ártatlan faj-theóriái a hitlerizmus táptalaját képezhették, igen félős, hogy mit eredményez az igen-tudományos Julien Huxley-féle alapnevelés, ha egy napon valami nagyhatalmú őrült kezeügyébe kerül.

Az U. N. E. S. C. O. filozófiája.

Julien Huxley felkészültsége a maga szakterületén, feddhetetlen jóakaratusága szellemi törekvéseiben, fogékonysága kora szociális, politikai és irodalmi problémái iránt (1930 elején még verskötetet is adott ki) mindenki rokonszenvét megnyerhették volna, ha nem támad az a szerencsétlen gondolata, hogy egyéni bölcséletét mint az U. N. E. S. C. O. bölcséletét állítja be.

Igaz, hogy az „U. N. E. S. C. O. ses buts et sa philosophie (Az U. N. E. S. C. O.; céljai és bölcselete) c. brossura azzal a figyelmeztető cédulátskával jelent meg, hogy „a szerző személyes felfogásáról és nem az ülés hivatalos állásfoglalásáról” van benne szó, de ezt a sokszorosított cédulátskát úgy látszik csak utólagosan függesztették a kötethez — éppen a bírálatokra való válaszóalképen.

Az ülés első napjaiban felszólította már Huxley a kongresszus résztvevőit, hogy **k e r e s s é k** meg a közös emberi bölcséletet; a forma szerény volt, de Huxley megpendítette, hogy milyen irányban kell

keresni ezt a minden elmét kielégítő szintézist. Mgr. Maroun, Libanon delegátusa tiltakozott ennek az elgondolásnak kétértelműsége ellen; kérdés, vajjon nem kárhozzátjuk-e magunkat szellemi szegénységre, ha csak a legkisebb közös nevezőt is fenntartjuk? Azután nyíltan és magasrendű szemlélettel mutatta ki mindazt, ami a természettudományos racionalista szemléletben szűklátókörű.

„A szellem számunkra logika és intuíció, értelem fénye és szív lendülete, animus és anima.” Az emberiség újjánevelése, mely az U. N. E. S. C. O. feladata, egyetemes kell hogy legyen, és annak megkövetelése, hogy mindent elhibázz, magában kell foglalnia mind a művészetek és természettudományok, mind az erkölcsi és vallásos érzék kifejtését.

Bizonyos, hogy a különböző szellemi csoportosulásokra tartozik, hogy a létet jelentő kenyeret, mely nekik erőt és életet ad, a lelkek számára megtörjék és az enyhítő italt, amely örökös életforrásként források, átnyujtsák nekik. És ezenkívül még az is kell, hogy az építések, akik a béke nagy épületét építik, elismerjék a zsoltárossal: „ha nem építik Istennel a várost, hiábavaló lesz a fáradságuk”.

„Tudom, hogy ez a gyűlés őszinte és sürgető felhívással fordult minden jóakarátú emberhez: katolikushoz, protestánszhoz, muzulmánhoz, izraelitához, de hátra van még, hogy mindenki számára egy találkozási pontra, a megértés termőtalajára találjunk. Úgy vélem Uraim, hogy ez a találkozási pont létezik, természetszerűen adva van (ha nem is a gondolkodás uniformizálásában), s nem más, mint az Isten, nem a bölcselők Istene, hanem a Biblia élő Istene; az emberi gondolkodás legemelkedettebb formái a Bibliában kimeríthetetlen ihlető, örömhangelő és lelkesítő forrásra leltek...

Megjegyzések az U. N. E. S. C. O. — Huxley bölcselétről.

A kérdés, amint J. Huxley fölveti az U. N. E. S. C. O. tárgyalásain, egyike korunk alapvető problémáinak: az emberbe vetett hit betetőzi-e az embert, vagy inkább kötelezi arra, hogy valamiképpen túlhaladja önmagát. Huxleynak azért nem volt igaza, mert túlságosan is egyszerű módon akarta a problémát elintézni.

J. Huxley megmaradt nagyapja korának pozitív tudományos szemléleténél: naív borzadás a dogmáktól és csodáktól, méltatlankodás a klerikális maradiság ellen, misztikus tények visszavezetése esztétikai szükségletekre, Huxley, aki ügylőszik nem olvasta a „Les Deux Sources de la Morale et de la Religion”-t („Az erkölcs és vallás kettős forrása”), valamiképpen gúnyolódik a bergsoni filozófia „élan vital”-ján. „Azt állítani, hogy az élet életlendület következtében fejlődik, annyit tesz, mint azt állítani, hogy a gőzmozdony a gőzerő által működik”. („Darwinism to-day” az „On living in a Revolution”-ban 71. old.) Ám legyen, csak hogy az az erő, amely Huxley humanista evolucionizmusát hajtja, nem sokkal érhetőbb, mint a gőzmozdony gőzereje. Talán igaz, hogy a pszichanalízis véglegesen megmagyarázta az érzelmi-indulati bizonyosságok mechanizmusát és hogy az eddigénél jobban föl kell használnunk nevelő módszereinkben Freud felfedezéseit, de vajjon mióta jelenti egy jelenség pontos leírása egyúttal ennek a jelenségnek teljes magyarázatát is? Hogy Huxley-val példálózzunk, az egyetemes vonzás, a biológiai evolúció, a pszichológiai elfojtás és a szublimálás: pontos tényleírások; de egyáltalában nem tájékoztatnak a dolgok végső eredetéről és értelméről. (Ami egyébként nem is célja a pozitív tudományoknak). Ami az evolucionista humanizmus lényege viszont — ami egyébként nemcsak

tudomány, hanem bölcsélet is —, az emberben és a haladásban vetett hit küszöbünkön kívül marad, ha nem támaszkodik vagy nem torkollik bele egyfajta transzcendensbe, bármi legyen is ennek a transzcendensnek az elnevezése. Ezért érdeme P. Teilhard de Chardin-nak, hogy az evolucionizmus leghevesebb védelmezőinek megkísérelte megmutatni, kurta lesz tudományuk, ha nem ér el Istenig: egyedül a keresztény ember az ebben a világban, itt és most, aki mivel adva van számára, hogy nemcsak egy homályos és hideg Valamit, hanem egy meleg és határozott Valakit helyezhet a Tér-Idő sorozat csúcsára, igazán abban a helyzetben van, hogy szeretettel (s ez még fontosabb lélektani mozzanat) hihet nemcsak a személyeket termő, hanem megszemélyesített Fejlődésben...

Érdekes, hogy mikor Huxley nagy értelmi képességekre akar példát hozni, mindig matematikai tehetségre hivatkozik. Ez a szellemi beállítottság, amely egyébként hasonló sok U. N. E. S. C. O.-beli kollégájánál (az ülésen sokkal több természettudós, mint a humaniorákat művelő nevelő vett részt) magyarázza meg a filozófiával szemben elfoglalt állásfoglalását: ez az a magatartás, amelyet Pascal analizál. Az esprit de géométrie és esprit de finesse (kb.: diskurzív elme és intuitív elmé)-ről szóló híres oldalakon.

A politika az U. N. E. S. C. O.-ban.

A Huxley filozófiája által keltett nyugtalanságnál súlyosabb az az aggodalom, hogy az U. N. E. S. C. O. politikai eszközzé válik az államhatalmak kezében. Súlyosabb, mert kevésbé orvosolható. Az U. N. E. S. C. O. delegátusait a kormányzatok és nem a népek jelölik ki. És ha egyszer ismerjük azt a megdöbbentő könnyedséget, amellyel egyes korunkbeli államok a népakarattal mitsem törődve kormányoznak, jogosultak vagyunk azt kérdezni magunktól, vajjon az U. N. E. S. C. O. nem válik-e küzdőtérre, arénává, ahol a nagyok fognak a befolyásokért egymással birkózni, mint az Egyesült Nemzetek szervezetében, a helyett, hogy a művészet, nevelés és tudomány előrehaladását szolgálná minden népnél.

Ezek a „b e f o l y á s é r t” való küzdelmek érezhetőek voltak az első tanácskozásokon már, a főigazgatói szék betöltésekor: bizonyos, hogy a kormányzatok irányították a delegátusok szavazatát. Sőt a jugoszláv delegátus bejelentette, hogy kormánya nem helyesli az U. N. E. S. C. O. alapokmányában kimondott alapelveket és az itt előírt irányzott módszereket: ennél fogva Titó marsall kormánya nem ratifikálja az U. N. E. S. C. O. alkotmányát, míg a szervezet működését nem látta. Majd a párizsi békekonferenciának arra a legutóbbi kísérletére utalva, amikor Jugoszlávia vitathatatlan jogai fölött napirendre tértek, Ribnikar így fejezte be beszédét: „Népeink semmiképpen nem akarnak mégegyszer olyan helyzetbe kerülni, hogy szavazatok játéka által alapvető, életérdekeiknek egyáltalában meg nem felelő határozatokat kényszerítsenek rájuk”.

Csak dicsérni lehet Ribnikar jugoszláv delegátust, hogy erőteljesen megvédte egyes népek kulturális függetlenségének elvét. De ha minden kormány szuverénitására féltékenyen vigyázva úgy vélekedik, hogy „nem szükséges megváltoztatnia nevelési rendszerét és nemzeti kultúrája gyors fejlődésének általános feltételeit”, ha az U. N. E. S. C. O. tartózkodik attól, hogy bármiben is, ami az államok belső jurisdikciójának körébe esik, beleszóljon, akkor nem látszik világosan, vajjon miben haladhatunk előre. Az U. N. E. S. C. O. összejövetelét diplomata csatá-tere lesznek, hacsak nem törődnek bele, hogy tudományos akadémia-á-

váljanak, hasonlóan a volt Institut de Coopération Intellectuelle-höz, törvényeket hozva az abszolútum síkján, nemzetek számára, akik nem hallgatnak rájuk. Mi lehet a jelentősége az értesülések szabad terjesztéséről, a művész szabadságáról, a diákok és nevelők gyakori, nemzetek-közötti cseréjéről szóló terveknek, ha politikai okokból a kormányzatok ellenszegülnek? Az U. N. E. S. C. O. terméketlenségre lesz kárhoztatva, ha határozatai valamely tagállamban hatalmon levő párt kényétől-kedvétől függenek. Az egyetlen nevelőfeladat, mely ebben az esetben az U. N. E. S. C. O.-ra hárul, az lesz, hogy a népeket titokban az államok zsarnokoskodásának lerázására tanítsa. Ezért minden elképzelhető esetben az egyetemekre, tantestületek képviselőire, a művészekre tartoznék minden népnél az U. N. E. S. C. O.-ba való delegálás. Ezek azután a mérséklet légkörében egy népek-parlamentjének csíráját képeznék, amely — erősen kell remélnünk —, egy napon helyettesíteni fogja az Egyesült Nemzeteket. Ezzel a népképviseleti alappal szemben kétségtelenül fennáll az az ellenvetés, hogy a kormányzatok kezelik az erszényeket. S mivel a pénz béke és háború idegyszöve, előbb vagy utóbb esedezni kell majd az egyes államhatalmak jóakarataért. A Szervezetnek egy másik hibájára, mely szintén a politikától származik, sok delegátus beszéde, sőt Bidault, a francia kormány jelenlegi külügyminisztere is rámutatott a Sorbonne-on tartott megnyitó beszédében.

Arról van szó, hogy mivel az U. N. E. S. C. O. függ az Egyesült Nemzetektől, csak azok az államok vannak benne képviselve, melyek a szövetségesek soraiban küzdöttek (bár egyesek csak erős késedelemmel). Sőt a szövetségesek közül is az egyik, a Szovjetunió, nem tagja még a Szervezetnek, mert valószínűleg attól tart, hogy a többi népek belügyeibe avatkoznak. Távolléte igen sajnálatos és a delegátusok sajnálkozásukat efölött többször ki is fejezték a konferencia folyamán. Nem táplálók ellenszenvet Libériával, vagy Szaudi-Arábiával szemben, de sajnálunk kell, hogy ennek a két államnak a véleménye többet számít az U. N. E. S. C. O. határozataiban, mint tíz távollévő európai nagy nemzet véleménye. A békeszerződések aláírása után valószínű, hogy ezeknek a népeknek legnagyobb része beléphet majd a szervezetbe.

Katolikus magatartás.

Megmondtuk nyíltan aggodalmainkat. Bíráltunk, és bár ez mélyre hatol, alapokat érint, nem az intézmény elítélését jelenti, ellenkezőleg szenvedélyes érdeklődésünket bizonyítja a Szervezet sikere érdekében. Botrányos lenne, ha a katolikus ember elmulasztana egy ilyen szép alkalmat, hogy erőit a békéért folytatandó kereszteshadjáratba beállítsa. Mindenfajta kereszténynek közre kell működnie az U. N. E. S. C. O.-ban nem azért, hogy „megfúrja”, hanem azért, hogy testvéri szellemben dolgozzék ott. Mivel a konferencia ellen korántsem mozgolódunk, a nemzetközi katolikus csoportosulások már kezdettől fogva kéréseket terjesztettek elő, hogy az alapokmány tizenegyedik cikkelye értelmében, mint meghívottak résztvehessenek a munkálatokban. Ezeknek a kéréseknek eleget tettek.

A Keresztény Munkásifjúságnak, a Nemzetközi katolikus leányifjúságnak, a Pax Romanának (főiskolásifjúság), a Nemzetközi katolikus Filmhivatalnak, a Katolikus gyermekek nemzetközi bizottságának, a Cserkészek világirodájának (az utolsó nem hitvallásos jellegű) helye van már az U. N. E. S. C. O. segédszervei között. Rupp kanonok részt vehetett a konferencia minden munkájában. Egy Katolikus összekötő Bizottságot (Comité Catholique de Coordination) is alakítottak, melynek veze-

tője Mgr. Blanchet, a párizsi katolikus intézet rectora lett. Figyelemmel kíséri az U. N. E. S. C. O. munkáját, az állandó titkársággal összeköttetésben van. Tájékoztatja a katolikus közönséget a folyamatban levő akciókról és adott esetben felmerülő segítségnyújtás szükségességéről, mellyel az U. N. E. S. C. O.-t támogathatják. Pl. ettől az első évtől kezdve már, más nemzetközi szervezetekkel együtt, fel fogja ajánlani segítségét a tudományos és iskolai felszerelés pótlására a háborúsújtotta országokban. Említésreméltó még, a sajtó hírül adta annak idején, hogy a konferencia ideje alatt a Notre Dame-ban ünnepi misét celebráltak. 27 delegáció volt képviselve; a celebráns egy indiai érsek volt, az N. C. W. C. képviselője, Mgr. F. G. Hochwalt, az amerikai delegáció tagja mondott beszédet.

Ha jóakarató emberek összegyűlnek, hogy a békén dolgozzanak, akármilyen tökéletlen is kísérletük, keresztény ember jó helyen van közöttük; de nem elég ezt mondani, hanem meg is kell tenni; az Egyháznak hivatása, hogy megvalósítsa az általános megbékélést: az embereknek békéjét Istennel és egymással, minden törzs, minden nemzet, minden nyelv békességét. Évezredes fáradozása során mindenkinél jobban lemérte az Egyház az akadályokat, melyek ennek a programnak ellenében emelkednek: az önzést és az emberi szenvedélyeket. És szívesen adna igazat a jugoszláv delegátusnak, aki az U. N. E. S. C. O. élcsapátának túlzott idealizmusa ellen szólalt fel: az emberi összeütközésnek mélyebben materiális okai vannak, mint az emberi elmében gyökerező különbözőségek, mondta Ribnikár, ennélfogva nem elegendő a háborús okok kiküszöböléséhez, hogy egyfajta elsőrangú tudományos neveléssel fölvilágosítsuk az értelmet. A legszerencsésebb gazdasági körülmények még kevésbé lesznek elegendők — tesszük hozzá. A szívüket kell átalakítani, fel kell ébreszteni az emberekben egy nemzetekfölötti közösshöz tartozás érzését, meg kell teremteni a béke pozitív szeretetét. Az Egyház, melynek tagjai minden nép között szétszórta élnek, e tekintetben hasonlíthatatlan nevelő. Elegendő, ha azoknak a keresztényeknek a tapasztalataira hivatkozunk, akik tartózkodtak már valaha hazájuk határain kívül, hogy tudjuk mennyire közelérik magukat szívükben testvéreikhez, idegen földre való megérkezésük pillanatától fogva. Mindjárt megosztják egymás örömet-bánatát. Az Evangélium a keresztények számára valóban azt a „közös alapú neveltséget” jelenti, amely oly kedves eszméje az U. N. E. S. C. O.-nak, amely a nézetek kicserélését és a kölcsönös megértést lehetővé teszi; és az Eucharisztia tetőzi be a tagok egységét egy testben. A keresztény ember szerepe tehát az U. N. E. S. C. O.-ban nem az lesz, hogy a szellemi megbékélés vagy együttműködés kész megoldásait kidolgozza, mert ezek nem tartoznak közvetlenül rá, hiszen technikai részleteket tartalmaznak. E tekintetben a keresztény ember éppúgy mint mások, egyéni szakértelmével segít. Viszont a keresztény ember sokkal többet tud adni, mint megoldásokat: egy szellemi légkört: a testvéries törekvést, hogy mindenki álláspontját megértse és mindenkivel bensőséges megegyezésre jusson. Az egyik népet a másikkal megmagyarázni, a szeretet légkörében gyarapítani a nem-keresztényeket a kereszténység annyiszor dicsőséges és annyiszor vétkes tapasztalt élményanyagával. — Ügylátszik ez a keresztények küldetése az U. N. E. S. C. O.-ban.

Fordította Sárkány Zuárd

IDEGEN KÖLTŐKBŐL

A KEDVES HALÁLA

Rainer Maria Rilke

A halálról mást ő se tudhatott, csak
hogy ránk ront és a némaságba vet,
de mikor — nem mint akit elragadtak —
szeméből a lány halkan elveszett

az ismeretlen árnyakat elérve,
és érezte, hogy már odahajolt,
hol új módjuk van a kedveskedésre
és lánymosolyuk, mint a hold:

oly ismerős lett mindegyik halott,
mert közeli rokonuk lett e réven,
és hagyta, hogy a többi csak beszéljen,

de nem hitt nekik s azt a földet ott
úgy hívta: „szépenfekvő, mindig-édes” —
És egyengette az ő lábfejéhez.

AZUTÁN

Thomas Hardy

Ha majd remegő ittlétem után becsukta kemény kapuját a jelen,
a szomszéd szól-e, ha május rezgő szárnya kikelt,
víg zöld levelekkel hamvas, mint mikor új a selyem:
„Ő olyan ember volt, aki erre figyelt?”

Ha eljön az alkony s mint pilla ha rezzen nesztelenül,
repül az árnyakon át a szélről görbe bokorra az ölyv
fenn a hegyen — gondolja-e majd, akinek szeme ebbe merül:
„Őneki kedves volt ez a kép, ez a föld?”

Ha elmúlok egyszer, fekete és meleg éjben, s úzi a pille a fényt
s látják a gyepon át sebesen gurulni a sünt,
mondják-e: „Azt akarta, ne bántsák az ilyen kicsi lényt,
de nem tehetett sokat értük s most már tovatűnt?”

Ha meghallják, hogy végül elcsöndesedtem, s állnak a kapuk előtt,
s bámulják, hogy a csillaggal teli mennybolt csöndesen ég,
akik arcomat nem látják soha már, majd szólnak-e ők:
„Sok ilyen misztikus fény bűvölte szemét?”

S lesz-e, ki szól, ha kong a sötétben a bűcsúharang,
és miután zengése a szélben egy pillanatig szünetelt,
hallatik újra, mintha újonnan kondulna a harang:
„Most nem hallja már, de míg élt, úgy-e, erre figyelt?”

EGY CSILLAG BÁNATA

Guillaume Apollinaire

Koponyám gyermeke te lettél szép Minervám
Örökre koronám a vérem csillaga
Az ész van mélyein s az ég a fejnek ormán
Hol rég fegyverkezett az istennő maga

Ezért tán nem is ez fáj legjobban e még oly
Széles halálthozó és csillagdíszű lék
Hanem a benti baj a titkos mérgű téboly
Nagyobbat senki sem rejtett magába még

Az izzó fájdalom már életembe forrt át
Mint szentjánosbogár kis testébe a fény
Ahogy a katonák szívéen Franciaország
Vagy virágpor remeg a lilium szívéen.

BÚCSÚ

Guillaume Apollinaire

Letéptem ezt a hangszálat
Már tudhatod az ősz halott
E földön többé sohse látlak
Ó, idő szaga hangszálad
És várlak téged tudhatod

DOMONKOS ISTVÁN

(1862—1923)

AZ EMBER. Domonkos István elfelejtett író. Huszonnégyszerű évvel ez előtt halt meg, s ma már a nevét is alig ismeri valaki, hát még a műveit! Akik ismerik is, mit tudnak róla? Legfeljebb azt, hogy elbeszéléseket írt a dunántúli falusi nép életéről, hogy ő volt magyar földön az első s talán mindmáig legnagyobb régi katolikus író. Novelláit valamikor sűrű egymásutánban közzölte az Alkotmány, a Magyar Szemle, a Katolikus Szemle s főleg az Élet, megírt tizennégy könyvet, elbeszéléseket, pásztorjátékot, szentföldi útirajzot, ma már azonban hiába keresné bárki ezeket a jórészt vidéken, a szerző kiadásában megjelent köteteket. Régi öreg papok széthulló könyvei közül, kapu alatti könyvesbódék ládáiból véletlenül előelőkerül még a *Barázdák a szántóföldön*, a *Testvérek*, és *A muszka pipa*, — a könyvtárak és antikváriumok mélyéről azonban legfeljebb már csak az Élet kiadásában megjelent *Atyámfiai* című elbeszéléskötetét halászhatja elő — ha szerencséje van — a kíváncsi olvasó. Műveit tehát ma már nem olvassák, s nem is olvashatják. De magáról az íróról se sokat tudhattunk meg a halála óta eltelt huszonnégyszerű esztendőben. Néhány apró nekrológot leszámítva, mindössze Alszegehy Zsolt írt tanulmányt műveiről és alakjairól 1922-ben, 1934-ben pedig Kincs István emlékezett meg róla, mint a modern magyar katolikus irodalom egyik úttörőjéről. Huszonnégyszerű év alatt legalább évszázadnyit sülyedt a közönybe, híre és művei épűgy elporladtak az utókor szűvében és emlékezetében, akárcsak a hant alatt teste.

Domonkos a falusi szegény embereknek, pontosabban: híveinek az írója. Pap volt, a dunántúli Nyúl község plébánosa. Francia és orosz olvasmányélményekkel terheltlen került ide néhány falusi és kisvárosi stáció után a nagyszombati szemináriumból. Szemináriumi éve alatt még Csehov, Gogoly és Dosztojevskij szomorú tragédiáin, a Comedie Humaine kietlen balsaci tükrén át tanulta meg látni a világot. Első írásai e nagy tanítómesterek hatását tükrözik, s a tőlük ellesett eszközökkel, az ő modorukban festegeti a magyar kisvárosi polgárság egyre jobban és jobban elsekélyesedő, deklasszálódó életét. Szeme azonban nem tudja megszokni olvasmányai sötéttségét, egészséges fiatalasága és hite az élet és a lélek világosabb és egészségesebb tájai felé vágyódik, a kultúrától még meg nem rontott, értékeit szűve természetes jóságával és egyszerűségével őrző nép problémaoldó, megnyugtató világába, ahol nem az elpuhultság és gyönyörűvágy uralkodik, hanem az egyszerűség, a tisztaság, a munka és a hit. Az egyik fiát kivégeztető, a másik halálvergődését végigszemlélő Bulyba Tárasz, majd a francia fordításban megismert Gorkij nyers indulatokban égő parasztjai, volt-emberei egy időre megingatják ugyan a falu természetes romlatlanságába s nagyobb erkölcsi értékebe vetett hitét, de épp a falusi élet tanítja meg rá csakhamar, hogy e volt-emberek sorsáért nem a társadalom s nem a falu közössége felelős, hanem maguk az emberek, akik maguk sem akarják megfékezni ősztoneiket és szenvedélyeiket. A faluban nem is az embereket szereti meg először, hanem magát a falut, az ember környezetét, azt az áldott falusi csendet és nyugalmat, a falusi tájnak azokat a halk, szelűd szépségeit, melyeket író-ideáljai észre sem vettek. Első falusi tárgyú írásai

azt a pillanatot örökítik meg, amikor az író a természet szépségét szemlélve ráébred az élet szépségére. Először az ősznek egészséges hangulata üti át fejét az eltanult természetszemléleten; észreveszi, hogy „most nem öldöklő munka folyik, nem a halál harangja kong, hanem az estéli harang szól, melyet az alkonyodás költészete meghatóvá tesz. A lombtalan fa nem halott, csak meztelen, a sárga rétmező sem lelketlen, csak gúnyja feslik-bomlik... Mint mikor az édesanya este gyermekét vetkőzteti. Aztán következik az ásitás, olyan imádságforma gagyogás. Egy csók és végre a csönd...” A falusi környezetben egyszerre ráébred a város és a falu közötti különbségre, s e különbségben a falu minden költészetére. S amikor a sárba, ködbe süllyedt falura lomhán leereszkedik az este, olvasástól fáradt szemekkel az ablakhoz lép: „Micsoda kép ez!... Sűrűsödő ködben bújócskát játszó házacsákák, búbos fejeikkel, ki egyenes, ki kajla; hajlott derekú, szűk utca, belenyújtózkodva a szürkéségbe; görcsös derekú akác sor szinte maflán ácsorogva mind a sárban... Aztán messzebb az a közöcske, melynek kocsijárójában megállott a pocsolya és benne lubickol egy szem lúdjával a gúnár...” De ezt a mesteri tájképet, az őszi elhagyatottság faluját már szerető szem nézi. Az őszi sarat és ködöt hoz ide is, mint a városba, de ezen a sáron „érezzük, hogy szeret, ha belesüpped a lábunk, meg mikor kihúzzuk belőle, akkor is cuppogva, mintha azt mondaná: szeretlek!” A városi sár „sokfajta piszoknak meglatyakosodása”, a falu pedig „apró magocskáknak puhára vetett ágya”. És miközben szeme a felhő és a köd gomolygását kíséri, lelke megtalálja a boldogító igazságot — ne feledjük, jóval a századforduló előtt írta ezeket —, van ugyan fogyatkozás és hiány, erkölcsi szenny és tudatlanság a falu népe között is, de olyan ez csak, mint a falusi kód, amit „ha megérint csípős szél, átfázik és fáradtan siet a fák ágaira, hogy rá aludjon keresztbe-hosszába és legyen a szépséges szép zuzmára, a télnek virága. Az a másik (ott a városban), ha a hidegben megremeg, réteges lesz, s a rétegek gombolyognak, kavarognak”. — Ez az őszi alkonyat jegyezte el Domonkóst a faluval; ez a hangulat és ez a felismerés tette őt a falu írójává.

A FALU ÉS NÉPE. Domonkos István szemében a falu egész külön világ, mégpedig nem valami kicsinyített mása vagy tükörképe a világnak, hanem maga a világ. Minden röge, minden fája, minden állatja s minden háza érdekli, és mindegyikben lát valamit, ami minden mástól megkülönbözteti. Nagy, megértő, meglevelelő szeretettel szereti a természetet. Az élettelen dolgokat is valahogy lelkesnek látja. Hát még az állatokat! Novellát ír a ködről, a kasza életéről, a veréről, a tyúkokról, a Vica borjúról. S mindez éppoly komoly és fontos része az ő világának, mint ahogy nevezetes, sokszor elhatározóan nevezetes a szerepük emberei életében. „A levegő itt életté válik, valami láthatatlan élő szellemmé, amely éppen úgy küszködik, viaskodik, pihen és enyeleg, sutog és álmodozik, mint az ember” — írja. S az ő írásaiban tényleg így van: hősei értik és szeretik a természetet, s valahogy úgy beszélgetnek és barátkoznak vele, mint az ember az emberrel.

A természetnél már csak az embereket szereti jobban. Minden emberét a falunak. Alszeghy Zsolt-nak írta egyik levelében: „Csak írtam, mert szerettem —, nem is annyira írni, mint inkább szerettem azokat, akikről írtam.” A lekipásztör szeretete ez hívei iránt. Az atya megilletődő gyöngédsége, szelid megértése és az a mélységes mélyrelátás, amely csak az igazi krisztusi szeretetnek adatott meg. Alig tudnók elhinni, hogy egy kis faluban annyi változatos jellem tarkállik, ha a szerető szívű és éles szemű író arcképüket be nem mutatná. Mintha egy vaskos, régimódi kapcsos albumot forgatnánk: nők és férfiak, fiatalok

és öregek sorakoznak egymás mellé, s mindegyikről érezzük, hogy nemcsak az írónak, hanem mindnyájunknak is atyáinkfiai.

Talán a legváltozatosabb Domonkos elbeszéléseiben a gyermekrajza. Nevelésük s növekedésük alig különbözik valamit a környező növény- és állatvilágétól: „az apának súlyos, szótalan nézése és az anyának sok gondtól fátyolos, küzdő lelke, ez a föld erejével és a nap világosságával rokon két tényező formálja a növendék lelket”. Magukra hagyatva élők gyermekségüket, senki sem rontja, senki sem neveli őket. A sok gyerek közül ott az egyik, a kanászék Katija: „Mindig olyan, mint a rökkenő szárazságban a bogáncs az árok oldalán, ahová legjobban verődik a por... Szegényke sokáig tudott a porból kievickélni; föl-fölállt, de csak belepottyant abba a forró, puha homokba, mely dajkája is volt, pajtása is, meg játékszere is. Mikor pedig kivergődött belőle, egyszerre vén lett és a fosztoragáadorban úgy ült, mint az igen öreg anyókák, akik fáradtan néznek bele a jövőbe, amelytől immár nincs mit remélni”. Egészen másfajta gyerek legnagyobb lélekzetű alkotásának, az Árvának főhőse: Palika. Fattyúgyerek, s ezért kilöki magából a falu gyerek-társadalma. Beteges édesanyja mellett növekedik, de „inkább a virágok, a rét, a mező voltak a barátai, mint a gyermekek; ha hazulról szökött, ezekhez szökött. De mégis leginkább a patakunkhoz, mely a falutól nem messze folydogált. Ez igen kedves pajtása volt neki”. S amikor egyszer meglátja a medréből kilépett patakot, elképedten bámulja a nagy vizet: „Mintha kérdezte volna: Ki vagy, honnan jöttél?... Te talán óriás vagy, aki elnyelte a mi kis patakunkat?... Milyen hatalmas vagy, nem folydogálsz és nem keresed a húst, elfekszel, mint aki harcolt” és kifáradt. Fél a gyermek és bámult. Mint a törpe, mikor az óriások birodalmában az óriáskirály előtt áll. Az a nagy király alszik, de aludva is rettenetes. És a gyermek, ahogy jött-ment a nagy víz partján, eltelt valami bátortalan vággal... simogatni szeretne volna ezt az óriáskirályt. Szerette a nagyságát, a hosszúság és szélesség nélkül való voltát. Ingerelte a titokzatossága, ereje és komolysága. Mint szeretett volna beszédbe eredni vele... És amint a szél fúvására himbálózni kezdtek a hullámok, nyaldosták a partot... leszórja magáról ruháit: fut szembe a hullámokkal, karolja, öleli mindet egymás után, mintha testvérei volnának, akiket most lát először”. Domonkos írói pályájának talán legmagasabb csúcsa ez a kis regény; mesteri képe a magános gyermeki léleknek.

„A fejlődő évek édes lázáról”, a szerelemről nem sok szó esik Domonkos könyveiben. A szerelem legtöbbször mint valami félig öntudatlan álom lepi meg fiataljait: „A virágok egyetlen tavasszal beérnek —írja—, ez a rövidség a leánykodás harmatos finomsága; ragyogó rövidség, mint a hajnal, melynek harmatját a fölébredt nap hamar felcsókolja. A fölébredt nap valahogy a valóra vált szerelem. Minden, ami a lány fölserkentő szerelmében szép, az a virágok szerelmétől kölcsönzött, tudás nélküli álmódás”. Ez az álmódás azonban korántsem egyforma. A Marci gyerek, „az istenadta, ha leánnyal állt szemben, úgy rakosgatta a kezeit, mintha kölcsönbe kapta volna és nem találná helyét”. A másik meg úgy néz szét a lányok között, hogy „nagy széles orcáján nyugosznak a vonások, nem lehet bennük olvasni, és azok is, akik ismerik, csak azt mondják felőle: ez a fiú vagy igen kamuti goromba, vagy igen mamlasz jó gyerek”. De azért mégis megtalálják a párjukat valamenynyien. A legnagyobb egybekapcsoló erő ebben a világban a szegénység: „En is szegény vagyok, te is szegény”, — és ezzel vége is a diplomáciai tárgyalásoknak.

A családi élet mindig „nehéz-járatú”. A fiatalok édes sottóságát

mihamar el-elfogják az ébredő gondok. De ezt így tartják természetesnek. Csak az a szomorú háttáj, ahol részeges a férfi, s mámorban megfeledekzik családjáról és kötelességeiről. A férj részegeskedésének két oka lehet: a nagy bánat vagy a nagy semmittevés. „A megélhetés biztonsága henyévé, léhává tesz, de a nehéz, küzdelmes élniakarás hatalmas akaratot mozgat, akaratot, amely a semmiből teremti magának életfeltételeket.”

A falusi szegény ember csak öregségében pihenhet meg, ha ugyan hagyják az emlékei s a hátamögött maradt élet sok küzdelme. Milyen egyformák ezek az öregek és mégis mennyire más mindegyikük! A kórus alatti padon üldögélő két öreg is teljesen megszabásának látszik: „az egyik a felső, a másik az alsó faluvégről indul el mindig az első harangszókor, megfásult lábaikkal úgy lépkednek — szabad hasonlítani —, mint a nagyon kihasznált barmok, és akkora nemtörődomség van mindkettőnek az orcáján, hogy szinte se tél, se nyár nem illeti meg figyelmüket”. Ám közelebből egyre jobban elűtnék egymástól: „Az egyik fölösleges teherként hordozza a kezeit, a másiknak markába szorított öklei a dolmánya zsebébe rejtve mindig. Ennek az egyiknek orcája búbján hasított sebforradás van, és az orcája félfelét apadtta teszi... A könnyökét a térdére teszi és a fejét nem támasztja ökleivel, hanem marokszerűen kulcsolt öklei kiállanak vízszintesen, mint a puska. A szája sohasem motyogja az imádságot, és nincs eset, hogy elbólintana. Sötét és mély a nézése, nem olyasféle, amellyel Istent szokjuk keresni a templomban. Az a másik, az mindjárt előkotorja a zsebéből az olvasóját és vontatottan pötyög az ajka; az olvasója szemeit ahogyan potyogtatja, megmégnezi olvasóját olyféle nézéssel, mintha sokallaná: de sok van még hátra... Nehezen fogy az istenadta... Sokszor megáll a keze és bizonygat a fejével, — ekkor a pajtása köhinteni szokott, mire fölébred és mond ilyesfélét: nyomott a levegő”... Ime, az öregember önkénytelenül az egyén tipikus, sokszor ellentétes változataira különül. Előbb a külső, de ezzel a mögötte meghúzódó belső is. Ezt a külsőt s a mögötte szunyadó belsőt az élet formálta ilyen egyénivé, egy-egy mozdulat, egy-egy szemvillanás mögött, sőt az öregember testtartása, kézlógatása is egy élet sajátos, legtöbbször harcos, tragikus eseményei húzódnak meg. Domonkoson kívül nem sok írónk van, aki az öregségnek ennyi jellemző, gazdag változtatára világított volna rá.

KATOLICIZMUS ÉS NÉPISÉG. Jogosan kérdezhetjük mármost, hogy ezek az emberek — Domonkos népe — milyen viszonyban állanak a katolicizmussal, hiszen — mint említettük — a köztudat szerint Domonkos magyar földön az első népi katolikus író.

Ha katolikus irodalmon a katolikus élmény művészi formába való-sulását értjük, a népi katolikus irodalom nem lehet más, mint a nép katolikus élményének művészi formában való kifejezése. Domonkos hívei, „atyafai” katolikusok, vannak tehát katolikus élményeik is, s ha Domonkos íróművész egyáltalán, akkor valóban katolikus népi író. De nem azért, mert katolikus pap, nem azért, mert búcsújárásról, missszióról, a templomban rózsafüzért imádkozó parasztokról is ír, nem azért mert könyveit serdülő vagy serdületlen lányok is olvashatják, hanem azért, s egyedül csak azért, mert írásaiban kifejezte a katolikus nép vagy legalábbis egy táj, egy falu katolikus népének katolikus élményét, azaz az életnek azt a heroikus többletét, mely maga a katolikum.

Az ú. n. egyszerű ember lelkivilága, következésképp élményei is lényegesen különböznek az ú. n. műveltekétől. Így például a világgal szemben való magatartása elsősorban *érzelmi és élményszerű*. „A népi vallásosság — írja Bálint Sándor alapvető művében, a Népünk ünne-

peiben — nem elvi meggondolások, fogalmi szubtilitások szövedéke, nem a szellemnek elvont gyönyörűsége, nem summázódott rendszer, hanem sokkal inkább élet, melyben főképpen a szív érzelmei találják kedvüket." A nép a maga módján, a mi szemünkben nyilvánvalóan naiv módon ad feleletet az élet nagy misztériumaira, értelmező kísérlete egyszerű, lényegyet kereső, de naivságában is költői és szertartásos. Ez az élményszerűség, ez a bensőséges életközelség jellemzi Domonkos egész írói világát. Gondoljunk csak a férje halotti fáklyáit szinte mániákus gondossággal őrző, s életét a fáklyák sorsához igazító özvegyasszony történetére (az egyik legszebben megkomponált Domonkos-novella), vagy az útszéli keresztet tisztogató anyóka alakjára. Vállán viszi a lajtorját. Mikor céljához ér, kicsit megpihen a kereszt tövében, sóhajt egyet és keresztet vet magára: „Ides Jézusom! — mondja. — Ne haragudj! Ide támasztom a lajtorgyát..." Majd a létra első fokán megint újra kezdi: „Ides Jézusom! Ne haragudj! Fölmenek hozzád!" És ahogy eléri, a szöges lábakat csókolgatja, ahogy eléri a koronás fejet, csókolgatja és könnyek csillognak a szemében.

A népi lélek közvetlen kapcsolatban van a metafizikummal, s ez az oka annak, hogy életének alakulásában mindenütt megtalálja a lét Isten irányította ritmусát, s őseitől örökölt Istenbe fogódzó hitét a legsúlyosabb földi tragédia sem tudja megingatni. Nem nyugtalankodik, szívét-lelkét át meg átjárja *hitének bizonyossága*. Ime: „Hajnal Ferencné a fájdalmas Szűz oltára előtt hiába imádkozott, hiába mondta a falu népe. Ó, te ne félj, Teréz, te olyan jól tudsz imádkozni... az emberirtó galíciai mezőről egy töredéklevél jött meg csupán, egy abbamaradt levél, melyet a hirtelen roham zajára úgy rejtett szíve fölé a fiú s melyet ott a szíve fölött szívével együtt futott át a golyó. A véres lyuk, amit a golyó szakasztott és a szív vérzett be, mégis, fájdalmas beszéde ellenére is megnyugvást hozott: hiszen egész szív formájában alakult az ki, mintha a bús anyának a fájdalmas Szűz küldte volna el a maga fájdalmas szívét..." Ezt a megnyugvást, ezt a reményt adó hitet látja Domonkos hívei szemében, ezt hallja sírásra hajló ajkukról, ezt érzi meg boldogságot ünneplő szívükben s ezt tapasztalja halálos ágyuk mellett is. Figyeljük csak meg az árvagyerek édesanyjának utolsó perceit, aki egy bánatosan szép őszi napon, elfáradva az emlékek szépséges terhei alatt „hosszú álomra aludni vágyott. Remegően gyöngye volt, feje a mellére csuklott és a jó Pali fiú gyöngéden fogta hideg homlokát. — Édes, jó anyám! — súgta a fiú. — Pali! Hi édesapád!... Isten, jó Isten!... — Aztán lehunyta szemét, úgy, mint ahogy szokott szunnyadozni álmainak édes terhe alatt."

S végül van a népi léleknek még egy Istenhez tapadó tulajdonsága: az *áldozatosság*, mely a bűcsújárásokban él a legszebben és legkifejezőbben. Bűnbánat és szeretet indítja útnak őket. A gyaloglás fáradalmaival, éhséggel és szomjúsággal, virrasztással és imával, az áldozatok szakadatlan sorával tart ilyenkor penitenciát a nép. De ez csak az egyik arca áldozatosságának. Ugyanígyen lélekkel fogadja magához az apátlan-anyátlan árvát, nyúl hóna alá a szűkölködőnek, vezekel saját hibáért s bocsát meg az ellene vétkezőknek. Bizony, sokszor keserves teher ez a penitencia, de hőiesen vállalják. A Megtisztult lelkek Pápainéja például megjárja az Óceánt is, hogy megtalálja az ő vélt hűtlensége miatt világnak ment férjét, feláldozza minden örömét, hogy legalább csak egy országban tudhassa magát vele, és elfelejt átkot, rúgást, kiutasítást, mikor a nyomorban végre megtalálja.

A MŰ. Az most már a kérdés, hogy hogyan s milyen formában valósul életté Domonkos műveiben ez a katolikus élményanyag?

Egészen tárgyilagosan meg kell állapítanunk, hogy Domonkos nem

remekíró. Józszándékú, szeretete s kétségtelen tehetsége nem mindig találja meg az anyaghoz és élményhez méltó adekvát, művészi formát. Egy 200—250 oldalas kötetet azonban mindenképpen össze lehetne állítani azokból a maradandó értékű írásaiból, melyekben valóban művészi harmóniába olvad az anyag és a forma, s amelyek valóban első jelentős értékei katolikus ihletésű, elbeszélő irodalmunknak.

Domonkos jól ismeri a falut és népét. Ott él közöttük a plébánián, ablaka alatt jár el a falu apraja-nagyja. Ő csorgatja fejükre a keresztvizet s ő hinti meg koporsójukat szenteltvízzel. Atyja és pástora népének, aki előtt nemcsak a házak, hanem a lelkek ajtai is tárva vannak. Ellesi a lélek külső megnyilvánulásait, ellesi a szavak zenéjét, a mozdulatok harmóniáját, látja az egyszerű lelkek vergődését, érzi örömeiket, osztja fájdalmukat; oly közvetlenséggel, hogy szinte látjuk, amint megbeszéli hiveivel ügyes-bajos dolgaikat. Nem véletlen tehát, hogy írásaiiban gyakran egészen hiteles költői képét adja a századforduló egyik kis magyar falujának. Márpedig éppen ez, a valóság művészi visszaadása, a mese és az alakok valószínűsége a mértéke Domonkos írásművészetének.

Elhithető erejének a közvetlen és gazdag megfigyelés mellett vannak szinte öntudatlanul felkínálkozó külső eszközei is. Ilyen a kezdésnek, a megindulásnak bizonyos típusokra való elkülönülése. Sokszor valamely saját élményével kezdi a történetet: „Hajnalban, mikor felvert a lélekharangszó, egész biztossággal mondtam magamban: meghalt a Pásztori József. Aminthogy úgy is volt.” Néha meg egyszerűen a rajzba kap bele, máskor viszont elmélkedéssel kezdi, afféle általános jellegű megállapítás-vagy pedig a miliő megrajzolásával. Egyik-másik darabja viszont úgy indul meg, mint egy népdal: a gondolati igazságot a népköltészettől ellesett ügyes dalkezdő képpel érzékelteti: „Két madár a faágra összeszáll. Egyik keletről jött, a másik nyugatról. Összebarátkoznak, és övék az élet. Hamar elfelejtik, hogy idegenek voltak — örök ismerősökké válnak. Ez egynémely házasságnak a története. Teszem annak a házasságnak, amelyről szölok...”

Realitásának másik eszköze a miliő gazdag változatosságú, finom részletességű rajza. A környezet Domonkosnál sohasem egyszerű keret, amibe eleven képet kellene illesztenie, hanem maga a látott valóság, a színes realitás, amely egyúttal jellemez is, s mindig egyénivé formálja a valóságot. A szentes Juli házának rajza például már a ház lakóját is szimbolizálja: „A felső szíren az a ház, amelyben a szentes Juli lakik, egészen kihalt forma. Egy szobája és egy kamrája van csak, és eközé a kettő közé van ékelve a konyha, melynek hideg tűzhelye és sövényből font kéménye van. Bánatos forma ez a ház, mint valami bánatos özvegy. A kis kéménye is szomorúan hajladozik, meg a teteje is, meg az oldala is szomorúan hajladozik. Az udvarkája keskeny, sovány és ha csak valami volna azon az udvaron akár köröszte, akár hosszába: azt mondaná az ember, hogy tarátá; de semmi, semmi sincs! Szomorúan nyújtózik el a házikó mellett, mintha azt nyögdécselné: jaj, jaj! de igen koldus vagyok!... Az egész házat egy kilincs csukja, az a kilincs sincsen rajta, mert az egyúttal a kulcs is: ki lehet húzni, be lehet tolni, és mikor a Juli elmegy hazulról, akkor a karos-kosarába rejti a kilincset, és ez annyi, hogy be van csukva a ház, senki sincs itthon.”

Bájos realitás a falusi élet meghatározó egyszerűségében és szükséztűségében az alábbi kis jelenet is, mely Domonkos írásművészetének egy másik értékéről, mesemondásának közvetlen, természetes, szinte öntudatlannak látszó egyszerűségéről tanuskodik. „Akkor nap — olvassuk a Fehér papagályban —, mikor még a kis Böske nem volt, az asszony nap-

estig kapált a kis zsellérházuk végében húzódó földcserkén. Hirtelen jött minden, semmire sem volt ideje; beszaladt szobácskájába, és lélek jött a világra. A Böske lelkecskéje. Késő estére kelve, tiszta pólýácskában feködt az, aki előbb még nem volt, és lett, és a pólýácska mellett nem éppen a megilletődés gyengeségével pihent az asszony. A férj még nem volt otthon — mikor sokára erősen zörgetett az ajtón, az asszonyka felkelt és beeresztette. Semmi szó sem esett köztük. Az ember megette az asztalra készített szárazforma vacsoráját, aztán fáradtan lefeküdt. Ekkor kezdett a kis pólya nyekegni. — Mi az, asszony? — mondta komoly súllyal az ember. — Nem is mondtam, megszapordtunk — szölt az asszony bágyadt puhasággal."

Nem siet, lassan, körülményesen beszél, mint az egyszerű falusi ember, mintha az írással nem is lenne különösebb művészi célja, hanem csupán önmagának akarná megörökíteni ismerőseit. Legtöbb darabja talán éppen ezért nem is kerekedik szabályos elbeszéléssé, inkább rajzokat, jellemképeket fest oly gyöngéd részletezéssel, akár egy hajdani miniatűr-festő. De a jellemkép is csak akkor találó, ha nem az író mutat rá külön-külön minden jellemvonásra, hanem az alakok szavaiból, tetteiből maga az olvasó vonja le a következtetést. Beszélniök, cselekedniök kell, mert a leíró jellemkép is csak akkor ér el művészi hatást, ha elbeszéléssé alakul, elbeszélni pedig csak eseményt lehet. S Domonkos nagyon sok írásából épp az esemény, a mese hiányzik, amit a sok éles megfigyelés és kitűnő lélekrajz sem pótolhat teljesen.

Igaz viszont az is, hogy ez a megállapítás nem vonatkozik a Domonkos-mű teljes egészére. Nemcsak embereket, nemcsak jellem-alakokat lát, mint mondjuk Tömörkény, hanem életet is. Gondolunk itt az Arató legényke korai halálára, erre a néhány lapon elének táruoló családi tragédiára, a Megtisztult lelkek Pápainéjának történetére, a Szellő Margit regénypróbájára s főképp az Árva című kisregényére. Néhány valóban tökéletes zsánerkép (Körtít vegyenek, Két világ) mellett ezek a Domonkos-oeuvre legjobb eredményei, s ezekben Domonkos Gárdonyi mellé emelkedik. Viszont épp sajátos rajztechnikájának tulajdonítható, hogy Gárdonyi könyvének, Az én falum-nak kedveltségével egyik kötete sem veszi fel a versenyt. Helyesen állapítja meg említett tanulmányában Alszeghy Zsolt, hogy „Gárdonyinál a mese az uralkodó, a rajz vázlatos —, de Domonkosnál a mese vázlatos, a rajz az uralkodó. Márpedig a mese jobban vonz, és a teremtő képzelet mindenesetre feljebb való a rekonstruálónál. Nem hiányzik a mesetartalom Domonkos műveiből sem: aki szeretettel lapozza, az élet tarka eseményvilágát találja bennük: de részletező, aprólékos előadása a felületesen olvasó nagyközönség előtt elrejtí a magot, az igazi témát."

* * *

A jövő nyáron lesz huszonöt esztendeje, hogy meghalt. Lelkigyakorlatból volt hazatérőben, amikor egy falat romlott hús révén szervezetébe került toxin néhány nap alatt kioltotta nemes életét. Tisztelői és barátai nyúli paróchiáján márványtáblával örökítették meg emlékét, mely tárgyi-lagos rövidséggel jellemzi három évtizednél többet kitöltő írói működését.

Aki népét úgy szeresse,
És tollával szebben fesse,
Nem volt költő közöttünk.

Katolikus könyvkiadásunk adósságainak tetemes részét letörlesztené, ha Domonkos írásainak válogatott gyűjteményét az évfordulóra eljuttatná azokhoz, akiknek s akikért ő írta: katolikus magyar népünkhöz.

OKTÓBER

Lehajtja rőtarany fejét az erdő.
A levegő friss újbóri-íze csíp.
A párás dombhajlat felől kesergő
melódiát fütyöl az őszi síp.

Szólót hoznak kosárban, prést csavarnak
Sárgul a hegy, itt-ott kopár darab
és mélyvörös foltjával a fagyalnak
elcammog a szálló felhők alatt.

Bár lennék őszi felhő, melynek alját
a szélkutyák nyershússzínűre nyalják,
vagy szilvafőző üst fölött a gőz!

Legyek hozzád hasonló, barna bölcs rög
s ti, megbékélten fonnyadó gyümölcsök.
Legyél koporsóm diadalmas őszi!

Kálnoky László

A GYÓGYULÁS HEGYÉN

Nézd őket, nézd, ahogy sorban feküsznek
halálasztant s gyógyulni akaró!
Tél van. Párja száll lehelletüknek,
állukig ér a szürke takaró.

Láztól emésztve, csontvázvá aszottan
még küzd a test, hőmérőt tart a száj,
pedig jövőre nem feküsznek ottan,
mások csodálják, mily fehér a táj.

Engem az emlék mindig büntudatra
indít, beomló arcukat mutatja
s úgy érzem, őket nem szabad felednünk

s a könyörület szent izsopja hint meg.
Szeressük és szánjuk testvéreinket,
kik ott maradtak s meghalnak helyettünk!

Kálnoky László

(Dr. F. P. feljegyzéseiből)

Még rendes műtőnk se volt! Negyven-ötven sebesült is feküdt néha a kórteremben, amely egyszerre volt műtő, raktár, vécé és hálólhely! Mi a fenét csinálhattam volna? Egy egyszerű fejsebet még úgyahogy bevarrtam, csontokat kipucoltam; néha, a benzinlámpa fényében, bonyolultabb dolgokkal is megpróbálkoztam: szimpla narkózissal felvarrtam egy letépett mellet. De amputálni, például, lehetetlen volt. Nem volt fűrészem, a kisebb szilánkokat ollóval nyiszáltam el, — de segített ez? Az volt a legszörnyűbb, hogy tudtam, nem segíthetek, az egész csak szemfényvesztés. Nem kellett volna valami fényes műtő, sterilség, melegvíz, örültünk, ha én és a műtősnőim egy-egy operáció előtt megmoshattuk a közös pléltálban a kezünket. És mi volt körülöttünk? Rossz világítás gyertyacsonkokról, menthetetlen sebesültek a földretett hordágyakon, a műtőasztal mögött az ágyakban kuporgó, halálra rémült gyógyuló sebesültek, akik iszonyodva felkiáltottak, ha a műtőasztalon valaki úgy nyúszított félelmében és fájdalomában, mint a szobába zárt reszkető kutya.

Ezt nem lehetett megszokni, s nem lehetett megszokni azt sem, hogy jóformán egyik súlyos sebesült se szenvedett: kitágult szemmel, halálra-vált közönnyel bámultak rám, túrték, hogy szabdaljam őket! És ehhez, mint kísérő zene, a kórház tetején légelhárító ágyú ugatott, szívtá maga köré az aknákat, a megrendő kórteremben néha megremegett kezemben a kés. Közben úgy tolongtak ki-be a hordágyakkal a mentők, olyan tolongásban, mint földalatti állomáson a forgóajtó előtt. A gyógyultakat sehová se tudtuk elhelyezni, hárman is feküdtek egy ágyban.

Ha valaki elhíszta ezt nekem, megérti, hogy Margittai Ferencen sem tudtam segíteni. A dolog úgy kezdődött, hogy az ostrom utolsó napjaiban két katona az Egyetemi-templom mellől behozott egy fiatal hadnagyot. Magas, szép barna fiú volt, az a nyúlánk, hosszúlábú, hosszúkezű fajta, akinek mindig olyan barna az arca, mintha napszitta lenne. Rohamsisak volt a fején és a sisakon akkorka luk, mint egy babszem. Vagy annál is kisebb.

A két katona sietve tört át a keskeny, görbe betonfolyosón. Vállukon, nyakukon hó, a hadnagy is csupa hó volt. Én éppen a műtőasztalnál álltam. Kora reggel volt, akkor kötöttem át a tegnapi sebesülteket. A mentőlegény állt mellettem, magasra tartva a bűdös benzinlámpát.

— Nagyon sürgős, doktor úr — mondta az egyik katona, egy olyan tömzsi, kúnképű legény —, azt hiszem már meghalt.

Már a számon volt, hogy azt mondom: ha meghalt, nem is olyan sürgős, — de aztán intettem a műtőlegénynek, hogy guggoljon le velem a hordágyhoz, hadd nézzük meg a sebesültet. Eszméletlen volt, arcán furcsa, kicsit nevető fintor.

— Hol sebesült meg? — kérdeztem, mert nem láttam rajta vért.

— A fején.

— Vegye le akkor valaki azt a fazekat.

A kúnképű katona leszedte a fazekat: maréknyi vér buggyant ki a hordágyra. A fiú barna feje csapzott volt a vértől. Szép, diószínű haja volt, magas, vékony homloka. Felrakattam a műtőasztalra, valaki kigombolta a zubbonyát. Nyakán vészettül vert az egyik ér. Nem felelt semmit, hiába szólongattam. Óvatosan megfordítottuk, egyszerre négy fej hajolt föléje. Megtaláltam a koponyatetőn, egy alvadt tócsában a sebet.

Parányi volt, alig láttam a golyó bejáratát. Újra megfordítottam, kimeneti nyílást nem találtam; a golyó fennakadt.

— Honnan hozták?

— A templomtól.

— Ott vannak már az oroszok?

— Dehogyan kérem. Csak a golyók futkosnak be a Kálvin-ter felől.

Olyan összevissza járnak, mint a megkergetett nyulak.

Szóval: fáradt golyó volt, amelyik annyit ért csak el, hogy belecsapott a rohamsisakba, beleugrott a fiú fejébe és lankadtan fennakadt az agyban vagy a koponyacsontban. Tehetetlen voltam: egy ilyen műtét normális körülmények között se kismiska, hát még itt! Le kell fűrészelni a koponyatetőt, ki kell hámozni az agyat, mint egy banánt a héjából. Steril műtő, meleg, rengeteg műszer kell ehhez. Se műtőm, se időm, se műszerem nem volt. Mit csináljak? A fiú menthetetlen, hozzá se nyúlhatok. Legfeljebb annyit tehetek, hogy tessék-lássék, belényomok néhány injekciót és hagyom sorsára. És közben, — ez volt a szörnyű! — tudni, hogy a sebesülés nem is olyan súlyos, a fiú életben maradhatna, csak nem éppen most és nem éppen itt! Meg kell halnia, pedig voltaképpen minden rendbejöhetne! Szíve rendesen vert, eszméletlen volt, de az eszméletlenségből magához lehetne téríteni. Az én fülem jó, meg tudom különböztetni a fiúból feltörő kis vinnyogást a halál vinnyogásától, se ezt a verejtéket, a fájdalom kínját, a haldoklás verejtékétől. Itt van egy ember a kezemben — gondoltam —, én vagyok a gazdája, kicsit az istene, aki inthetne neki és életre szólíthatná. Meg is tudnám tenni, kezemben a hatalom, — de képtelen vagyok rá, a „körülmények” lefogják az izmaimat.

És közben: milyen remek emberpéldány volt ez a Margittai Ferenc! Ott feküdt nyitott zubbonyban, ingben a műtőasztalon, az ápolónők körül vették, valami leplezetlen kíváncsisággal és mohósággal, ezt a pompás testet. Melanie, a főápolónő, meghiúsította, — drótszerű frufrui remegtek az elfojtott könnyektől! — nedves ruhával törölgette verejtékező homlokát és felsőhajtott:

— Milyen szép fiú!

Vera nővér, — a „doktor úr balkeze”, ahogy a segélyhelyen nevezték, egy zömök, formás, fiatal lány — a fiú kezét fogta, gondosan, ahogy egy ápolónőhöz illik és én mégis láttam, hogy a fiatal férfi és nem a sebesült kihűlő kezét tartja. Nézttem a fiú arcát, ahogy a napszitta barnaság lassan sötétedni kezd, árnyék vetődik rá valahonnan s ott marad, terjed, pedig a benzínlámpa fénye egyre vakítóbb. Kipucoltam a koponyán a nyílást.

— Tegyük vissza a hordágyra.

Csiba, a műtőselegény, megkérdezte:

— Ne fektessük inkább ágyba? Még szoríthatunk neki helyet!

— Nem. Egyelőre jó lesz a hordágy is.

Mindenki tudta, mit jelent ez: a haldoklókat, szép sorba állítva, szép sorjában a hordágyon hagytuk, a fal mellett, hadd intézzék el egyedül a hátralévő időt. Margittai Ferencet is odatették a falhoz, — és én abban a pillanatban elfelejtettem. Folytattam az üzemet. Kelepeltem a gépágyú, a falat verték az aknák, és én kötöztem, farigcsáltam, injekcióztam, varrtam, — nem volt megállás. A fiúra senki se gondolt többé, egy idő után mindenki közönyössé válik a halál iránt, sőt, kicsit örül is, ha valaki meghal. Talán kényelemből, talán megkönnyebbülésből, nem tudom. Az ember undorító, én is az voltam.

Az alacsony mennyezetű kórteremben vaksötét volt, némelyik ágyán égett csak mécses. Tovább tartott a felfordulás: jöttek-mentek a hordágyak, a nyughatatlan, frufrus főápolónő a véccuklósot kereste, sebesült

katonák heverték az egyik sarokban, félig holtan, a raktárajtó előtt egy család telepedett le, két nyavalygó kisgyerekekkel, akikről senki se tudta, hogyan keveredtek ide. Valami szörnyű karnevál volt ez! Volt aki sírt, volt aki veszekedett, egy asszony — vidéki éltes földbirtokosné — két nappal ezelőtt arzénnel megmérgezte magát, és most, félig ébren, félig eszméletlenül, hol nevetett, hol a fogát csattogtatta. Nyakig piszokban, vérben dolgoztam. Rettenetesen meztelenek voltunk itt a halál, a pusztulás előtt: felnéztem, úgy láttam mindenkit, mint a röntgen lapján. Egy alvilágot láttam, gomolygó, kékes ködöt, — csak zsigereket, beleket, csontokat, indulatokat.

A hadnagy órákig hevert eszméletlenül, a kutya se nézett rá. Késő délután hörögni kezdett, lassan, szabályosan. Oda se figyeltem, de tudtam, hogy most ölök meg egy embert. Kezemben éles kés, lassan közelít a szíve felé. Én ölöm meg, aki segíthetné rajta, én ölöm meg, aki visszahozhatná, — és úgy ölöm meg, hogy hozzá se nyúlok. És ez az iszonyatos: hozzá se érni valakihez, csak szenvtelenül figyelni, ahogy elpusztul. Hidegen nézni a vergődését, félfüllel odalesni csak: a szeme szűkül, mintha valami rettenetesre figyelne s csak a szemével védekezhethet még, az izmai már cserbenhagyták, kiszolgáltatták. Margittai Ferenc hörgött a hordágyon, olyan furcsán, mintha a torkát öblögetné szüntelenül. Tudtam, hogy már nem sokáig tart. Tudtam azt is, hogy nem érez semmit, nem tud semmiről. S végeredményben jobb neki, mint nekem, mert sejtelve sincs, hogy segíthetnem volna rajta, — én pedig itt maradok, és tudni fogom, emlékezem rá, mindörökké.

Este volt már, a vacsora-pauza, amit a repülőgépek adtak. A legények körüljártak a feketekávés kondérral és a kenyérrel, amit Isten tudja honnan kerítettek elő. Leültem egy székre, holtfáradtan, leszedtem nyakamból a sárga viaszosvászon kötényt. Csend volt, furcsa csend. Akkor eszméltem rá, hogy Margittai Ferenc már meghalt. Felkeltem, odamentem hozzá. Arca nyugodt volt, szemét különösmód szorosan összezártá. Most láttam csak, mekkora gyerek még: húsz éves se lehet. Meleg volt a teste. Szinte védekezve a haláltusában kinyújtott keze ellen, fogtam és a mellén összekulcsoltam az ujjait.

Melanie ott állt mellettem.

— Vitesse ki innét ezt a fiút, nővér — mondtam és elfordultam.

A frufruk meginogtak, a nővér táskás szemével, — olyan volt, mint egy öreg, szomorú kutyaé — rámnézett:

— Hová?

— Bánom is én! — kiáltottam rá, hirtelen, ingerülten: — A torna-terembe, akárhová.

A főápolónő báróné volt civilben.

— Nézze, doktor — mondta előkelően, részvétellel —, milyen elegáns fiú volt. Igazi úrfiú!

— Mit törődik azzal? — förmedtem rá másodszor is. — Meghalt. Éppolyan kutya, mint a többi.

És aztán jöttek és elvitték. Az üzem ment tovább, még három nap volt hátra, a legrondább napok. Reggel hattól éjfélutánig sebesültek és sebesültek. Volt aki meghalt, mert nem tudtam idejében lefűrészelni a lábát, volt aki tovább élt; a mocskos sebek flegmónét kaptak, egyre sűrűbb, vastagabb lett a levegő. Éjjel-nappal keringtek a gépek, most már szállóztetni se lehetett. A víz elfogyott, a klozet torkig teleállt, annak a szaga is a kórteremben párolgott szüntelen. Egyre idegesebb lett mindenki, a sebesültek összekaptak a vacsorán, néha nyilasok cirkáltak, más-kor németek vizitáltak. Egyre kevesebb lett az enniváló, a papunk hangosan imádkoztatta a betegeket, imádság közben remegtek a betonoszlo-

pok. Ez már a vége volt, az utolsó este. Éjfél után csend lett, nem hoztak új sebesültet. Fellelegeztem. Emeletes ágyam volt nekem is egy benyilóban, akár a műtőlegényeknek, ápolónőknek, — lefeküdtem.

Egyszerre hallom, hogy Kukac keres. Ez a Kukac az egyik műtőlegény volt: nyápic, galandféreg-forma, nagylábú, nagykezű, pattanásos fiú.

— Tessék — szóltam ki a sötétbe és mélyet húztam a cigarettámból. Kukac zavarban volt.

— Ez olyan furcsa, doktor úr, amit kérdezni akarok.

— No, beszéljen!

Leült az ágyam szélére, kezében a kézilámpa, fénye a vedlett falakat pásztázta szüntelen és bele-beledőfött a szemembe.

— Fönt voltam az este a halottaknál, a félemeleten. Tetszik tudni, az a hadnagy, akinek golyó ment a fejibe, az is ott van. — Nagyot nyelt, az ádámcsutkája akkorát ugrott, mint egy szöcske. — Annak olyan prima bakancsa van. Az enyém meg, tessék nézni... — és rávilágított a talpára a sunyi kis fénnel: csupa rongy volt, összenyírbálták az üvegcserepek, amikor kijárt az aknatűzbe a kerekcs hordággal. — Lehúzhatom róla? — És mentegetőzött: — Tessék elhinni, annak olyan mindegy, hogy bakancs nélkül temetjük el, vagy bakancssal...

— Ez hullarablás, Kukac.

Erre kicsit önérzetesen, szinte már gyűlölettel, azt felelte:

— Doktor úrnak egy halott, akivel nem lehet csinálni semmit, fontosabb, mint egy eleven? Igazán nem fázik meg bakancs nélkül a gödörben.

Felnevettem, elnyomtam a cigarettát:

— Ebben igaz van. Húzza le róla nyugodtan.

Amikor másnap kimentünk az utcára, csend volt, puha békesség. Magas hó mindenütt, a romok sebei fehérek. Néhol égett egy ház, de csak a füstjét lehetett látni, ahogy végiglapul a zezugos tetőkön, majd felszáll. Az utcán előttünk döglött autók, úgy teleluggatva mint a térszaggató. Orosz gépek szálltak el fölöttünk, szeliden, nagyon alacsonyan, felbámultunk, néztük a szitáló napfényben a vörös csillagot. Budáról dörgött, tompán, a Gellérthegy csúcsán fennakadt piros ejtőernyők. A szürkében és fehérben ez volt az egyetlen szín, s ez integetett felénk. Már jártak emberek, gyalogosan, összetákolt gyerekszánokon, tömzsi kis autók cikáztak. Tizenkettő lett, a templomban harangoztak. A békés repülőbúgás, a harangszó, a süket dörgés Budáról egybekeveredett a hó tiszta illatával.

Két nap múlva a legények eltemették a halottakat. Még egyszer végigmentem előttük. Ott feküdt egy sebhelyes arcú hosszú kisorosz és egy tetves német rohamcsapatos között Margittai Ferenc is. Szép barna arca már kék volt a haláltól és fagytól. Kukac udvariasan barna papírba tekerte meztelen lábát.

Álltam és néztem a fiút, akit én öltem meg. Néztem egy embert, aki öntudatlanul is rámbizta magát, aki abban a süket, hörgő éjszakában, ami körülvette, abban bízott, hogy nem hagyom el. Győtrőn és édesen álmodott talán, felsértett agyában kusza képek jártak, tolongtak, szélséyesen szökve egymásra, úgy ahogy a lángok taszigálják, nyelik el egymást, hogy egyetlen, tülekvő sávban égjenek együtt. Ilyen lángok gomolyoghattak, tusakodhattak Margittai Ferencben is — az élete, az emlékei! —, amikor ott álltam fölötte a műtőasztalnál, tehetetlenül, és mégis hatalmam minden eszközével az agyamban, s ez az élete kavargatott benne akkor is, amikor a földretett hordágyon hevert és várta a kést, amely elnémítja a szívét, kimetszi belőle az összezsúfolódó, birkózó, kapaszkodó emlékeket.

Kukac és egy másik mütöslegény — a dendis Skofa — ott álltak mellettem. Tétován rámutattam a hadnagyra.

— Ezt hová temetitek?

— A Károlyi-kertbe.

— Megnéztétek az iratait?

— Hogyne. Mindent felírtunk.

— Hogy hívják?

Skofa előkotort a zubbonya felsőzsebéből egy piszkos cédulát, onnan olvasta le:

— Margittai Ferenc, húsz esztendő, hadnagy, apja idősb. Margittai Ferenc alezredes, anyja Formanek Rozália.

Kukac beleröhögött a felolvasásba:

— Tessék elképzelni, odamentünk a Kaplony-utcába, kihúztuk a pincéből az embereket, rájuk ripakodtunk, hogy ássák meg a sírt, mert az oroszok máskülönben nagy zrit csinálnak. Mi ott álltunk a fiúkkal és hajtottuk azt a sok girhest és gyávát, hogy kaparják a vastag jeget. Majd beledöglöttünk a nevetésbe!

Ezer ráncba szaladt össze fonnyadt, szeplős arca. Én is velük nevettem. Hogyne nevettem volna!

Aztán bizonyára eltemették őket, pap is ment velük. Nem ásták mélyen a föld alá, lapos kis sírok voltak azok. Én nem mentem velük, dolgom volt még a kórteremben, aztán a kórházamba is ki kellett ugranom, — egyre kevesebbet voltam a segélyhelyen, nemsokára csak vendégeskedtem köztük. A sebesültek gyógyultak, új beteg már nem jött, egyre több lett a hely. Valami végetért, a felszámolás következett. Később úgy gondoltam vissza az itteni napokra, mintha mérhetetlen és mégis egyetlen másodperc iszonyatába toluló időt töltöttem volna az örültek házában. Elbúcsúztam Melanietől, a legényektől, az ápolónőktől, hónom alá fogtam a stikkelt párnát, amit az egyik sebesülttől kaptam emlékebe, aztán vettem a sátorfámat. Most már élni fogok, nyugodtan és békében.

Margittai Ferenc, akit én öltem meg, sokáig eszembe se jutott. Haltak meg már a kezem között menthetetlenek, azok felé se éreztem lelki-furdalást. Hogy érezhettem volna bármit is éppen Margittai Ferenc miatt? Az nem volt valóság, ahogy odalent elém került. Álom se volt, örület se igazán. Egy furcsa, hülye vigyor talán. Nem vagyok felelős a haláláért, — intéztem el magammal a dolgot. Egyszer véletlenül a Károlyi-kerten mentem át. Erős tavasz volt már, a fák zöldek, a felsebzett gyept gyorsan hegedt, a bombatölcsérekén kisarjadt a fű. Egy öreg gesztenyefa alatt kipúposodott a gyept. Ferdén egy kereszt állt rajta, rögtön ráismerem: két deszkaszilánk, amit darabka gézzel kötöttek össze. Itt feküsznek a „halottaim“. Itt fekszik Margittai Ferenc is. Egy percre megálltam, kis nyugtalanság fogott el, magam elé próbáltam idézni az arcát, de nem láttam belőle semmit. Én nálam az ember kétféle: élő és friss, és elrothadt, bogaraktól kikezdett kocsonya. Ilyen kocsonyának láttam a szép és elegáns hadnagyi zubbonyban a meztlábás Margittai Ferencet.

Később hallottam, hogy kihantolják a közkerti sírokat, egybehányják a halottakat a temetőben. Ez lesz a sorsa Margittai Ferencnek is. Ha van valakije, majd csak keresteti, nem lesz nehéz rátalálni. Nekem semmi dolgom vele többé! És az emlék elhegedt, mint a fiú sírján a gyept, nem zaklatott, eszembe se jutott többé.

SZEMLE

MERT NEM LEHET MÉLTATLANUL ÉLNI*

Egy élményemről szeretnék beszámolni itt. Szándékosan választottam ezt a lapot, amelyet leginkább katolikus tömegek olvasnak (magam is közéjük tartozom), noha az alábbiakban nem katolikumról lesz szó. Nem. Csak a lélekről és az emberről s a léleknek és az embernek arról az önkínzó, vad, néha mármár szinte ijesztő harcáról — jákobi harcáról —, amelyet e háborútól összemart, kusza s lélekben gazdátlan és tanácstalan városban folytat a hitért, Istenért, alázatért, tisztaságért, valami izzóan fájdalmas megigazulásért: önmagáért.

Erről akarok beszélni itt.

Mert ocsmány napi tetteink, aljas napi árulásaink, minden mocskunk, szennyünk, megalkuvásunk alatt zeng és reng a harc az Istenért, ez a város a közömbös felszín alatt tele van elkínzott, Istenre éhes s Istent vadul kereső emberrel. Naponként seregestől találkozom és beszélgetek velük. A suszterem is az, aki a cipőmet talpalja; a bádogos is, aki a fürdőszobában a csövet forrasztotta; a katona, aki a szomszéd cselédlánynak udvarol; a hazatért hadifogoly, aki az unokaöcsémtől hozott üzenetet; az unokahúgom; a kalaposnő is velünk szemben; a kislányom varrónője; a feleségem barátnői közül több; az altiszt, aki a vállalati felvonót kezeli; az ügyvéd, aki Senecát visz tőlem olvasni és más sztoikusokat; az orvos, aki a mandulagyulladásomat gyógyította; egy író-barátom, de nem is egy: három, és kettőnek a felesége is. És a sovány borbély-legény itt a második utcában, aki borotválni szokott és aki Mária-érmet hord február 12-e óta a nyakában, mert akkor egyszerre rájött a vágy, hogy ezentúl Mária-érmet viseljen. Rengeteg ember.

Soha ebben a városban nem foglalkoztatta az Isten ennyire az embereket, mint most, soha ennyire nem keresték, nem kutattak utána, nem óhajtották ilyen mélységesen. Mióta város ez a város és ország ez az ország, nem volt még benne ilyen istenéhség.

És ennyi temérdek szekta.

Mert erről van szó. Ezeknek az embereknek javarésze különböző szektákba jár, különböző vallási gyülekezeteknek a tagja. A Keresőké; a Tisztáké; a Vágyóké; a Hallgatóké; a Bőjtölőké; az Imádkozóké; a Keddeseké; a Deistáké; az Apokaliptusoké; a Spirituálisaké... Szinte vég nélkül sorolhatnám, annyiról hallok. Kis körök ezek, apróbb-nagyobb baráti és ismerősi társaságok, amelyekbe az emberek hetenként egyszer vagy kétszer összegyűlnek, imádkoznak, bibliát olvasnak, Istenről elmélkednek és Istenért harcolnak. Néha már úgy tetszik, mintha nem is egy világvárosban, hanem valamilyen hitvallók telepén járna az ember, ahol elkeseredetten, éhesen és fanatikusan mindenki Istenért küzd s a lelkek egyetlen nagy vágyban csak Feléje törtetnek. Maga a jelenség megszokott dolog — a mult háború után is sok volt a szekta —, ám nem is a jelenség a fontos, hanem az a *tartalmi változás*, amely a szektákban végbement. Az *Isten* változott, akiért küzdenek. Akkoriban szép, szelíd, szívnek közeli Istent álmodtak a szektások, lírai Istent. A mai szekták Istene azonban kemény, zord, megrázó, kínzóan elvont és szinte kifejezhetetlenül és irgalmatlanul abszolút.

Amennyire megfigyelhettem, a lélek minden átmenet nélkül, szinte roham-szerűen zúdul le Eléje. A nemrég még nyugodtnak látszó s anyagokban gondolkodó agyak egyszerre csak nyugtalanokká válnak, a szemekbe valami furcsa fény költözik s a tegnap még harmónikusnak tetsző életek egyik napról a

* A Vigília készséggel ad helyt Dallos Sándor érdekes írásának. Mivel a cikk nem meríti ki mindazt, amit a benne felvetett nagyon fontos kérdésről el lehet mondani, szívesen vennék a tárgykörből további hozzászólásokat is.

másikra valósággal ellökik maguktól a földet, csömörrel és megvetéssel fordulnak el tőle, itt is támad egy apostol, ott is s megalakulnak a szekták, amelyekbe nem hatol be se politika, se társadalmi kérdés, se kenyér-, se fedélgond, még szerelem sem: semmi ökle és útése a realitásnak. Mintha a lélek legmélyén valami világmentesen elzárt búrba zárkóztak volna ezek az egymásra talált emberek, egyetlenegy tény érdekli csak izzóan őket, egyetlen forró, minden mást túlzengő motorjuk van csak: az Isten. Őt keresik szakadatlanul, de azt az Istent, akit lelkük vágyából maguk formálnak meg maguknak. A minden nagynál borzasztóbban Nagyot. A minden végtelennél szédítőbb Végtelent. A minden elvontnál elérhetetlenebb Elvontat. A szentséges szent, a kínzóan és jajgattatóan felséges Nagy Megtapinthatatlant. Őt. Ezt. Percek alatt kitör a szájukon a neve s hajszoják, üzik, kergetik, kutatják. Szinte minden csoport külön utakon és külön elképzelések szerint, de egyben valamennyi megegyezik, a kutatás legbensőbb jellege, a lelki görcs, az éhség és szomjúság íze mindegyiknél azonos: a borzasztó absztrakció, az Istennek minden valóságokon felül való lázas helyezése, a jégi magasság, a minden emberin túlvalóság. Ez a minden emberi vonás ellen való tiltakozás, ez a fagyasztó magasságokba mentése az Istennek, ez az emberellenesség valamennyinek az alapja. Minden keresési forma, de a lényeg is ezen épül fel. Valamennyi szektát ennek a dermedt és irgalmatlan magasságnak a vágya fűti és akarása járja át. Mintha csak megegyeztek volna ebben, mintha a lélek a fájó és önmagától elcsömörlött ember legrejtettebb és legeggyetemesebb óhaját mondaná ki, úgy érzi az ember. Olyan az Istenük, mint egy jégből font korbács. Magasságos, büntető, kemény, földi tényektől megközelíthetetlen, akiről nem szól semmiféle lágy és gyermeki ének, akit sértenek a profán dallamok, aki csak megmér, ítél, bosszút áll, akit nem ér el a vér melege, aki csak egyetlenegy ismer: önmaga parancsoló, vakító, isteni tökéletességét.

Legelőször egy barátomtól hallottam róla. Ezzel vitába szálltam s azt mondtam: nem! Mindez idegi görcs csupán, csömör, fájdalom, kiábrándulás s a csalódottak tévedése. Az Isten itt van mindenben, itt van a lelkemben, a véremben, a szellememben, a széperért való vágyaimban és a szépre űző ösztöneimben, a forró óhajtaimban és az emberarc szépségében. Az Isten mindenütt jelenlévő és mindent betöltő, az Isten meleg és emberi lélekkel lehellő Isten.

De mintha káromoltam volna, úgy torkolt le: nem igaz! Az én hitem komisz, önző, Istenhez méltatlan és hazug. Mohó vagyok, önhitt, megigazulatlan és földtől elkápráztatott homocentrikus. Hogy merem én képzelni azt, hogy ilyen az Isten? Ilyen emberi? Hogy merem képzelni, mikor ez merő sérelem és káromlás? Az Isten egészen más! Nem az az atyás Valaki, aki megbocsátóan szemet húny az ember mocskai és gázságai felett. Nem és nem és nem! *Az Isten kemény, felséges és irgalmatlan magasság.* Az Isten túl és kívül van mindenén s minden földtől, minden teremtetttől idegen lényegű. *Nem egy rendszer vége, hanem a rendszertől független és idegen valaki, akinek egyetlen ragyogó jellege van: a végtelen tökéletesség.* A megközelíthetlenség. A megvesztegethetetlenség. Nem gyengéd: erős. Iszonyú erős. Ezer szenvedés és ezer önmegtagadás árán lehet csak megkeresni, sőt megpillantani is, *mert nem nyilatkoztatta ki magát egyetlen teremtményében sem,* csak a teremtés tényében magában és Jézusban, akit viszont mindenki rosszul ért és mindenki félremagyaráz.

Én megpróbáltam megcáfolni őt a Bibliával.

— Irva van — mondtam —, hogy Isten saját képére és hasonlatosságára teremtette az embert s belelehelte önmagát.

— Nem! — kiáltott. — Félreérted és félremagyarázod a szöveget. Ez a „saját képére és hasonlatosságára“ nem *ténybeli* hasonlóságot jelent, hanem *parancsol*. Azt, hogy az embert ennek a hasonlóságnak az elérésére rendelte, ezt jelölte ki végső céljául, s azt kívánja, hogy a lélek akarata, vágya, harca, szenvedése, rengeteg fájdalmas tisztulása árán ezt a hasonlóságot hajszojuk és

ezt igyekezzünk, ha belehalunk is, megközelíteni. Hogy jajgatva igyekezzünk őt megérteni. Mert az Istent az ember, így, ahogy van, sohase tudja megérteni. Az Istent csak a kegyelem és az önverő szenvedés egy nagyszerű villanásában pillanthatjuk meg a maga igazi lényegében: *mint mindentől különálló, mint az embertől mélyéig idegen tökéleteset*. Az Istent össze kell törnie, és szét kell zúznia az embernek magában az embert, szét kell zúznia az Istentől idegen, élő lényegét, meg kell tagadnia önmagát, faja, léte, valója lehúzó, szennyes pozitívításait és kínlódva és önmagát marcangolva szenvedni az Istent, csak így tudhatja átvenni az Ő lényegüktől egészen más sugárzását: Őt magát. Csak így tudhat megigazulni.

Ilyesmiket mondott. Valami szörnyű és hajszolt absztrakció az egész, végtelen verése az embernek, *végtelen undor az embertől*, csökönyös elfordulás mindentől, ami az anyag parancsaiban történő világ, fanatikus és görcsös negáció.

Szekták. Mai szekták. Ilyenek.

Hányan vannak a hívők? Nem tudom, de azt hiszem, nagyon sokan. És egy bizonyos: hogy mind szenvednek és a lélek legizzóbb vágyával mind tisztaság, szépség és megigazulás után vágnak. Valami nagy csömör történnék itt az emberiségben, valami roppant belső összeomlás, innen van ez a világtól és a világ dolgaitól való megárazó útálat. Mert nem egyesek útkeresése ez: *egy nagy és egyetemes meg hasonlottság kifejezői és végső fokú megfogalmazói ezek az emberek*. Egy nagy meg hasonlottságnak, egy nagy és szörnyű emberi rangvesztésnek, amely, úgy látszik, milliókban és milliókban él — hisz nem támadnak hitek megfelelő talaj nélkül —, milliókat és milliókat gyötör s milliókat és milliókat aláz meg szinte az élet minden pillanatában. *Ideált hajszolnak hát ezek az emberek*. S mennél mélyebben fáj és mennél mélyebben megalázott benünk az Ember, annál elvontabb, annál elérhetetlenebb ideált. Annál képtelenebbet, az embertől és minden eddigittől annál különbözőbbet. Világon kívül álló s embert, világot, földi valót egyaránt öklözött. A gyötörő Abszolútumot, sőt az azon túlit, aki csömörlik és útál és büntet és jéghideggé fagyottan tökéletes. Valami szentséges Krisztályi Jegec a midenség felett, jégvilági tiszta Isten, aki parancsoló, követelő, irgalmatlan és ideálisan tökéletes, *aki ellenkezésben és tiltakozásban van mindennel itt, aki mindennek, ami itt van, a legteljesebb ellentéte fent*.

Ez van.

S bár szörnyű és kegyetlen mindez, mégis: szép.

Mert ahogy mindezt hallgatom és végiggondolom magamban, mindennél világosabban látom, hogy valami hallatlan, egyetemes fájdalom űzi az embereket s azt is, hogy úgy látszik, immár elérkeztünk odáig, hogy szenvedni akarunk és méltóan akarunk szenvedni. Úgy látszik, az emberben lassan feltámadt a vad sóvárgás a tisztaság után és ki akarja eléje magát teríteni, szenvedést akar magára vállalni érte. S nem olyan szenvedést, mint ami eddig mögötte van: *szép szenvedést*. Tisztát. Felemelőt. Lélekhez méltót és lelket röpitőt. *Annyit szenvedett és annyit volt megalázott szennyes és embertelen méltatlanságokért, hogy most ha tévedt, de mégis lélekhez méltó szenvedéssel vissza akarja szerezni lelke elvesztett rangját s veleszületett önmagát*. Unmagára akar rátálatni a szenvedésben, amely a végtelenbe és az ember ragyogó tisztaságába vezényli. Valahová, ahol szegyenkezés nélkül nézhetünk szembe önmagunkkal.

Itt tartanak, itt tartunk s mindez érthető, mert természetes. Az ember, ha nagyon meghajszolják és nagyon megalázzák, okvetlenül eljut idáig, mert a csira, amely idáig űzi, legszebb lényege. Vannak, akik nevetnek ezeken az önkínzó hitvallásokon, vannak, akik dühösek rájuk. Én, ki katolikus vagyok s ma is zavartalanul úgy tudom látni az Istent, mint ahogy gyermekkoromban a kis képes Bibliában találkoztam vele — egy végtelen tekintetű, jóságos aggastyán, aki ül a trónján és szeliden és szeretettel nézi a dolgainkat, hiszen Atyánk — én azt mondom: legyünk boldogok, hogy ez van. Mert emiatt szép, jó és emiatt

*legyőzhetetlen az ember. Azért, mert ha kell, megostromolja a lehetetlent is s ha már nem tud kínzottságában magán másként segíteni, hát dermesztő jég-
oromná facsarja kétségbeesésében az Istent, megtagad tőle minden emberi vonást,
hogy így, önmagát tagadva kapaszkodhassék meg benne, tudjon hinni s újra
ember lehessen. Ha extázis, ha szekták, ha abszurdumok árán is, de az.*

Én jól tudom, hogy mindez, amit elmondtam itt, kívül áll a dogmatikán. Mégis elmondtam és mégis itt mondtam el. S ismétlem: szándékosan. Mert akár-
mint van is, *mégis csak a lélek nagyszerű csodája ez*, azé a léleké, amelyre a
Krisztus mindig meghatottan s mindig mint isteni részünkre hivatkozott s ame-
lyet az Isten nem átalított a damaszkuszi úton hangosan megszólítani. Miért ne
tehetném alázattal és szeretettel én is ugyanezt annak a biztos tudatában, hogy
mindazt, ami túlzás és rettenet van e szekták hitvallásában, a kor kínzása szülte
csak, s ha ez elmúlik — mert elmúlik, mint ahogy elmúlt annyi minden, és íme,
a Krisztus él! —, elmúlnak e túlzások is. S akik megszenvedték őket, majd velünk
együtt, de talán éppen seregünk élén fogják mosolyogva és megbékélten éne-
kelni a Hegyi Beszéd jószágú és boldog és szelíd lelki dallamát.

Dallos Sándor

«TEGNAP ÉS HOLNAP KÖZÖTT»

Az előszó szerint azok a tanulmányok, amelyeket Moór Gyula a fenti cím-
mel összegyűjt és csokorbaköt „a tegnap és holnap mozgalmas intervallumában”
készültek. Van-e ilyen intervallum a történelemben? A jelen parányi híd a mult és
jövő között, amelyen-keresztül az élet, a történelem halad. Úgy hisszük, hogy
a szünetet és az átmenetet inkább csak szubjektíve érezzük. Szubjektív benyo-
más az is, hogy ami közel áll hozzánk, amiben benne élünk, annak fontosságát fel-
fokozzuk. Egyet azonban talán objektíve is észlelhetünk. Senki sem vonhatja
kétségbe, hogy napjainkban „a világtörténet üteme... meggyorsult”. A jelen
sorok írója legkevésbé, mert egyízben ő is kifejezte azt a nézetét, hogy „átmeneti
az a korszak, amelyben az életütem gyorsabban lüktet”.

Ezekben a lázas időkben Moór Gyula keresi és kutatja „az igaz utat”.
Iránytűje a keresztény humanum, az örök erkölcs. A világbékét is elsősorban
erkölcsi kérdésnek tekinti. Amidőn a fasizmust és nemzeti szocializmust
bírálja, határozottan leszegezi: „a kritika végső mértékéül a *humanitás*
gondolatát veszem. Ez a nagy gondolat megjelenik már az ókor legnemesebb
gondolkodóinál; tökéletes kifejezésre azonban csak a keresztény erkölcsben
talál”. Az igaz utat megtalálni nem más, mint választani jó és rossz
között. „A rossz és jó, a jobb és legjobb vélemény közt azonban csak akkor
tudunk különbséget tenni, ha egy vitán felül álló, feltétlenül jó értékhez mér-
jük hozzá a különböző véleményeket.” Moór Gyula hisz az abszolút értékek-
ben és ezért képes tájékozódni a mai mozgalmas időkben is, amikor a nyugati
kultúra épületét a történelmi események megingatták.

A relativizmuson kívül elveti a materializmust is. „A következetesen át-
gondolt materializmus... olyan mechanikus világképhez vezet, amely szerint az
emberiség sorsát kérlelhetetlen és vak szükségszerűséggel ható okozatos erők
határozzák meg.” Ezzel szemben Moór Gyula igazságot szolgáltat a tör-
ténelmi eszmetannak: „Ha a világtörténet jelenlegi napéjegyenlőségi viharának
az okát, az új világot kialakító áramlat rugóját keressük, a gondolatok és esz-
mék világába érkezünk. Az emberiség életformáinak változásait, az időbeli tör-
ténést, időtlen gondolatrendszerek irányítják.” „Az anyagtalan gondolat... a
legnagyobb változásokat idézheti elő az anyagi világban.” „A társadalom és a
történet az eszmék küzdőtere.”

A történelmi eszmetan jól megfontolt és reális alakjában nem tagadja azt,

hogy a történelemnek vannak materiális — így többek között gazdasági — tényezői is, de hangsúlyozza, hogy a természeti tényezőkön túl az emberi szellem olyan többletet ad a történelmi okságnak, amely a történelmi fejlődést a természettudományos megítélés alá eső folyamatoktól lényegesen megkülönbözteti.

„A kereszténység és szocializmus” című tanulmányt, amely időrendben nem a legrégibb, de ennek ellenére méltán helyezkedik el a kötet első fejezeteként, a Vigilia márciusi száma már kellőképpen méltatta. E tanulmányban szerzőnk — igen helyesen — a szocializmust is eszmének, eszmerendszernek tekinti, amely erkölcsileg, az emberi szándéokra és akaratra hatva befolyásolja a politikát és a történelmet. A szocializmusról, mint eszméről mondja Moór Gyula, hogy a kereszténység mellett „legerősebb társadalmat mozgató és történetet formáló tényező”. Továbbá a szocializmusról, mint *gondolatról* állapítja meg, hogy „a szocialista gondolatnak egyik erőssége, hogy nemcsak materialista filozófia alapján lehet képviselni, hanem idealista vagy spiritualista felfogás alapjáról is. Sőt, az utóbbira támaszkodva, még sokkal inkább”. Ez a megállapítás és általában a kereszténység s a szocializmus viszonyára vonatkozó fejtegetések az egyik pont a sok közül, amelynél szembetűnik, hogy a protestáns szerző mennyire azonos felfogást vall a katolikus társadalombölcselettel. Itt a Vigilia oldalain ezt őszinte meglepéssel kell megjegyeznünk. Elvégre hazánk egyik legnevesebb és legnagyobb tudósáról van szó, akinek a nézetei, megnyilatkozásai igen súlyosak.

Talán nem veszi rossznéven Moór Gyula, hogy mi katolikusok az ő világképében számos katolikus vonást fedezünk fel. Rendkívül érdekes erre nézve az a párhuzam, amelyet Jacques Maritain-nek a Vigiliában megjelent tanulmányával vonhatunk. Azt írja Moór Gyula, „ha a nagy francia forradalom ideológiáját... vesszük... szemügyre, akkor látni fogjuk ugyan, hogy az egyházzal és a keresztény vallással szemben nem volt barátságos, de ennek ellenére be kell látnunk azt is, hogy a polgári és politikai szabadság s a politikai egyenlőség megvalósításával a keresztény etika szellemében vitte előre az emberiség fejlődését”. „Kétségtelen, hogy Marx sem viseltetett barátságos érzülettel az Egyházzal és a keresztény vallással szemben... Egy magasabb történetbölcseleti állásponttól nézve a dolgot, mégis azt látjuk, hogy Marx gondolatai is a keresztény etika szellemében vitték előre az emberiség ügyét; az emberek közti kirovó gazdasági különbségek lerombolásával, azzal, hogy érvényesíteni akarja mindenkinek egyenlő jogát az emberhez méltó életre, a marxista szocializmus is az egyenlő emberi méltóságnak mélységesen keresztény gondolatát szolgálja.” És Maritain: A kereszténység, mint a népek társadalmi és politikai életének a kovásza „nem a teológia magasságaiban, hanem a profán létben és lelkiismeretben működik, olykor akár heretikus vagy lázadó formákat is öltve, mikor is mintegy tagadni látszik önmagát, — mintha a paradicsom kulcsa, nyomorúságos életünkbe hullva s a föld érceivel keveredve, törmelékeiben hatékonyabban tudná ösztönözni a világ történelmét, mint az égi érc tiszta lényege. Nem a katolikus dogmához föltétlenül és teljesen hűséges hívőknek jutott osztályrészül: Franciaországban racionalistáknak adatott meg az emberi és polgári jogok kihirdetése; Amerikában puritánok adták meg a kegyelem-dőfést a rabszolgaságnak; Oroszországban ateista kommunisták döntötték meg a magánhaszon önkényuralmát. E változásokban alighanem kevesebb lett volna a tévelygés és kisebb a megrázkódtatás, ha keresztények hajtják végre őket. De így is: a munka és az ember fölszabadítása a pénz uralma alól épúgy az evangélium által megnyitott forrásból ered, mint a szolgaság megszüntetése vagy az emberi személyiség jogainak elismertetése.”

Szerzőnk haladás-fogalma is teljesen megfelel a katolikus társadalombölcseletnek: „A haladásba vetett hit... semmi egyéb, mint a tökéletlen ember vágyódása a tökéletesség, az abszolút és örök eszmények után. Az ember hisz bennük még akkor is, ha tudja, hogy őket soha el nem érheti. Amint relatív

értékekről, akként haladásról is csak az beszélhet, aki abszolút értékekben hisz. Nem akármilyen eszményekkel, hanem igaz és jó eszményekkel kell a közjogi demokrácia üres kereteit kitöltenie annak, aki a demokratikus haladás gondolatát akarja szolgálni.

Az államhatalom terjedelméről is ugyanazt tanítja Moór Gyula, mint a katolikus társadalombölcselet. A totális állam gondolatát még akkor is elveti, ha az uralmat a többségi elv alapján gyakorolják. „Az emberi méltóság, az emberi személyiség korlát az államhatalom számára is. Éppen ezért a demokrácia számára az államhatalmat korlátozó szabadságjogok éppoly fontosak, vagy még fontosabbak, mint az államhatalomban részvételt biztosító politikai jogok.” „A politikai demokráciát nélkülöző szociális demokráciáról” azt állítja, hogy „méltatlan az emberhez”. Viszont „egy minden szociális tartalom nélküli, tisztára politikai demokrácia, mint korszerűtlen üres keret, ma már nem állhatna meg s csak a diktatúra számára egyengetné az utat”.

„A szellemi hídverés a múlt és jövő között” egyetemes, azaz katolikus törekvés. Azt hisszük, nemcsak tudományos tárgyilagossága, hanem egyetemes szemlélete is vezeti Moór Gyulát akkor, amikor az áthidalást kívánja nemzeti történelmünk különböző megítélésében és kifogásolja többek közt azokat a sajnos nem ritkán hallott és egyáltalán nem halk hangú szövegeket, amelyek nemzeti múltunkat lebecsülik. „Nincs okunk rá, hogy ezt a múltat a maga egészében kiseprűzzük a nemzet öntudatából. Ezeréves történetünknek vannak igen felemelő és igen demokratikus mozzanatai. Sokat véreztünk a kereszténységért és szabadságért.”

A társadalomban és a történelemben elsősorban a lelket nézi. Azt a törekvést, amely a szociológiát természettudományosan akarta kifejleszteni, mintegy a társadalom természettudományaként művelni, elhibáztattnak ítéli. Amikor megállapítja, hogy a társadalom szerkezete kettős, a szellemi alkotó elemen kívül, nem egyszerűen egy materiális, hanem egy „szociális pszichofizikai” elemre mutat rá. A társadalom békéjében a lelkek békéjét keresi.

Ismeretetésünkben jobbra csak a könyv világnézeti tartalmával foglalkoztunk. A jogtudományos, jogfilozófiai fejtegetések méltatása inkább szakfolyóirat feladatának látszik. Csupán megemlítjük, hogy rendkívül értékes előadást tartalmaz a kötet a Szovjetunió alkotmányáról; továbbá a népbírásról és az esküdtszékről, a jogpolitika módszertanáról stb. Hogy milyen sokoldalú Moór Gyula és mennyire átfogja a közéleti problémák glóbuszát, arra nézve talán legjellemzőbb az Egyesült Nemzetek Szervezetének jelentőségéről szóló tanulmány.

A könyv, habár nem előzetesen átgondolt terv szerint készült, hanem úgy szólván alkalmasszerűen fogott hozzá a szerző az időszzerű nagy kérdések megvitatásához és megoldásához, mégis egységes egészet alkot. Egységes a kép s nem fontos, hogy egyes színfoltjait a művész milyen sorrendben, mikor és mitől indítatva festette meg. S ami a legfontosabb, a művész lelkiismeretes és őszinte volt.

Perneczky Béla

A TELJESSÉG FELÉ?

(Jegyzetek Weöres Sándor költészetéről)

Szerencsés helyzetben vagyunk: e sokszor „homályos”, nehezen érthető, nehezen megfeythető költő maga adja kezünkbe művének kulcsát; megfogalmazza és bizonyos laza, aforisztikus „rendszerbe” foglalja filozófiáját, kalauzt nyújt az olvasónak verseihez. Ennek a vezérfonálnak, útmutatónak „A teljesség felé” a címe.

A cím: vallomás is. Ennek a lírának — s amit tolmácsol: ennek a filozófiának — a célja: elérni valaminő buddhiztikus színezetű, szemlélődő „teljes-

ség" állapotába, lehatolni a „végtelen áramokig”, kilépni személyiségünkől a személyiség alattiba, emigrálni a létből a létezésbe, oda, ahol a léleknek „nem a léte, hanem a különléte szűnik meg”, abba az alaprétegbe, „ahol nincs többé én és nem-én, hanem mindennek mindennel azonossága, tagolatlan végtelenség”. Az egykedvű, részvétlen kontemplációnak ez az állapota, — ez volna Weöres Sándor szerint a „teljesség”. „Ahol megszűnik az érzés, érzéketlenség, gondolat, gondolatatlanság, változás, változatlanság; ahol azt hinnéd, hogy semmi sincsen: tulajdonképeni lényed ott kezdődik”. Itt válik a személyiségünkől kibontakozó lélek eggyé a kibontakozásra nem szoruló időtlen végtelenséggel, Istennel, ezzel a végtelen szeretettel, mely voltaképpen minden szeretetnek pontosan az ellenkezője: közöny. „Aki gyökerét az életből a létbe helyezte: a fejlődőn nem ujjong, az elveszőt nem siratja; senkit sem kíván segíteni és bárkit hajlandó segíteni; mindent egyformán, érzés nélkül és végtelenül szeret”. Vagyis eljut „a hőfoknélküli, tökéletes egykedvűségig”.

Ez volna tehát a cél, melyet Weöres Sándor élénk tűz, ez az eszmény, melyet szemünk elébe függeszt, ez az alapgondolat, melyet „A teljesség felé” gnómái és aforizmái bizonyos filozófikus halandzsába burkolva s a keleti misztika közismert modorában kifejtteni igyekezzenek.

Ez újnak éppen nem nevezhető, nyilvánvaló keleti hatásokat mutató, s ráadásul Hamvas Béla szellemi keresztapaságára valló állásfoglalásnak, minden szubjektív excentricitása ellenére is, vannak reális gyökerei. („Hamvas Bélának, mesteremnek köszönöm — olvassuk „A teljesség felé” ajánlásában —, hogy megíhattam ezt a könyvet: ő teremtett bennem harmóniát.”) Gyökerei vannak egyrészt a korban, másrészt a költő sajátos alkotásában.

A könyv egyik aforizmájának „A jelenkorról” a címe. Sorra leszámol pénzzel, vagyonnal, érvényesüléssel. „Ráadásul — folytatja, s visszagondolva a közelmúlra, igazán nem ok nélkül, — a mai ember a legkődösebb közösségi elvekből rakásra gyűjti magára a képtelen kincseket. A rögeszmék és indulatok zűrzavarában emberevő bálvány lett a közösség, nemzet, faj, nép, otthon, közbiztonság, kötelesség, . határaink megvédeése, életszínvonalunk emelése, kultúránk terjesztése. Ha körülnézel: tilalom, kényszer, jelszó, zsidvásár, mákony, maszlag, propaganda, haszonlesés, törtetés, rémület, bizonytalanság”. Az emberiség — mondja egy következő „Jóslás a trágyaözönről”, — „ganajimádóvá törpült”; „évszázadokig nem lesz egyéb, mint fojtogató bűz, mocskosban evickelés, háborúzás durrogó, rotyogó, trágyaszagú fegyverekkel a régi fényes fegyverek helyett, míg a ganajkor embere ki nem pusztul. Aki az egész földgolyóból pócegödöröt csinált, most belefullad.” Ne vessük itt közbe a kérdést, vajjon „a régi, fényes fegyverek” valóban oly fényesek voltak-e, mint az illetén mutat idealizáló, s jelent mindenképen alábecsülő romantika véli. s vajjon erkölcsileg — mert itt elsősorban erkölcsről van szó —, mennyiben „szebbek” a hajdani zsoldoshadak dülásai, az antik hadjáratok alapos népirtó munkái a gépkorszak „kifinomultabb” technikájú pusztításainál; — ne vessük föl azt a lélektani, s már-már pszichopatológiai érdekű kérdést sem: vajjon mi vezet Weöres Sándort újabban s egyre fokozódóbban a „ganaj”, „trágya”, „mocskos” és sáros-véres erőtikus ábrándok képei és képzelgései felé (vagy ez is az „existenciális líra” jellemző vonása volna? — mert ha az, elég szálnalmas és bizony sokszor már-már egy dült fantáziájú kamasz trágárságaira emlékeztet, bármily nagyképű mezét ölti is magára a létundornak, mítosznak vagy bölcseségnek —, s bármily távol áll is tőlünk mindenfajta kényesség és prudéria, lévén itt egyszerűen ízléshibbanással dolgunk); — mondom, mellőzzük e kérdéseket s nézzünk szembe ezzel a lényegesebbel: mitévő legyen hát e nagy kedvteléssel festett trágyavilágban az, akinek mégis némileg emelkedettebb becsvágai vannak a „ganajimádatnál”? Íme, a válasz: „Mit lehet tenni a trágyaözön ellen? orrunkat befogni; semmi egyebet. Mert aki valamelyik ganajtornyot le akarja bontani, csak egyik helyről a másikra hordja és köz-

ben maga is szaporítja a rondaságot. A trágyaözön magától fog lefolyni, lassan, míg a trágyakorszak embere az utolsóig bele nem fullad”.

Nos: bizonyára semmi kedvünk e tanács megfogadásához, tekintettel már csak arra is, hogy e hivatott prófécia szerint orruk befogása egyáltalán nem véd meg a szemétfelfúlástól. Weöres Sándor mindenesetre biztosította magát az ilyenfajta veszedelmek ellen —, (alighanem annál a biztosító társaságnál, mely Hamvas Béla cégjegyzése mellett s „A teljesség felé” leckéje szerint jegyet ad szorgos tanítványoknak egy földön- és kultúrán kívüli társasutazásra, midőn is személyiségünk poggyászát elhajítva, kievezünk a létből a létezésbe) —; ő ezt az egész cirkuszt „páholyból szemléli”, az egyedüli üdvözítő bölcsesség, a teljes tétlenség birtokában. Utitársai azok, akiknek „minden érzésük, gondolatuk, szándékuk tiszta, minden jó nekik úgy, ahogy éppen kínálkozik; ha veszteniük kell, vagyontárgyat, egészséget, családtagot, életet: abba is nehézség nélkül belenyugosznak”. Veszteni s nem áldozni: a különbség lényeges; az áldozat tett, a vesztes passzivitás. A „változatlan” szívébe ülve így tehetjük végül is magunkévá ezt a magvas filozófiát, melyet a népi bölcsesség szólása ugyan sokkal kevesebb fáradtsággal, de sokkal plasztikusabban fejez ki, mondván: „Ahogy esik, úgy puffan”.

E hindu, taoista s egyéb életbölcséselekből, s jó-rossz misztikákból egybe-szőtt „teljes tudást” úgy is fölfoghatnók, mint egy mindenáron eredeti egyéniség saját használatára szabott kátéját, vagy éppen időtöltését — s akkor sok szót igazán nem volna érdemes reá vesztegetnünk: — ha ez az egyéniség nem költő volna, s nem oly jelentős, vitathatatlanul ragyogó tehetségű költő, mint Weöres Sándor; ha tehát ez okossággal kevert áfiumnak, e szofisztikus filozófiának nem volnának esztétikai következései. De vannak, mégpedig nagyon fontosak. S itt vetődik föl a második probléma: e „teljesség”-mítosz gyökerei a költő sajátos alkatában.

Weöres Sándor — aki irodalmunk újabb útját figyelemmel kísérte, nagyon jól tudja —, nemzedékének legkészebb, legfélelmetesebben „mester” tagjaként kezdte pályáját, oly vakmerően biztos formakészség, oly elbűvölő ügyesség s oly fölülményes okosság birtokában, amilyenre nem sok példa akad az irodalom történetében (tán a fiatal Rimbaud veszedelmes mindenttudásához hasonlíthatnók). Ám az is köztudomású, milyen súlyos teher lehet az illetén tökéletesség, s minden problémán túllevés egy fiatal költőnél. (Ismét Rimbaud lehetne rá a példa.) E már-már mágikus tudásnak kísérője, „atra cura”-ja a sterilitás kísértete; a valóság, melybe belészületett s mely tárgyál adatott — és amelyet egyforma bravúrral tud megszólaltatni s visszaadni bármely hangnemben — (Rimbaud az Hugo-éban épűgy, mint a Lamartine-éban, Verlaine-éban, Banville-éban; Weöres Sándor a Babitséban, épűgy mint a Tóth Árpádéban, Kosztolányiéban, vagy akár a tetszés szerinti klasszikus vagy folklór-variációkban) — e valóság, mert a költő nem szerves küzdelemben hódítja meg magának és nem organikusan éli át, fokozatosan elveszíti költői értékét az ő számára; mindent közhelynek érez s mint közhelyet, mindent megvet és elvet magától; s kompenzációként behajszolja magát az absztrakcióba: a valóságot nem a maga mi-voltában, hanem bonyolult áttételekben, tükröződésekben véli csak magához és a költészethez méltónak. Mindez nem egyedülálló jelenség: jellemző az egész modern lírára, mindarra, ami Baudelaire után következett; jellemző elsőnek s legpregnansabban talán Mallarméra, meg Rimbaudra, amannak „érthetetlen” hermetizmusára, emennek a valót hiper-áttételező „Illuminations”-jaira. (Ne feledjük el: itt is közrejátszottak keleties ihletések, elsősorban Rimbaudnál, s mindazoknál, akik a „szintétikus” vagy „érzékeletti érzéklés” tényét hangoztatták s abból igyekeztek új, „instrumentális” poétikát levonni, — mint legszélsősége-sebb és legnaturalistább-tudományosabb formában René Ghil. Baudelaire „Correspondence”-aiból egész iskola nőtt; s bizonyára nem meglepő ezek után az a hihetőleg véletlen, de annál jellemzőbb találkozás, melyet a Rimbaud-i „Magán-

hangzók" és Weöres Sándor „Az érzékfeletti érzéklés" című írásának végsorai közöt észlelhetünk: „A lelki színes-érzéklés tulajdonképpen akárkinél megvan, csak nem mindenki ügyel rá és nem mindenki fejleszti magában. A fellobbanó haragot az ember vörösnek érzi, a tehetetlen dühöt méregzöldnek és élénk citromsárgának, az ábrándozást lilának és rózsaszínnek, a széles jókedvet pirosnak, a csendes derűt fém-fényűnek, az unatkozást fakoszürkének, a bánatot sötétkének, a reménytelenséget feketének".)

A költő azonban nemcsak a valóságot veszti el, hanem, és következésképp a költészet formális, „faber" jellegébe — és szükségszerűen ilyen jellegébe — vetett hitét is, s ezzel együtt a hitet, hogy a műalkotás az élményben meglátott szépségnek adekvát kifejezése lehet. S így egyenesen bele kell tévednie a művészet elmisztifikálásának szintén nem újkeletű herezisébe. „Ahogy Isten nem függ attól, hogy hisznek-e benne — írja —, épúgy a tudományt és művészetet sem érinti, hogy törődnek-e vele. A tudomány és művészet hazája nem a lét, az esse, hanem a lehetőség, a posse, s ha a létben megnyilvánul, attól a lét lesz gazdagabb; a tudomány és művészet részéről végtelen alázat, hogy a létben magát megnyilatkozni engedi, hiszen minden alakotöltése fogyatékos." Ismét nem foglalkozva tudomány, azaz „tudás" és művészet e jellemző együtt s egyértékűként emlegetésével (ami már magában is eléggé rávall e művészet-fölfogás téves voltára), — úgy látszik, ez idézet szerint Weöres Sándor a művészetnek valami szellemi különletet tulajdonít: a művészet „in sich" létezik, tökéletesen függetlenül attól, hogy az ember létrehoz-e művészi alkotást, avagy nem; amit pedig létrehoz, az mind csak tökéletlen és fogyatékos tükrözése lehet ennek a mítikus-misztikus istenségnek. Ez az elv azonban nem egyéb, mint a művészi élmény összetévesztése a művészettel s az élménynek az alkotás helyébe csúsztatása. Újnak szintén nem új, sőt inkább elavult, — épúgy jellemzi a líra Baudelaire utáni történetét, mint a valóságnak főtebb említett alábecsülése. Ezek az eszmék sorra föllelhetők Bergson, Henri Brémond s Valéry esztétikájában is, meg bizonyos szürrealista elméletekben is. Mindegyikben több-kevesebb határozottsággal észlelhető a művészet tevékenység- és alkotásjellegének elmosása s a művészi, esztétikai, meg a vallási-misztikus élménynek az összekeverése; s ugyanígy észlelhető bennük az ember föllázadása természetes emberi mivolta ellen s törekvése a megistenülésre, abszolúttá válásra, — s észlelhető a lázadás a művészet emberi mivolta ellen, egyáltalán a természet ellen: a szerkesztést, alkotást az élmény „abszolút" tisztaságába való illetéktelen és torzító beavatkozásnak érzik s végül belétorkollanak a „poésie immédiate" szürrealista ábrándjába. Ábrándba, mely egyrészt a művészet sajátos és természetes anyagának megtagadására vezet, másrészt az anyag természetétől idegen filozófiai-pszichológiai pótlékoknak a beiktatását eredményezi a művészet tevékenységi, alkotási, „faber" mozzanatai helyébe. Így lesz a költészet egyik nagy vágya a szimbolizmusban az, hogy a lehetőségig zenévé lényegüljön át; így lépnek elő kompozíciós elvekké különféle „másodlagos" elméletek, — s paradox módon éppen a közvetlenség illúziójával: — lélektani megfontolások, mint a szürrealizmusban, fizikai-tudományos megfigyelések, mint az instrumentalizmusban, „filozófiai" elképzelések, mint Weöres Sándornál.

S ezen a ponton szükségképpen fölvetődik a művészet és költészet közösségi, szociális jellegének kérdése.

Itt természetesen nem arról van szó, hogy a költő — mint a vulgáris fölfogások vélik — költészetét tendenciózusan valaminő eszme, világnézet, politikai vagy társadalmi törekvés szolgálatába állítsa — (amit megtehet ugyan, ha kedve vagy hajlama van hozzá, de mindig csak úgy, hogy általa a mű művészi, esztétikai értéke csorbát ne szenvedjen). A művészet szociális jellege nem a benne kifejezett „tartalomtól" függ elsősorban, hanem egyáltalán lényegéből, mivoltából folyik: abból az egyszerű tényből, hogy — kifejezés; abból, hogy olyan anyagból alkot, olyan anyaggal dolgozik (hanggal, színnel, szóval), amely

„közkinccs”; s ezt az anyagot olyan formákba rögzíti, amelyek közös emberi jellegüknél fogva mások számára is fölfoghatók. Az a művészet, amelyből ez az alapvető közösségi jelleg hiányzik, amely tehát nem „fölfogható”, végeredményben nem is egyéb, mint kuriózum, exotikum. Éppen ezért teljesen hamis és paradox nézet az, mely a művészet világnézeti progresszivitását az olyan mind szociálisan, mind esztétikailag heretikus törekvésekben véli fölfedezni, amilyenek akár a szürrealizmus, akár a kubizmus, — egyáltalán bármiféle olyan „izmus”, amely a természetes és természetes mivoltában, de csakis így „közösségi” valóságot bárminő, nem a valóság, az anyag természetéből eredő elmélet szerint akarja a művészetben „transzponálni”. (Ami viszont egyáltalán nem jelenti azt, hogy minden nem konzervatív, nem fotografikus művészet „entartete Kunst” volna, mint bizonyos politikai irányok brutális és ostoba álrealizmusa hirdette.) Az ilyen szélsőségesen transzponáló szándékok többé-kevésbé mind az organikus valóság-élmény hiányából, a tárgyul adott valóság iránti mély bizalmatlanságból fakadnak s a primer élmények hiányaért másodlagos és a realitással vajmi kevés kapcsolatban lévő, „véletlen” kultúrélményekkel igyekszenek kárpótolni magukat — (nem is annyira kultúrélményekkel, mint inkább „antikultúrélményekkel”, különféle hiperkulturált, légszomjas „neoprimitivizmusokkal”, melyeket aztán tudományosan-lélektanilag próbálnak igazolni, mint a néger művészet divatját például, vagy az egyéb exotizmusokat, köztük nem utolsósorban azt, amelyiknek Weöres Sándor is képviselője: a keleti, hindu-buddhista-taoista nosztalgiákat). A kora valóságában elidegenült művész emigrál korából; olyasféle műtetre vállalkozik, mintha egy beteg szervezetet nem reális erői fölfrissítésével akarna meggyógyítani, hanem azzal, hogy emberszíve helyébe egyszerűen elefánt- vagy békaszívét ültetne. S bármilyen brutálisnak hat is ez a hasonlat: saját kultúránk — (lehet, hogy beteg kultúránk) — szempontjából e keleti-exotikus „bölcse-ségeknek” semmivel sincs több vitális értékük, mint az emberi organizmusban — egy békaszívnek.

Mert ne feledjük el: ha gyógyítani akarunk — s Weöres Sándor gyógyításul ajánlja „A teljesség felé”-t —, a beteg szervezetet kell gyógyítanunk, s vajmi furcsa orvoslás lenne levágnunk a fejét s egy buddhabálvány merev koponyáját ragasztanunk a helyébe. E buddhista kultúrát egy sajátos kultúrkör termelte ki s azon a kultúrkörön belül megvan a maga vitális ereje és hivatása; de hogy egy lényegesen más kultúrszférában hatni tudna, mégpedig egészségesen hatni, az nemcsak hogy erősen kétes, hanem egyenesen képtelenség. „A kultúra — írja Weöres Sándor — sztaikus, nyugodt, nem intézményesíthető; az izgó-mozgó mai ember mennél többet ugrál körülötte, annál jobban szétlaposza.” Hogy a kultúra mai propagálásában sok a kultúraellenes vonás, azt nyilván mindenki tudja és látja (bár aligha az a segítés módja, hogy egyszerűen le-teszünk a kultúra propagálásáról); nem is ezzel a megállapítással kell vitába szállnunk, hanem azzal, amelyre ez csak replika: tudniillik a kultúra „sztaikus” természetéről mondottal. Mert igaz ugyan, hogy van „sztaikus” jellegű kultúra is, — éppen a keleti kultúrák ilyenek; — a nyugati azonban egyáltalán nem az. A nyugati, az európai kultúra jellemzője éppen a tevékenység, a „faber” jelleg, a Weöres Sándortól gúnyosan emlegetett „izgás-mozgás”; s hogy miért ez a jellemzője, annak rendkívül mély és bonyolult okai vannak. Okok, melyek talán egyáltalán a fehér fajta keletkezéséig nyúlnak vissza, — mint Otto Muck fejtegetéseiből gyanítható, — s melyek földrészünk földrajzi tagoltságából is levezethetők, — mint Teleki Pál tette; okok, melyek benne gyökereznek vallási rendszereink döntő másféléségében (mert a Buddha-Jézus analógiákban ma már csak a vulgáris vallástörténet ábrándos ostobái hisznek); okok, melyeknek még csak nagyon vázlatos felsorolása is messze túlhaladja ezúttal lehetőségeinket és terünket. Helyettük legyen elég Lukács György egy megjegyzésére utalnunk. „A polgári irodalomban — írja — eddig a keleti tematikának szükségképen exotikus-excentrikus jellege volt. A hindu vagy kínai filozófia belevitele a hanyatló

burzsoázia ideológiájába ezt az exotikumot csak növelhette. Most ellenben, hogy kortársai vagyunk a kínai, az indiai stb. nép heroikus felszabadító harcainak, mindezek a fejlődésvonalak konkrétan és így költőileg ábrázolhatóan az emberi felszabadulás történetének közös folyamába torkollnak". Figyelmen kívül hagyva most azt az egész képet, Lukács Györgynek azt az egész rendszerét, melyből az idézetet kiszakítottuk — (rendszer, melynek egyes pontjairól föltétlenül lehetne és hasznos volna vitákat folytatni) —, maradjunk e megjegyzés kétségtelen igazságánál: mindaz, ami számunkra a keleti kultúrákban exotikum volt, nyomban bizonyos aktualitást kap, és *csakis akkor* kap aktualitást, ha oly vonás jelenik meg bennük, mely köztünk és köztünk megteremti a — társadalmi-eszmei jellegű — *közösséget*: legyen az akár a szabadság nyugati eszméje, akár a keresztény missziós eszme, — amikor tehát e közösségi jellegben éppen az exotikus vonások semmisülnek meg, vagyis azok a vonások, amelyek a kétféle kultúr-szféra lényeges másságát kiemelik.

* * *

A költőnek általában javára válik, ha filozófiai „képzettsége” van; a költészet ellenben általában kárát látja, ha egy filozófia kifejezésének szolgálatába szegődik. Weöres Sándor három utolsó kötete (*Medúza, Elysium, A fogak tornáca*) valóságos illusztrációja ennek az igazságnak. Ha hitelt adhatunk a tulajdon vallomásának, úgy kell ezt a lírát fölfognunk, mint „exisztenciálisat”, a szónak egy speciális értelmében: mint a léttel szemben a létezés költészetét, mint a személyiségálati énekét. Nos: e személyiségálati világ, e létezés sajátos metamorfózisainak kifejezésére a költőnek többé-kevésbé új nyelvet is kell teremtenie, a „lét” nyelve helyett a „létezését”, a nevén nevezett jelenlét nyelve helyett a távollétét, az „absence”-ét. S e téren Weöres Sándor valóban oly magasra — vagy mélyre — jut, ahol „előtte magyar szó nem járt még”, s ahová a modern lírában rajta kívül csak kevesen hatoltak föl, oly kivételesek például, mint Supervielle, Reverdy vagy Éluard. Az ilyen sorok: „Lentről látogatjuk önmagunkat, csonttalan kísértetek”, vagy „Ha figyelheted halottaidat, — s a meg nem születetteket és nemlétezőket: — hosszú, fekvő árnyékon, mely mint a lóca, — ülnek és sírnak”, vagy: „Elmentem messzire és itt vagyok, — magamból nem térhetek vissza soha”, vagy „A reménytelenség könyve” egyes részletei („Éjjel, ha lovak lépése dobban, — a sehonnan semerre patái ezek”), — époly megkapóak, mint amilyen pusztán csak kuriózusan érdekesek s már-már egy színes kultúrfilm exotikumával hatnak álmitikus fantáziái, vagy filozófiai halandzsái (*Hajnal a holdban, A teremtés, Első emberpár*). S megbosszulja magát a művön az elmélet: a forma hiányáért nem kárpótolhat semmi, s a vers nem egyszer egy vers sebtében lejegyzett nyersanyagaként áll előttünk, zsúfoltságában szétmosódva, szerkesztetlenségében hatástalanul, mint a „XX. századi freskó” esetében, ahol a monumentálisra törekvő látomás mintegy önnön túltömöttségében pukkan széjjel, — nem is beszélve arról, mily laposan-idegenül és mily esetlenül lomposan lóg ki a nyers képből a belémontírozott filozófia.

Természetesen nem kívánunk holmi együgyűen gyermeteg világosságot, naiv közérthetőséget a költőtől. Föltétlenül el tudjuk fogadni teljes értékű nagy költészetének az olyan „belső látomásokat”, amilyen például az „Atlantisz” első darabja, — Éluard legszebb versei mellé állíthatnók! — s el az olyan Rimbaud „Illuminations”-jainak technikájára emlékeztető verseket is, amilyen a „Békeoltár”, — példaként idézhetjük ez „absztrakt” lírára egyik részletét, a tán legrimbaudibb képantáziáját:

*Száz égő rózsátó a kert,
óvja, becézi hajladozva száz leány,
sakkta-bla-rendben tündököl
a lenge bábsereg: egy-rózsa, egy-leány.*

*Százegyedik a messi hölgy:
magas erkélyen, tág kékben fehér bodor,
fénylő márványszegélyen át
földig lógatja hullámozó sötét haját.*

*S egy rozsdás ördög itt lakik,
rózsa kelyhében, lány fülében bujdokol,
komoly, zord, mint a vén tanár.
A kert széthull, de ő itt egyre körbejár.*

Hasonlóan nem kívánjuk, hogy a vers mondatai oly világosan egyszerűek legyenek, mint holmi közlő próza — (sajnos, Weöres Sándor „filozófiai” versei sokszor valóban nem többek közlő prózánál, mintha a gondolatra bízna mindazt, amit formának, nyelvnek, egyszóval a művészetnek kellene elmondania, — s maga a gondolat is sokszor mily lapos!) —, de a versmondatok bonyolultsága még nem jelent költői koncentrátságot, s a mesterként bonyolítás nem hogy nem kompozíció, hanem már-már iskolapéldája lehetne a „kontrakompozíciónak”, a zűr-zavarnak (mint az „Anadyoméné” esetében). S a lazaság is nem egyszer azt a kínos benyomást kelti az olvasóban, hogy — rossz fordítással áll szemben, nem pedig eredeti művel (például az egyébként is kényszeredett „A sorsangyalok”-ban).

Mindezekben mintha egy, a lírára rászabadított illetéktelen elmélet dúlásainak volnánk szemtanúi. S annál szomorúbb szemtanúi, mennél ragyogóbb értékek esnek e dúlás áldozatául. És csak sajnálni tudjuk, hogy a költő, aki egyetlen ragyogó szonettben (*Naplójegyzet*) tömören és mozdíthatatlanul rögzíti minden pesszimizmusát, idejét arra fecserli, hogy e pesszimizmus filozófikus jegyzeteiből nem egyszer halandzszerű ciklusokat vet papírra; csak sajnálni tudjuk, hogy a vers „verstelenségének” babonáját vallva, — azt a babonát, mely a rossz költők mindenkor menedéke —, ő, a kitűnő, a nagy költő is elfelejti, hogy a verset „meg kell csinálni” ahhoz, hogy vers, hogy mű, hogy művészet legyen, — megcsinálni, megalkotni, úgy, ahogyan ő alkotta meg, új líránk tündöklően nagy műveként például a „Téli reggel”-t, vagy, más tónusban, a „Négy kis rajz”-ot, melynek harmadik darabját ismét idéznünk kell, mint példát reá, mily teljességet tud megvalósítani a költő az egyszerűben, mily mélységet a köznapiban, mihelyt levetkezi nagyképű bölcselete palástját:

Uzsonna után hátradülünk a fényben —

*Tea, tej, kalács
vándorol testünkben a sötétben.
Tea, tej, kalács homályos érzései
vándorolnak az örök fénytelenben.*

*Néhány halk szó röppen.
Duzzadt piros csönd.*

*Tea, tej, kalács vitorlái közt
hátradúlva utazunk.*

*Az uzsonna homályos érzéseiből
sűrűdik testünk mélyén az alkony.*

S említsük meg még egy ismét más tónus remekéeként a „Széltornya” című verset, játékossága fölött a kozmikusságot, — a minden csinált mítoszának minden akart kozmikusságánál igazabbat és hitelesebbet; említsük meg a „Háborús jegyzetek”-et, a „Medúza” kötet remekait (*Nem nyúlsz le értem, Naplójegyzet, Shakespeare és Velazquez szelleméhez, Emlékezés a gyermekkori tájra, A pesti ismeretlennek címűeket, a Dalok Na Conxy Pan-ból ciklus tüneményes négy-sorosait, melyekhez csak József Attila medáliái állíthatók, Az éjszaka csodái-t,*

s a „Rongyszőnyeg” néhány darabját); említsük meg Weöres Sándor sugárzó, levegős, fényes plein-air képeit, s néhány remekbekészült dalát, s idézzük ez „igénytelenül” is legigényesebb kis remekek közül az „egy másik világ” goetheien tiszta és mély két strófáját:

*Egy másik világ küldött engem,
hogy milyen volt, már nem tudom,
de tört sejtése visszaénylik
színek nélküli látýolon.*

*S ahogy a föld sok látomásán
régí hazám nyit néha iést:
onnan túlról majd visszasejtem
az örömet s a szenvedést.*

Itt, a „megkomponált” versekben, — ahol legyőzi önnön hajlamát az elernyedésre — (s nem igyekszik ezt az ernyedtséget „filozófiailag” igazolni) — Weöres Sándor nemcsak érdekes kísérletező, nemcsak sajátosan eredeti színtöltja a modern magyar lírának, hanem nagy, igazi, tiszta és erős költő is. Ezek a versek: nagy és nemes művészet. A többi? „A valóságban túlnak — reménytelen ostroma mindez.” Lehet benne egyéni hősiesség; de az egyéni hősiesség még nem esztétikai érték. S bizonyára becsületesebb hősiesség költő számára vállalni anyagát s anyagából alkotni remeket, mint emigrálni egy magaszótte világ talán nem is mindig jóhiszemű s talán nem is minden blöfföléstől mentes abrakadabrái közé.

Rónay György

KÖNYVEK

A REGÉNY ÉS AZ ÉLET. Rónay György tanulmánya. — (Káldor-kiadás.)

Az újabb időkben egész sereg irodalomnépszerűsítő kísérlet jelentkezett irodalmunkban, különféle irodalmi „bevezetések”, nép- és korszerű irodalomtörténetek, jelenkori irodalomismertetések, tartalmi összefoglalások és idézetgyűjtemények, átdolgozások formájában, részint őszinte irodalompedagógiai becsvágytól, részint üzleti érdektől életrehívottan. Csaknem valamennyi kudarcot vallott. Vagy már az alapötlet is elhibázott és művészetlen volt — például Vörösmarty époszainak „prózaíásítása”, „regésítése” esetében —, vagy a megoldás, a kidolgozás volt gyarló, — például regények puszta tartalomelmondásának sivárságában. De nem is könnyű „irodalmat népszerűsíteni”, úgy, hogy e népszerűsítés hasznos is, igényes is legyen, és az irodalom, a művészet se vallja kárát.

Rónay György most körülbelül meg-

találta a sikeres megoldás egyik módját: kísérlete pedagógiai és irodalmi szempontból egyaránt sikerült. Végre egy író, aki már elveiben, könyvének programjában is tisztán és józanul látja feladatát, s helyesen értelmezi az irodalomnépszerűsítés lényegét, módszereit és lehetőségeit! Rónay művét bevezetésnek szánja a magyar regényirodalomba. Anyaga: a magyar regény százévi termése, a „klasszikusoktól” a „Nyugat” második nemzedékéig, a ma élők határvonaláig. Szempontja: az irodalom és az élet, a regény és a történelmi és társadalmi valóság összefüggéseinek fölfedése. Módszere: a regények „tartalmának”, meséjének, cselekményének ismertetését ügyesen köríti irodalomelméleti megvilágítással, esztétikai és szociológiai szempontokkal, sőt kritikával is, helyenként idézetekkel a műből és a hasznavehető kritikai irodalomból. Műve így az intelligens tartalomelmondás, az az eszményi szövegmagyarázat és az

olvasás művészetébe való, szempontokat nyújtó bevezetés harmonikus együttesévé válik, s egyúttal a magyar lélek és társadalom történeti alakulásának keresztmetszetévé is, az irodalom vetületébe. A regények pusztá ismertetésén kívül a háttér is megrajzolja irodalmunkhoz. Ez a háttér — a ma uralkodó szociológiai irodalom-szemlélet szerint — döntően alakította a regény fejlődését. Rónay a gyökeréig nyúl le, ahol a történelmi és társadalmi pillanat nemcsak illusztrálja és magyarázza, hanem részben meg is szabja — az egyének változatain keresztül, az írói egyéniség hozzáadásával — az irodalom skáláját és lehetőségeit. A kötetbe fölvetett 32 író 53 regényének mozaikjából — ahogyan a témát, az alakokat, problémákat fölfejt — minden történelmi vagy szociológiai tanulmánynál világosabban, szuggesztívebben alakul ki a magyar lélek — és kicsinyben a magyar társadalom — százados fejlődésének összefüggő képe.

Rónay fejlődésvázlata dióhéjban az, hogy a magyar regény Fáy és Jósika jelezte előkora után a reális reformokért küzdő társadalmi helyzetnek megfelelően Eötvösben és Keményben megvolt az egészséges és nagyszabású kezdeményezés a Rónaytól pártfogolt magyar realizmus megteremtésére. E kezdet után következett — a szabadságharc utáni „zord évek árnyékában” és a századvég szétzüllő társadalmi és irodalmi életével párhuzamosan — a múlt század második felének kísérletezése illuzionista romantikával, naturalizmussal, anekdotikus regényformával, tézis- és riportregénnyel. Végül a XX. század a realizmus és az irodalom és társadalom szerves egységének jegyében megteremtette a magyar regény virágkorát. Rónay tehát nagy vonalakban úgy látja, hogy regényirodalmunk újabb fejlődése lényegében visszakanyarodás a nemzeti klasszicizmus esztétikai és szociális elveinek irányában. Ez a váz persze kissé sematikus és tételes — főleg azért, mert a visszakanyarodás csak újabb regényírásunk egyik ágára áll, a többi ág továbbra is megmaradt kísérletezőnek —, de nagy-

jában elfogadható. Részleteivel vitába szállni legfeljebb aprólékos bírálat keretében volna érdemes.

Az az anyag, amelyen Rónay ezt az alakulást bemutatja, nem teljes, de ezt ő maga is tudja. Nemcsak olyan nagy regények hiányoznak belőle, mint a „Halálfiái”, hanem kimaradnak Lackó-, Móra-, Surányi-, Oláh Gábor-féle írók is. Cserébe viszont egyik-másik írónktól 2—3 regényt is ismertet, s egész sereg kevésbé ismert, de jellemző regény átható elemzését is kapjuk (Asbóth János, Toldy István,, Iványi Ödön, Lovik Károly, Török Gyula, Cholnoky László, valamint Reviczky Gyula, Juhász Gyula és Füst Milán egy-egy regénye). Nagyobb kár az, hogy a regények sorozatát kissé meszterkéltlen lezárja Kassákkal. Így a „virágkorból” csak az első szakaszt öleli föl, s kiszorul Tamási, Márai, Zilahy stb.; viszont az élők közül már benne van Kassák, Tersánszky, Füst Milán. Az újabb írók hiányát nem szerkesztési szempontból fájlatjuk, hanem azért, mert róluk is érdekelt volna Rónay ismertetése. A könyv a regényeket szigorúan megjelenésük időbeli sorrendjében sorakoztatja föl. Ez részben természetes, mert ha nem összefüggő regénytörténetet akar adni, az egyes műveket valahogyan el kell rendeznie; de más szempontból kevésbé szuggesztív ez a beosztás, mert a merev időrend merőben különmemű műveket sorol egymás mellé, s így a regények természetes csoportosulása nem érvényesül, s főleg az egyes korszakok elé írt bevezetések gyengülnek meg a vegyes dokumentációval.

Az olvasónak általában az a benyomása, hogy a kötet messze túlmutat az irodalomnépszerűsítés feladatán. Egyik-másik regénynél (pld. „Az a hatalmas harmadik”-nál) az elméleti anyag, a „körítés” szinte elnyomja magát a művet. A szerző nyugodtan megírhatta volna a vaskos kötetben a magyar regény és szépprózai stílus szétesztendő összefüggő fejlődéstörténetét is, — és halálos kár is lenne, ha nem írta meg, irodalomtörténetírásunk felfrissítése, a művelt olvasók és az iskola együttes javára. Ki-

tűnő részlet-észrevételek, találó megfogalmazások vannak benne ehhez a megírandó magyar irodalom- és stílustörténethez (pld. az anekdótikus regényszerkesztés és stílus, a passzív rezisztencia újszerű értelmezése stb.). Amellett Rónay műve a legmaibb irodalomszemlélet szellemében fogant. Nemcsak alapvető szempontjában — az irodalmi és társadalmi fejlődés szerves összefüggéseinek szemmel tartásában —, hanem részletmegállapításokban is (pld. a realizmus és naturalizmus mai értelmezése stb.). Ami mai irodalomelméleti írásainkban nagy szó: műve megtámadhatatlan a legkorszerűbb társadalom- és irodalomszemlélet síkjáról is, mégis anélkül, hogy divalos túlzásokba esnék. Szemléletének meggyőző volta éppen abban rejlik, hogy az ő elemzéseiben ez a szemlélet — bár minden részletben makacs következetességgel alkalmazza, a mai politikai felfogásnak megfelelő elvi és világnézeti következményekkel együtt — elveszti vaskalapos merevségét és droktinér rigolyásságát: könnyedé, létszerűvé, hihetővé, — szinte költőivá válik. De Rónay meg is tölti a szellem, lélek és költészet lehelletével. A szociológiai elveket össze tudja egyeztetni a művészi szempontokkal, a szociológiai mérlegelés kedvéért nem mond le az esztétikai igényről. Sőt: minél közelebb kerülünk elemzéseiben a jelenhez, annál határozottabb, annál támadóbb a kritikája, amelynek elvi alapját a realizmus feltétlen tisztelete és igénye adja meg, Gyulai, Kemény, Arany nyomában. Ez a ragaszkodás az egyedül üdvözítő realizmushoz csak a kötet bevezető tanulmányában téveszt meg bennünket Rónay tollából, aki maga is kísérletező regényíró, az elemzések során azonban elég hajlékonyan és szélesen ölelőnek bizonyul ahhoz, hogy megóvja a veszélyes egyoldalúságtól. Szemléletének újsága — vagy mondjuk inkább: eredetisége és bátorsága — abban mutatkozik meg, hogy ezt az irodalomszemléletet zökkenésmentesen, meggyőzően össze tudja egyeztetni a keresztény világnézettel, vallással és erkölccsel. Ez nem egyszer befolyásolja kritikái

véleményének megalkotásában, s némileg igazságtalanná is teszi egyik-másik médiumával (pld. Gárdonyival és Karinthyval) szemben. Egyébként az örök irodalomrajongó legszebb vonása nyilatkozik meg benne is: egyforma szeretettel hajol — patetikus jelzők nélkül is — mindegyik regény fölé.

Rónay tanulmánystílusa nem a népszerűsítő, hanem az íróé és művészé: cizellált, intellektuális, bonyolult körmondatosságra hajló, tele műszavakkal. Ez bizonyos mértékben megnehezíti használatát a kimondottan iskolai gyakorlatban, viszont éppen ez avatja élvezetessé intelligens felnőttek és műélvezők számára, a népszerűsítő művek megszokottan lapos megfogalmazása helyett. Mindamellett kitűnő hasznát veheti a tanítás munkájában a tanár is, nemcsak ismeretanyagának és számtalan újszerű megállapításának felhasználásával, hanem a korszerű irodalomszemlélet szempontjainak és szellemének átplántálásában is.

Makay Gusztáv

A KATOLIKUS SZOCIÁLPOLITIKA
VÁLASZÚTON. — J. Dobretsberger
könyve. — (Graz, 1947.)

Josef Dobretsberger keresztény ember és közgazdász; mégpedig jó keresztény és jó közgazdász. Könyve valóban széleskörű igény kielégítését célozza, amennyiben objektíve akar szembenézni a katolikum és a jelen szociális problematikája között kétségtelenül ott feszülő tisztázatlanságokkal. A katolikus irodalomban talán éppen azért jelent bizonyos szempontból fordulópontot, mert ezt a szembenézést nemcsak a katolikum, hanem a közgazdaság és politika oldaláról is hasonló objektivitással akarja vállalni.

Gyakran kell önmagunkban is megküzdenünk azzal a veszéllyel, ami katolikus politikai mozgalmak erős megkötője szokott lenni: azzal a lényegi konzervativizmussal, amely még progresszivitásának is saját multja hasonló elemeiben keres indoklást, s amennyiben illet talál, hajlandó ehhez egészen konzervatív ízzel a jelenben

is ragaszkodni. A katolikus szociálpolitikai tájékozódásokra is jellemző ez a ragaszkodás a történetileg ma már túlhaladott és eredményeikben lemérhető katolikus politikai mozgalmak módszereihez és ideológiáihoz. Dobretsberger elemzéseinek éppen itt van egyik igen fontos értéke; szemlélete ugyanis teljesen történeti, azt a helyzetet, amelyben a mai katolicizmusnak konkrétan állást kell foglalnia, nem tekinti adott stabil ellentétek eredőjének, hanem egy olyan folyamat adott fázisának, amely egyrészt a katolikus ember és a világ viszonyának történeti változásából, másrészt a gazdasági és társadalmi viszonyok fejlődéséből tevődik össze. Ebben az összefüggésben természetesen megvan a maga helye és értékelése a katolikus múlt politikai megnyilvánulásainak, de egyben megvan a lehetőség a tárgylagos, tehát e jelenségeket egészükben és összefüggéseikben vizsgáló kritikának is.

Munkájának az a három fejezete, amely röviden áttekinti a katolikus ember és a világ viszonyának történeti alakulását, nagyon fontos módszertani elven indul. Dobretsberger ugyanis — gazdaságpolitikus létére — egészen magátólértetődően megállapítja azt az egyszerű tény, hogy a katolikus ember és a tisztán „evilági” világ között szükségképpen vannak ellentétek, mégpedig feloldhatatlanok: országunk „nem e világból való”. A katolikus hit és a katolikus küldetés szükségképpen nem evilági boldogító rendszert jelent. Ennek megfelelően a katolikus ember nyugodtan vállalhatja a történetileg adott kereteket élete és működése számára — abban az esetben, ha végső etikai elveivel nem ütköznek össze. Az igazi, tehát a túlvilág felé beállított katolicizmus ugyanis nem jelent evilági agnoszticizmust, legfeljebb az evilági célkitűzések egy nagyobb összefüggésben nyelik értelmüket és ennnyiben erősebbek más hasonló célkitűzéseknél.

Az elmúlt évtizedekben főleg a nyugateurópai államokban virágzó katolikus politikai élet bírálatainak elvi

szempontja is ebben a kettősségben rejlik: a katolikum belső tartalmának állandó szem előtt tartása és az igazolható fejlődési tendenciák, történelmi folyamatok felismerése. Dobretsberger idevonatkozó bírálatai egészen odáig hatolnak anyagukban, hogy az egyes keresztényszocialista mozgalmak nagyjából azonos etikai elvekből kiinduló, de azután az egyes esetekben merőben ellenkező eredményeket mutató ágai mögött híven feltárja egyben azt a társadalmi osztályt is, amely az illető államban és abban az időben a katolikus eszmék és katolikus érdekek hordozója volt és amely az illető fejlődés illetően alakulására hatott is. Ennek az elemzésnek eredményeként világossá válik — immár egészen exakt történeti fejtegetésekben — az az igazság, hogy a katolikus szociálpolitika ott és annyiban politizált sikeresen, másrészt annyiban volt igazán katolikus, a szó évezredes perspektíváiban, amennyiben a haladó eszméket és gazdasági törekvéseket vállalta, mind a termelési formák, mind az ezek alakulását kísérő osztályproblémák terén.

Csak itt érkezik el a könyv addig a pontig, hogy a jelen helyzethez szólhasson hozzá. A történeti fejtegetések eredménye itt is megadja a további gondolkodás módszerét: a jelenben adott gazdasági és szociális kérdéseket pontosan meg kell vizsgálni speciális törvényszerűségeik, tehát a közgazdaság és a szociológia szempontjai szerint. Ennek a vizsgálatnak eredménye mérendő le a katolikus etika szerint, és ez a kettős pólus adhatja meg a katolikus politika irányát, persze csak nagy vonalaiban, mert politika sohasem lehet dogmatikus.

A jelen által felvetett korproblémát a következőkben látja: a múlt század liberalizmusa, mint társadalmi forma, a kapitalizmus, mint termelési mód, és általában az a nagyobb történeti egység, melyet a polgári életforma korának szoktak nevezni, bomlófélben van. A kapitalizmus sajátmaga belső törvényszerűségei segítségével bomlik fel. Ez a folyamat előttünk és rajtunk

játszódik le, törvényeit Marx helyesen látta meg. A katolikus szociálpolitika nem gondolhat tehát arra, hogyan lehetne ezt a folyamatot megállítani, hanem az a feladata, hogy a kibontakozófélben levő új gazdasági és társadalmi formákat vegye vizsgálat alá etikai szempontból is. A katolikus politikus nem rombol addig, míg nem látja tisztán, mit tud a régi helyébe állítani, és hogy ez az új jobb lesz-e mind gyakorlatilag, mind etikailag, mint a régi volt.

Az új közgazdasági rendszer lényegét, amelyet a liberális szabadgazdálkodással szemben „Planwirtschaft”-nak nevez, és amiben századunk véglegessé alakuló gazdálkodási rendszerét látja, több oldalról is aláveti ennek a kettős vizsgálatnak. A magántulajdon, az etatizmus, a jövedelem problémája és a munkaviszony kérdése jelenti azt a négy aspektust, amelyben állásfoglalása a „Planwirtschaft” gondolatát gazdaságilag és szociáletikailag indokolja. Romantikus elméletek helyett ebben a konkrét programban látja a kapitalizmus felszámolásának lehetőségét. Az állam, mely a termelés egyre fokozódó koncentrációja és a nagyüzemek ki-fejlődése óta átműgy is hivatott rendezője a felmerülő problémáknak, egyre inkább kezébe veszi a termelés irányítását, abba egyre inkább organizáló szervként olvasztva be a szakszervezeteket. Így a kapitalizmus lényeges jellemzői a fejlődés során egyre inkább kiküszöbölődnek, és a kívánt eredmény nagyobb emberi meg-rázkódtatások nélkül elérhető. A mai adott keretek között ennek a fejlődésnek egyetlen lehető mozgatója az állam, a kapitalizmus felszámolásának útja tehát szükségképpen vezet az etatizmuson át.

A katolikum feladata ebben a fejlődésben az, hogy az etatizálódás folyamatában az egyén szellemi függetlenségéért sikraszálljon és ragaszkodjék az egyéni élet „Staatsfreie Zone”-jához, márcsak azért is, mert az előljáróban kifejtett katolikus gondolat, a túl-világi perspektívában való gondolkodás csak egyéni lelki élmények ered-

ménye lehet. A mai katolikus politikai igény tehát itt, a szellemiek és a kultúra terén válik el a marxista ideológiák törekvéseitől. Itt valóban kiegyenlíthetetlen ellentétek vannak. Az ellentétek azonban, ha gazdasági ellentétek nincsenek, társadalmi és politikai súrlódásokat elvileg nem is okozhatnak.

A tárgyilagos hangú és komoly felkészültségű könyvet örömmel üdvö-zőlnénk magyar fordításban is. Értéke, eredményein túl, módszerében is igen nagy; az a típusa a haladó gondolkodásnak, amely az utópia határán belül, a mult jól lemerő tanulságaiból szervesen következő jelen feladatot állapítja meg, elkerülve így a túlméretezett végkövetkeztetéseknek az anyag exakt elemzésére való káros visszahatását. A katolikus gondolkodásnak pedig az az értékes és kívánatos típusa, amely a katolikum tartalmát nem téveszti össze a történeti helyzetben adott formákkal; olyan gondolkodás, amely formákhoz való ragaszkodása által nem juttatja veszélybe a tartalom megvalósulását.

Brusznay Árpád

KETTŐS ORVÉNY. *Vas István versei.* — (Franklin Társulat kiadása.)

Vas István verseskötete újabb versein kívül a korábbi kötetek válogatott darabjait is tartalmazza s így alkalmat ad a bírálónak, hogy röviden átpillantsa a költő egész pályáját és hogy fejlődését az új és a régi mű között mutatkozó különbségen mérje le.

Ma, amikor kezd megszokottá válni, hogy fiatal költők a mesterség legélesebbre fent harci szerszámaival állig felfegyverzett Minervákként pattannak elő és az a verselési készség, amely régebben hosszú és verejtékes munka eredménye volt, a Múzsák csarnokának kötelező belépőjegyévé, a költőnek-elismerés sine qua non-jává lett, talán megdöbbentően hangzik, ha kimondom, hogy Vas István, első kötetének, az „Őszi rombolás”-nak megjelenésekor — bár a könyvben már mutatkoztak a jelentékeny költő körvonalai — nem forgatta olyan köny-

nyedséggel ezeket a fegyvereket, mint fiatalabb társai. Bevallom, engem kissé lehangol, ha egy tizenhétéves költő úgy versel, mint Tóth Árpád. Mi várhat még arra az ifjúra a katonai pályán, aki nyomban az érettségi vizsga után táborszernaggyá léptetnek elő?

Vas István fejlődése egyenletesebb s ezért szerencsésebb volt. Útjában nem hátráltatták zökkenők, elakadások. A műfordítás iskolájában kiművelte költői nyelvének hajlékonyságát, megtanulta a bonyolult versmondattól művészi alkalmazását, rimleleménye pedig kifogyhatatlannak bizonyult már a második kötetben, a „Levél a Szabadságról” címűben is. A „Menekülő műzsá”-ban hangja mélyült, férfiasodott, gordonkaszerű bűgást kapott, az intellektus kezdett erősebb ihletőjévé válni az érzelemtől, témaköre jelentékenyen bővült. Tudatosan törekedett arra, hogy amit alkot, „nagy” költészet legyen. Olykor erejét meghaladó feladatokra vállalkozott s ennek a rovására írhatjuk, hogy akkoriban még nagy versek helyett gyakran csupán szép és hosszú versek születtek. Most, új verseinek tisztább és ritkultabb levegőjű, az olvasó képzeletét és felemelkedni-tudását erősebben próbára tevő magaslatairól tekintünk alá a megtett útra és így észrevehetünk olyan korábbi fogyatkozásokat is, amelyeket csak az összehasonlítás tesz láthatókká. Mintha fiatalkori kötetiben az érzelem sokszor legyűrné az értelmet és a szenvedélyt, jelentéktelenebb verseiben pedig az érzelmet hígabb halmazállapotú, bár még mindig egyéni hangú érzelmesség helyettesítené. Mondhatnánk, hogy a szabályos versszakokban hömpölygő szépség és mélabú egész kötetben keresztül kissé egyhangúvá válik, hogy túlmereven ragaszkodik a kötött formákhoz, hogy a műfordító birokra kel a költővel s egyes verssorok nem az egyedül lehetséges, hanem a relative legjobb megoldás gyanánt hatnak. Mellesleg szólva, nem véletlen, hogy azok a nagy költők, akiknek ereje inkább egyéni hangjukban, mint verskultúrájukban rejlik, óvakodnak a műfordítás vad-

hajtásokat nyesegető kertész ollójától. Talán Ady is ezért fordított hátat néhány kísérlet után ennek a műfajnak.

De a kissé hosszúra nyúlt bevezetés után ideje lényegében foglalkoznunk az újabb versekkel:

Első olvasásra is szemünkbe ötlük, hogy a költőre ma már époly erősen hatnak műveltségélményei, mint érzelmei és egyéni sorsa. Az intellektussal, mint hajtóerővel, ilyen fokon eddig csak Babits költészetében találkoztunk. Vas István, egyéni életével párhuzamosan, végigéli az egész emberi fajta életét, ahogyan a magzat is végigjártassa a faj fejlődését. A kötet bevezető ódájában a költő így szól az Ész-hez:

Téged nem sejtethett a kő, sem az amőba,
nélküled boldogult a tenyészet, amíg a
pliocén földön át nem pusztított a
fagy.

Katasztrófák után, természetvágta résen léptél be csöndesen. Vajúdva görcsözött a hold, a víz, a föld. Kétlábra állt merészen az ember, pusztuló ősszallatok között.

Borzad a korszak embertelenségétől, amelyben él és kultúránkat hanyatlásvégi kultúrának érzi:

Lassan mozdul már a jövő csodaállata — mit hoz?

Semmit sem ígérhet a lépte nekem.
Én nem ajándékért kelek át — ha kibírom — e piszkos,
vad, kultúra-alkonyi tengereken.

Még a balatoni est bíbor, lila, sárga pompájáról is a lét kultúravégi tarkasága jut az eszébe, szerelmesének testéről pedig az egyiptomi és etruszk hieroglifák:

Minden tagod valamit közvetít,
a homlokod, a hátad, fürtjeid,
betűi egy bonyolult ékirásnak.

A tudás szkeptikussá és pesszimizmává teszi az embert s főleg ebből vezethető le Vas István pesszimizmusa is, innen meríti legsötétebb színeit. Ez a metafizikai pesszimizmus, amely nem titkolja sem mások, sem önmaga előtt,

hogy az ösztön erősebb az észnél és az értelemnél, hogy a világ forgatója az akarát, hogy a tudat parányi fényes sziget, előretolt helyőrség az óriási mérgezett-levegőjű mocsár közepén, hogy a legnagyobb és legtisztább szellemek erőfeszítése hangyák morzsagörgetése mérhetetlenül hatalmas, sőtét erők ellenében, hogy a művészek, tudósok és felfedezők olyan utazók, akik robogó járműről ugranak le és életüket kockáztatják azért, hogy ne kelljen tíz lépést visszafelé menniük, hogy az ember valószínűleg kezdetleges automata, vagy bogár, amelyet megragad egy kéz és végighúz egy szőnyegen, melynek mintáit a kéz gazdája jól ismeri, de az áldozat számára felfoghatatlanok, néha egészen hatalmába keríti és ilyen sorok leírására kényszeríti:

Az önelemzés keskeny üregében
itt heverek sanyarú ágyamon.
Bűnök parázsán forgok a sötétben
s az alvilágról gyakran álmodom.

— — — — —
— — — — —
— — — — —

De oly hináros, rontó szövevény ez,
mely áltitkokat csillant álnokul,
ha egyik percben megdőbbsz a lényeg,
rá rögtön kertelő homály borul.

De műveltsége és tudása nem mindig nyilvánul meg ilyen elsődleges formában. Többnyire inkább a sorok között húzódik meg, a költemény értelmétüli mondanivalójának mélyrétegében. A ki nem mondott gondolat azonban ott lappang a felszín alatt és súlyosabbá teszi a verset, mint ahogyan a „Varázshegy” orvosprofesszor-festőjének képgyűjteményében Madame Chauchat dekoltázsának epidermisze a legfigyelemreméltóbb mű, mert a művész, ha nem is festhette meg, de odagondolta a bőr alá az erek hálózát s a zsír- és verejtékmirigyek bonyolult rendszerét.

Vas István bonyolult költő s nem száll le az olvasóhoz, hanem megköveteli, hogy az emelkedjék fel hozzá. Az az elszáradási folyamat, amely a harmadik évtizeden túl annyi költőt fenyeget, őt elkerülte; verseinek szerves

része a gondolati elem, ez ad jelentőséget mondanivalójának. Megvan a képessége, hogy a legsúlyosabb gondolatot is verseibe ötvözze s a könnyű és súlyos szerencsés társulásából olykor váratlanul újszerű hasonlatok születnek:

fehéren csillog teteje a fának,
mint agyunk csúcsain az öntudat...

Jelentékeny költők művében rendszerint van valami önéletrajzszerű. Ezt Vas Istvánnál is tapasztalhatjuk. Szerencsés költő, mert az élet apró eseményei is írni serkentik és a nagy realizmus hagyományai segítik. Valóságérzéke élénk és vérbő, ami ritka jelenség olyan költőnél, aki művét az érzeknek és a gondolatnak rendelte alá. Ismeri a meghajszoltak és kizsákmányoltak életét, — hosszú időt töltött közöttük. Hallgassuk meg, hogyan ír le egy konzervgyárat:

Az udvaron kint ládahalom, zsíros
gummikötényben torzfejű asszonyok
dobozok fénylő sokaságát
földre dobálják érczörejjel.

Földön fagyasztott kis kacsa-, pulyka- és
nagy birkahullák nyersvörös és fehér
kibelezett rendjei várnak
s fortyog a lé s véreznek a kések.

Az intellektus uralmából következő szkepticizmusa, a csípős, fanyar ízek, melyek még szerelmi líráját is fűszerezik. Szókimondó költő s nem egyszer a kegyetlenségig őszinte. Talán az egész világirodalomban nem találunk rá példát, hogy egy költő így szólt volna egy haldoklóhoz:

Nem kellettünk egymásnak, jól tudom —
mit vesztenék? Hiszen nem is szeretlek.
Nem voltam bátyád, nem voltál húgom,
s ha nem leszel, majd akkor se kereslek.
Halott szemeid énrám nem merednek,
nyugalmam lesz majd töled, édesem...

Individualista s ezt sem titkolja. Anyyira az, hogy még a túlvilági életet sem tudja — legalább is saját személyére vonatkozólag — valami egyetemes közegben való feloldódásnak elképzelni s hívővé is főleg az teszi, hogy a kereszténység egyéni üdvözülést és egyéni kárhozatot ígér az emberiségnek a görög-római vértelen ár-

nyékbirodalom és kelet pantheizmusa helyett:

Kiki olyan mennyet kap, amelyet képzelni tud magának. A tied személytelen lesz, tág és oszthatatlan.

De én a végső titkot mostani értelmemmel fogom megérteni s azt élem végig, amit abbahagytam.

A kötet legérdekesebb színfoltja, ha nem is legmagasabb színvonalú része, a „Márciustól-márciusig” című verses napló. A költői idegalkat hajszálfinom műszerként reagált a háború és üldöztetés éveinek durva földlökéseire. Vannak a sorozatnak versei, amelyek inkább keletkezésük idején voltak hatásosak és a forrongó indulatok csillapultával nem hozzák lázba az olvasót. Néha nyers élmények verses leírásával találkozunk költészet helyett. Ez a ciklus mégis jelentős állomása Vas István költészetének, mert ekkor tört meg szigorú formai fegyelmesség. Sok vers töredék maradt s a felfekészhetetlen indulatok nem túrték a költő szabályozó akaratát. Ez a szerencsés hatás, mint már mondtam, formai felszabadulás, lazítás, szabadabb képzettársítások formájában jelentkezik a költő későbbi verseiben.

Vas István legértebb, legtökéletesebb verseit az 1940–1944 közötti időben írta. A „Jákob panaszából”, „A Boa etetése”, a „Szívtelen búcsúztató”, az „Őszi stancák” s főleg az „Önelemzés” és a „Monádok” a legszigorúbb mértékkel mérve is nagy versek. A további fejlődés legbiztatóbb ígéreteit mégsem ezek, hanem a legújabb versek egy része nyújtja. Ezek között nem találunk tökéletes remekműveket, bár az „Utazás” szimbolum-tüzijátéka és „A békekötés elé” egy-egy óriási mondatból álló első és második része magasrendű költői bravúr. Kár, hogy az utóbbi hatalmas költemény, mely egyetlen karolással történelmet jelent és sorsfordulót ölel fel, a befejezésnél megtörik. Mégis ezek a versek bizonyítják a költő állandóan új hangot, új formát, új tartalmat próbálgató, kutató hajlamát. Ezek a zálogai, hogy költőjünkben később sem fogunk csa-

lódni, hogy a vakmerő utazóból nem lesz elégedett gyarmatos, aki letelepül az első helyen, ahol édesvizet és gyümölcsöt talál, hanem megmarad nyugtalan vérű felfedezőnek, aki még sok sikeres expedíciót fog indítani ismeretlen szigetek, megmászhatatlannak hitt csúcsok felé.

Kálnoky László

BOROTVAÉLEN. *Somerset Maugham* regénye. (Révai. 1947.)

Ortega a regényről írt tanulmányában a regény válságának megoldására azt ajánlja, hogy az író térjen vissza a regény „ős-formájához”, a pikareszk regényhez. Vagyis: dús és színes történeteket találjon ki, színes és izgalmas emberekről, — s akár a pikareszk regények írói, szórakoztassa a közönséget, adjon táplálékot neki. Ortégának ez az ajánlata vissza akarja szerezni a regény közönségét, és egy műfajt, amely a széles rétegek igénye hívott életre, ismét vissza akar vezetni az olvasóhoz.

Dús és színes történetek, színes és izgalmas emberek, — minden *Maugham*-írásnak ez a lényege. *Maugham* minden más, kitűnő tulajdonsága mellett, elsősorban nagy mesekitaláló. Ő, a világutazó, az orvos, a nagyvilági férfi csodálatos eseményekkel, furcsa emberi sorsokkal találkozott, életét mozgalmas színtereken élte le, — nem csodálatos tehát, hogy írásaiban ebből a kimeríthetetlen élmény-anyagból merít. Minden regénye úgy hat valahogyan, hogy a valóságból szakad elénk egy sűrűn mozgalmas, tarka részlet, és *Maugham* nem tesz mást, mint rögzíti: papírra veti, amit látott és hallott, gunyoros megjegyzésekkel kíséri hőseinek kalandjait, s a történet végéhez némi morált csap. Primitív írói eszközök ezek látszólag, de éppen ez a primitív magátólértetődés a legnagyobb bravúr. Aki sok *Maugham*-regényt olvas, az is nehezen ébred rá, hogy ezek az egymással homlokegyenest ellenkező történetek, ezek a soha senki máshoz nem hasonlító figurák végeredményben igen egyszerű, sablonos képletekre vezethetők vissza. És *Maugham*, akinél agyafurtabb meséket senki

kortársai közül kitalálni nem tud, voltaképpen mindig ugyanazt a mesét mondja el, s fortélyai ezekben az arányosan szerkesztett, mindig egy kicsit titokzatoskodó történetekben egyformák. A kiindulás szinte valamennyi írásában ugyanaz: személyes mondanivalóval kezd, amelybe belekever egy csomó embert, mindenkit bőven taglal, boncol, ironikus széljegyzetekkel kísér, csak arról az egyről feledkezik meg ügyesen, aki köré a történet felépül. Álcázott detektívregények ezek, mindegyikben valami nagy bűn, valami végzetes tévedés derül ki, s a detektív az a személytelen valaki, aki olyan magátólértetődően, olyan könnyedén kezeli hőseit, mintha köze se lenne hozzájuk. De a váratlan fordulatokat ő bonyolítja, az összegubancolódott szálatokat ő oldja meg, s végeredményben a regénynek ő, ez a személytelen, érdektelen valaki az igazi hőse, s a regény morálja, mondanivalója az ő eljuttatott megjegyzései, groteszk fintorai.

Maugham új regénye, a „Borotva-élet”, külsőségeiben ugyanaz, mint az eddigiek. A történetet maga az író meséli el, akit a regény szereplői időnként Mr. Maughamnak neveznek. A megírás technikája az, hogy *Maugham* amerikai és európai utazásain összeakad egy csomó emberrel, akik rendkívül bizalmasak hozzá, beavatják magánéletükbe, megkérlik, hogy kínos ügyeiket intézze el. A regénynek nincs határozott terve: szeszélyesen jönnek-mennek hősei, átabotában ismerkedünk meg kalandjaikkal és a térben-időben össze nem függő epizódok önkénytelenül állanak össze szervesnek tetsző folyamattá. Miről is szól a regény? *Maugham* az első világháború után régi ismerőse, az arisztokratikus és parvenün hedonista képűgynök, Elliot Templeton révén megismeri a Bradley-családot. Bradley-ék elbájoló emberek, s különösen a fiatal leány, Isabel, nyeri meg *Maugham* tetszését: ez az érzéki szűz, ez a furcsán öntudatos fiatal Diána. A színes társaságban megjelenik egyszerre egy oda nem illő fiatalember, Larry, Isabel vőlegénye, akire az író kénytelen figyelni. Larry más mint a léha vagy a profitért dol-

gozó, nagykapitalista fiatalság. Nem szeret dolgozni, szemlélődő életet él, tanul és a tőkéséletet keresi. Kétesztendő türelmet kér Isabeltől: ha elérte célját, összeházasodnak. *Maugham* Párizsba visszatérve újból találkozik Larryval, aki egyre értékesebb és egyre rejtélyesebb. Párizsba érkezik Isabel és Elliot Templeton is, — *Maugham* most itt és a francia Riviérán kerül állandó kapcsolatba az életükkel. Megtudja, hogy Isabel és Larry szakítottak, mert Isabel nem hajlandó tovább várni, nem érti meg Larry egyszerű, szemlélődő életét, és férjhez megy egy régi udvarlójához, Gray Maturinhez. Larry eltűnik valahol, meg akar szabadulni a test nehézkedésétől, bányába megy dolgozni, majd egy németországi gazdaságba. De itt se találja meg a keresett életformát: vendége lesz egy elzászi kolostornak, majd Indiába utazik, ahol a jogik megtanítják a szemlélődő életre, ami az író szerint a tőkésélet forma. Ezzel a tanulsággal tér Párizsba és indul vissza Amerikába, ahol sófförnek áll be, hogy csak egyetlen szem legyen a világ irtózatossá váló láncrendszerében. Közben sok mindenféle történik Isabellel, Grayvel, Templetonnal, megismerkedünk egy seereg furcsa milliommossal, grófnővel, kintartott nővel, modellel, végigjárjuk a Riviérát, Párizst, Londont, Normandiát, megfordulunk szalónokban, nagy hotelekben, alvilági mulatókban s az író, hol elnéző, hol metsző gúnnyal szól a kereszténységről és az Egyházról. A regény, amely szeszélyes ötlettel indult, szeszélyes bonyodalmakban haladt ide-oda, szeszélyesen ér véget. Úgy valahogy, mint egy zeneszám, egy diszsonáns és mégis hosszan kitartott hanggal.

Ami új ebben a regényben, az az, hogy *Maugham*nak ezúttal mondani-valója is van: az elegáns életművész, aki eddig körülbelül azt hirdette, hogy az iszonyú és barátságtalan életben egyetlen célunk van, jól és lehetőleg kényelmesen élni, most gyakorlati tanácsot is ad: el kell merülnünk lelünkben, mindig a „végső dolgok” felé kell irányítani tekintetünket. Sajnos, azonban, ez a filozófia csak afféle

ráragasztott etikett a történeten. Sokat beszélnek róla, jobbról-balról megforgatják, mint nyársra tűzött pecsenyét a tűz fölött, de nem sugárzik a regényből, nem „derül ki” a történetből. Holott ez lenne a szokásos maugham-i titok, amit az író minden műve valamilyen formában tartogat. Maugham nem ad teljesen kidolgozott képet Larry lelki fejlődéséről, — ami végeredményben a feladata lenne —, hanem csak a fejlődés egy-egy szakaszáról számol be. Larry bizonyára átmegegy ilyen átalakuláson, megtisztuláson — nevezük akárminek —, de mi csak utólag kapunk róla beszámolót, nem vagyunk tanúi, s mivel nem lehetünk tanúi, úgy érezzük, az író becsapott, s maga sem hiszi el túlságosan a hőstét.

Larry fejlődése helyett, amelynek során a tökéletes életig eljut, színes epizódokat kapunk az amerikai, angol és francia felső tízezer életéből. Furcsa sorsokkal találkozunk, érdekesítő színtereken jelenünk meg. De az epizódoknak nincsen semmi összetartása, széthullanak; néha húsz-harminc oldalon keresztül az az érzésünk, hogy a regény egészen másról szól, mint amit felvetett. *Maugham* hetvenéves korára — mert hetvenéves korában írta új regényét —, mintha elúnta volna a mesterségét, rábízott volna mindent varázsos mesélő készségére. Csakhogy a sajátos, ízes mesehang cserbenhagyta: ahhoz hogy a mesélés elragadjon, valamit mégis csak kellene mesélnie, valaminek mégis csak ki kellene derülnie. De a regényből úgyszólván semmi nem derül ki. Remek arcképvázlatok sorozata az egész, egy vesztébe rohanó arisztokratikus társadalom bibelődő, aprólékos ábrázolása, — a regény menthetetlenül darabokra hull. A tükör összetört, a cserépek már nem mutatnak semmit.

S ebben mutatkozik meg az, hogy *Maugham* elsősorban kitűnő író, s csak aztán író. Ez a jelző, hogy „kitűnő” minden fokozása mellett is voltaképpen lefokoz: kitűnő, mert *Maugham* tudja a mesterségét, tud írni, tud elbeszélni, meglepőeket tud gondolni és mondani, de mindez mögött — most, a „*Borotvaélen*” öregkori elszólásában derült ki

— az égvilágon nincs semmi. *Maugham*-nak nincs világszemlélete, egész filozófiája a meddő szkepszis: mindenben szkeptikus, vagyis mindent elhisz és elfogad. Kiegyensúlyozott, jól vasalt, s életműve nagyon romlékony. A „*Borotvaélen*” már a bomlás, még jellemzőbben az, mint leggyengébb utolsó műve, „*A tizenkettedik óra*” volt. Az igazi művészen össze-sűrűsödik a világ, nagy és csodálatos, értelmes egésszé, mint az öregedő Thomas Mannban vagy az öreg Verdi-ben, *Maugham*-nál szétmállik, széttöredezik, — pillanatnyi remekléssé válik és nem egységes remekké.

Különösen akkor tűnik ez fel, ha a „*Borotvaélen*” problematikáját, sőt egész mesevázlatát egybevetjük Huxley utolsó regényével, a „*Megáll az idő*”-vel. Az összehasonlítás kézenfekvő: akárcsak Larry, Huxley Sebastian-je is a tökéletes életet keresi, az ő oldalán is ott áll a nagyvilági hedonista, Eustace, az érzékeny tündéri nőalak az ő pályafutását is végigkíséri, még a környezetet is ugyanaz: Anglia és a napfényes dél. Huxley azonban végiggondol egy gondolatsort, a maga módján meg is oldja, nyomon követhetjük hőstét, amíg eljut a tökéletes életforma illúziójáig — *Maugham* azonban képtelen erre, elejti és elszakítja hőstét. Huxley —, akár elhiszi valaki spiritualista-keresztény filozófiáját, akár nem — meg tud győzni, *Maugham*, sajnos, még igazán érdekelni sem tud. Egy öregedő, elegáns világfi kirándult a filozófiába, meg-nézett egyet s mást, fel is mutatott valamit, meglehetősen lenézően kezelte a katolicizmust, ahol módja volt rá, ki is figurázta (Elliot vallásossága, a nizzai püspök alakja) —, de aztán elhajította vagy elrejtette. És ami eredményként megmarad a nagy terjedelmű műből, alig több mint néhány mulatságos epizód, tarka szín, rosszmájú „bemon-dás”.

Maugham nemrégiben azt ígérte, még egy utolsó regényt ír, aztán hátfordít életművének. Az utolsó mű sem ígér sokat, ha tanulságainkat ebből a regényből levonjuk: szép mondatokat, jóízű jeleneteket, különös emberi ala-

kokat, — az a *Maugham*, aki a nagy novellákat, aztán a „Sör és perec”-et, az „Ördög sarkantyuját”, a „Színház”-at írta, eltűnt már, s úgy tűnt el, hogy utolsó könyvével gyanút ébresztett az olvasóban, hátha tévedett ítéletében, amikor a „Sör és perec”-et például a mai angol regény remekei sorába helyezte. Egy eltűnő világgal *Maugham* is eltűnik, a „Borotvaélen” után úgy emlékezünk csak rá, mint egy idejétmúlt, valaha ragyogó és elemés szépasszonyra, akinek testi romlását nem takarja már el a raffinált kendőzés. Különös véletlene a sorsnak, hogy az író éppen ebben a regényében kapta azt a fordítót, aki stílusát, eszjárását leghiánytalanabban tudja viszszaadni: *Kéry László* fordítása, — egy nyilvánvaló elnézéstől eltekintve — pontos, szép, világos.

Thurzó Gábor.

MEZTELEN ÉLET. *Hegedüs Zoltán* versei. — (Cserépfalvi.)

Fojtó, sűrű légkör, — nem árad! áll a robbanás előtti pillanat, rögzítettségében e versekben. Mintegy negyven vers, néhány negyvenháromban, kettő, a legerősebbek, negyvennégyben, a német megszállás idejében íródtak s minden sorukon érzik, hogy már keletkezésükkor rettegtek a sorsot: rejtekhelyen kell lapulniok. S magukon viselik a dacot is: túléltek csak azért a viharokat.

*Magadban búsulsz, mint a némák,
sután és értelmetlenül,
szívedbe félelem, béna nyelvedre
a dadogó örület ül.*

*E nép maga fojtotta meg magában
a szabadság nagy hitét,
eladta vérét s fegyverét
szolgált a idegenét!...*

Hegedüs Zoltán költészetében a gondolati elem uralkodik; kifejező eszköze a kép. Komor, öntépfő gondolatokkal viaskodik; az öncélú, játékos verselés nem csábítja s nem gyönyörködteti. Egy-egy verse alkatát a gondolatközléshez szükséges képanyag, vagy néhol (*Bivaly, merő koromból*) a gondo-

latot felröppentő s hiánytalanul viselő felöltött kép hordozza és zárja magába.

A „Meztelen élet”-nek legújyszerűbb s legeredetibb versei: a *Nélkülem és ellenem*; *Hidegen és magánosan* és a *Gyermek*. E versekben a magánosság átérzése, vállalása és nem utolsó sorban kifejezése újszerű. Nem magánossága ez; nem intellektuális életérzés, hanem valami ősi, a formáltságban is anyaggá oszló őanyag magánya. Vagy helyesebben: ezt az eszméletlen ősananyagállapotot eszmélve érző, élő emberé.

Ezt hordozza például a „Gyermek” című verse is:

*... Szerettem lent, ahol csak én,
ahol én voltam egyedül,
pörgetett, sodort a lassú áram,
s' kapaszkodtam kegyetlenül,
mert ott szerettem lent a mélyben,
a gyökerek közt, az iszapban,
lájt, hogy erővel feltaszít a víz
és lebegtet a magasban...*

„Akár a holt fá”-ban, sötétben kavarogó indulatok ködén át tör föl s csap magasra az alkotó ember életérzésének másik véglete:

... Fiad vagyok, de tejedből sosem itam.

*nem vágyódom szavadra és szemedre,
majd megformállak újra önmagamból.*

Ősibb az emberalkotás titka, mélyebb és rejtelmesebb, — azt mondja ez a vers, — mint a születés, mint az anyaméh, szülők és ősök; valamikép, kissé homályosan e versben, de az egész kötetből jól kicsengően, az anyakomplexum ellen lázad, az egy anyától született s általa meghatárolt egyén határai ellen: nem én lettem csak teáltalad, ellenkezően te is csak annyiban és az vagy bennem, aminek vállallak és formállak magamnak.

A kötet egyenletes; jól összeválogatott versei egyöntetűen hordozzák az alapszint; de úgy érezzük: csak állomás. S valóban néhány verse a feloldódást, a színek kiteljesedését ígéri. Hegedüs Zoltán költői fejlődésére figyelni kell.

Ignác Rózsa

SOMMAIRE.

Alexandre Sik: Poésies sur Marie.

Catherine Füzesséry: Chrétienté et l'esprit révolutionnaire. (Essai sur l'enseignement social de Charles Péguy, Léon Bloy et Georges Bernanos. L'auteur considère comme trait caractéristique de la littérature catholique française moderne l'esprit révolutionnaire et un certain humanisme héroïque. Tous les trois grands auteurs mentionnés attendent la rédemption de l'humanité d'une révolution des âmes conduite par les saints.)

Louis Harsányi: Poésies.

Ivan Rozgonyi: Poésie.

Adalbert Just: Nouvelle.

Robert Bosc: Espoirs et anxiétés catholiques en relation avec l'UNESCO. (Traduction de l'article apparu dans l'„Étude“.)

Rainer Maria Rilke: Poésie.

Thomas Hardy: Poésie.

Guillaume Apollinaire: Poésies.

Alexandre Iványi: Étienne Domonkos, 1862—1923. (Examen sur l'oeuvre de l'écrivain catholique populiste.)

Ladislav Kálnoky: Poésies.

Gabriel Thurzó: Nouvelle.

CHRONIQUES.

Alexandre Dallos: Pensées sur les différentes sectes répandues dans la capitale.

Adalbert Perneczky: „Entre hier et demain“. (Conte-rendu sur le recueil d'essais de Monsieur Jules Moór.)

Georges Rónay: „Vers la plénitude“. (L'auteur soumet à la critique la philosophie mystique orientale et la poésie d'Alexandre Weöres.)

LIVRES. *Georges Rónay*: Le roman et la vie. — *J. Dobretsberger*: La politique sociale catholique à la croisée des chemins. — *Etienne Vas*: Poésies. — *Somerset Maugham*: Nouveau roman. — *Zoltán Hegedüs*: Poésies.

BUDAPESTI

ŐSZI VÁSÁR

50%-os utazási
kedvezmény!

Szeptember 5-15.

A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank július 29-én tartotta rendes évi közgyűlését. A közgyűlés, valamint az egész közvélemény nagy megelégedéssel vette tudomásul a 106 esztendőös pénzügyi intézet forintmérlegét. Ezzel az alaptőkének újjáértékelése folytán a részvénytőkét az 1943. évi 25 millió pengővel szemben 60 millió forintban állapította meg. Az alaptőke 500.000 db 120 forint n. é. részvényre oszlik. E mellett 30 millió tartalék szerepel a mérlegben, amely 20 millió forintos nyugdíjtartalékot és egymillió forintos jóléti alapot is kiemelt. A takarékbetétek és folyószámlabetétek végösszege megközelíti a 90 millió forintot. A bank vagyontételeinek főösszege egyébként 450 millió forintot reprezentál. Ebből az ingatlanokat — hagyományos óvatos értékelés mellett — 5.1 millióra, a berendezéseket és a felszereléseket közel egymillióra, az érdekeltségeket 87.7 millióra értékeli a megnyitó mérleg.

A Magyar Általános Hitelbank július 31-én tartott közgyűlése elfogadta az igazgatóság által megállapított forintmérleget. Eszerint az alaptőke 66 millió forintban, a tartalékok pedig 33 millió forintban állapítottak meg. A mérleg szerint az intézet alaptőkéje 880.000, egyenként 75.— Ft n. é. részvényre oszlik. A Hitelbank ezenkívül jelentékeny céltartalékokkal is rendelkezik, így az Elismert Vállalati Nyugdíjpénztár 15 millió forinttal, a nyugdíjtartalék 6.6 millió forinttal, a jóléti alapok 2.6 millió forinttal szerepelnek a mérlegben. A takarékbetétek és folyószámlák végösszege meghaladja a 100 millió forintot. Az intézet beruházott és forgóvagyonát összesen 554.9 millió forintra értékeli.

A Magyar Leszámlító és Pénzváltó Bank 1947. évi július hó 31-én megtartott rendkívüli közgyűlése elfogadta az 1947. január 1-i forintmérleget és egyhangúlag hozzájárult az igazgatóság által előterjesztett összes javaslatokhoz, melyek alapján az intézet 27 millió forintot kitevő tiszta vagyonából az alaptőke 18 millió forint, a tartalék pedig 9 millió forint.

A Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület augusztus 19-i közgyűlése elfogadta az igazgatóság jelentését és a forintmérleget, aminek folytán az egyesület alaptőkéje 240.000 darab, egyenként 50 forint n. é. részvény között megoszló 12 millió, tartaléktőkéje pedig 6 millió forintban állapítottatott meg. Elhatározta továbbá a közgyűlés a Nemzeti Hitelintézet Rt.-nak a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesületbe való beolvastását.

Minden könyvet megkaphat a SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT

könyvesboltjaiban

Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2. szám.

Balassagyarmat, Rákóczi fejedelem-utca 22., Cegléd, Kossuth Ferenc-utca,
Debrecen, Szent Anna-utca 10—12., Győr, Deák Ferenc-utca 2., Pécs,
Széchenyi-tér 17., Szeged, Károlyi-utca 14.

Könyvárjegyzéket készségesen küld a kiadóhivatal,
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 30.

KEGYTÁRGYAKAT,

PLAKETTEKET, ÉRMEKET, OORPUSOKAT,
KERESZTEKET ÉS OLVASÓKAT legolcsóbban
Ezüst kitűzhető kereszt kapható.
Viszonteladónak árengedmény.

OROSZ JÁNOS

díszmű- és kegytárgykereskedőnél,
Budapest, VIII., Práter-utca 1. sz.
alatt lehet beszerezni.

ARANY,

EZÜST, ÉKSZER

VÉTEL, ELADÁS

Kehely, ciborium, szentségtartó
nagy választékban.

Dr. BAJMÓCZINÉ WINTERMANTEL TERÉZ

Budapest, VII., Rákóczi-út 10., I. 2.

FÉRFIKALAPOT KÖSZEGI kalaposmestertől

Főüzlet és műhely: IX., RÁDAY-U. 26. Fiók: CALVIN-TÉR. Múzeum-krt sarok.

Nagy bel- és külföldi kalapraktár. JAVÍTÁS.

SCHUBAUER
és MITICZKY

BÉLYEGZŐK
JELVÉNYEK

Budapest, Duna-
utca 6. Telefon.

PUTNOKI JENŐ

rum- és likörgyára ajánlja:

«Gyomorbarát», Meggy, Chery-Brandy, Triple-Sec, Kávé,
Csokoládé, Cacao, Chatreuse likőr különlegességeit,
«Házi Dió» pálinkáját, «Putnoki Brandy»-t, «Családi
Rum»-ot 45, 50, 55 és 60% szesztartalommal,

Barack, Cseresznye,
Szilvapálinkáit.

Gyár: IX., FERENC-KÖRÚT 22.

Telefon: 187—085, 181—372.

TARNAY-borpince

Miseborok és legjobb
minőségi borok kaphatók.

BUDAPEST, VIII., RIGÓ-UTCA 3.